

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

СУДОВІ І ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Львів
2014

УДК 347.97/99(477)(072)
ББК 67.9(4 УКР)7я73
В93

Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 11 від 24 червня 2014 р.)

Рецензенти:

О. М. Гумін, доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»);
О. З. Панкевич, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Висоцький В. М.

В93 Судові і правоохоронні органи України: навч.-метод. посібник. –
Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ,
2014. – 252 с.

Навчально-методичний посібник підготовлено для надання методичної допомоги під час оволодіння навчальною дисципліною «Судові і правоохоронні органи України» та самостійного вивчення найбільш важливих тем. Охоплює програму навчальної дисципліни, плани семінарських занять, тестові завдання, список використаної літератури, а також лекційний курс, в якому відображено основні положення про систему правоохоронних органів.

Для курсантів, студентів та слухачів вищих навчальних закладів МВС України, науково-педагогічних працівників та всіх, хто цікавиться цими питаннями.

УДК 347.97/99(477)(072)
ББК 67.9(4 УКР)7я73

© Висоцький В. М., 2014
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС.....	18
<i>Тема 1. Предмет, система та основні поняття дисципліни</i> «СУДОВІ І ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ».....	18
1.1. Предмет, система та основні джерела дисципліни «Судові і правоохоронні органи України».....	18
1.2. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів. Види правоохоронних органів України.....	25
1.3. Правосуддя: поняття, ознаки та принципи.....	29
<i>Тема 2. СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ.....</i>	35
2.1. Поняття, система та завдання судів загальної юрисдикції	35
2.2. Місцевий суд – основна ланка системи судів загальної юрисдикції.....	38
2.3. Апеляційні суди: склад, структура, повноваження.....	40
2.4. Вищі спеціалізовані суди: види, повноваження, структура.....	41
2.5. Верховний Суд України – найвищий судовий орган України.....	45
<i>Тема 3. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ.....</i>	52
3.1. Місце, завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України в системі судової влади..	52
3.2. Склад та порядок формування Конституційного Суду України. Правовий статус суддів Конституційного Суду України.....	55
3.3. Повноваження Конституційного Суду України, форми та суб'єкти звернення до нього.....	60

<i>Тема 4. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ</i>	63
4.1. Суддя – носій судової влади. Гарантії незалежності суддів.....	63
4.2. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.....	73
4.3. Дисциплінарна відповідальність суддів.....	77
4.4. Правовий та соціальний захист суддів.....	80
 <i>Тема 5. ВИЩА РАДА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ</i>	84
5.1. Статус, склад та повноваження Вищої ради юстиції.....	84
5.2. Порядок утворення Вищої ради юстиції. Підстави припинення повноважень членів ради.....	85
5.3. Організація роботи Вищої ради юстиції та вирішення питань, що належать до її компетенції.....	89
 <i>Тема 6. ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ</i>	96
6.1. Роль і місце прокуратури в системі державних органів України. Принципи організації та діяльності органів прокуратури.....	96
6.2. Характеристика функцій прокуратури.....	99
6.3. Система та структура органів прокуратури України.....	108
6.4. Статус працівників прокуратури.....	114
 <i>Тема 7. ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ</i>	119
7.1. Органи внутрішніх справ: поняття, система, функції їх діяльності.....	119
7.2. Міністерство внутрішніх справ України: завдання, функції та структура центрального апарату.....	125
7.3. Основні завдання та принципи діяльності міліції.....	131
7.4. Організація діяльності міліції, її права та обов'язки.....	137
 <i>Тема 8. АДВОКАТУРА В УКРАЇНІ</i>	144
8.1. Поняття адвокатури, принципи та організаційні форми діяльності.....	144
8.2. Правове становище адвоката. Види та гарантії адвокатської діяльності.....	149
8.3. Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури.....	158

<i>Тема 9. НОТАРІАТ В УКРАЇНІ</i>	167
9.1. Поняття нотаріату та його завдання.....	167
9.2. Правовий статус нотаріуса.....	168
9.3. Вища кваліфікаційна комісія нотаріату.....	172
9.4. Організація роботи нотаріальних органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок учиняти нотаріальні дії.....	173
9.5. Повноваження нотаріальних органів і посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій.....	177
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	183
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ.....	193
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	224
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	228

ПЕРЕДМОВА

Закріплення в Конституції України положення про найвищу соціальну цінність людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки вимагає формування нових підходів до захисту прав людини. Головним змістом і спрямованістю діяльності держави стають права і свободи людини та гарантії їх здійснення.

Реалізуючи свою правоохоронну функцію, держава створює систему судових та правоохоронних органів.

Вивчення цієї системи в навчальній дисципліні «Судові і правоохоронні органи України» дозволяє глибше зрозуміти суть державно-правових явищ, усвідомити механізм захисту прав людини та громадянина від протиправних посягань, сформулювати уявлення щодо реалізації в практичній діяльності відповідних органів правових норм.

У навчально-методичному посібнику надане юридичне визначення загальних понять дисципліни, висвітлені положення законодавства про діяльність суду та правоохоронних органів, основи здійснення правосуддя, розглянуті питання статусу суддів, судової системи України, правового статусу прокуратури України, органів внутрішніх справ, адвокатури, нотаріату.

«Судові і правоохоронні органи України» написані з урахуванням реформ, які проходять у судовій системі та системі інших правоохоронних органів України, актуалізована інформація про завдання, функції, повноваження зазначених органів,

визначена їхня роль на сучасному етапі становлення правової держави.

Надане в лекційному курсі визначення засад діяльності держави із захисту прав людини, охорони правового порядку, державного впливу на негативні явища дуже важливе для формування фахового світогляду юристів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Судові і правоохоронні органи України» сформована відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів на пряму 6.030401 – «Правознавство».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є завдання правоохоронних органів, їх системи, структури, основних засад організації і діяльності, повноваження й обов'язки їх працівників, особливості їх статусу та правового і соціального захисту.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Судові і правоохоронні органи України» тісно пов'язана з багатьма юридичними дисциплінами: «Конституційним правом України», «Адміністративним правом України», «Кримінальним процесом», «Цивільним процесом», «Теорією держави та права», «Історією держави та права України» тощо.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Судові і правоохоронні органи України» є формувати правоохоронця з освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», вироблення у нього почуття інноваційного характеру і високих навиків професійної діяльності. Тільки зрозумівши устрій правоохоронних органів, можна глибоко і правильно засвоїти форми їх роботи із застосування права, забезпечення законності та правопорядку.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Судові і правоохоронні органи України» є ознайомлення курсантів з основами діяльності судових і правоохоронних органів з метою формування в них понять про систему цих органів, їх завдання і функції. Завданням судових і правоохоронних органів є охорона від посягань на права і законні інтереси

фізичних і юридичних осіб, суспільного і державного ладу, всіх форм власності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми курсанти повинні:

1) *на понятійному рівні* – основні концептуальні проблеми реформування судової та правоохоронної системи в Україні;

2) *на фундаментальному рівні* – зміст проблем правоохоронної системи щодо забезпечення прав людини і громадянина;

3) *на практично-творчому рівні* – вимоги, які ставляться до юриста-керівника, юриста-педагога, причини неправомірної поведінки громадян та посадових осіб органів правоохоронної системи.

У результаті набутих у процесі вивчення навчальної дисципліни знань курсанти повинні ВМІТИ:

1) *на репродуктивному рівні* реалізувати вимоги держави щодо формування у керівників та працівників правоохоронних органів високої професійної культури;

2) *на евристичному (алгоритмічному) рівні* формувати власний погляд на проблеми діяльності правоохоронних органів та статус їх працівників, здійснювати наукові дослідження;

3) *на творчому рівні* застосувати свої внутрішні якості у підвищенні ефективності професійної діяльності, формувати наукові пошуки.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет, система та основні поняття дисципліни «Судові і правоохоронні органи України»

Предмет і система дисципліни «Судові і правоохоронні органи України». Її співвідношення з іншими юридичними дисциплінами. Загальна характеристика законодавства та інших правових актів про суд, правоохоронні органи та їх діяльність. Класифікація нормативних джерел дисципліни «Судові і правоохоронні органи України».

Поняття, основні ознаки та завдання правоохоронної діяльності. Напрями правоохоронної діяльності. Співвідношення конституційного контролю, правосуддя, організаційного забезпечення діяльності судів, прокурорського нагляду, виявлення, розслідування та попередження злочинів, а також надання юридичної допомоги і захист у кримінальних справах. Загальна характеристика правоохоронних органів. Система курсу, його основні поняття.

Судова влада: поняття й основні ознаки. Судова влада як вид державної влади. Загальна характеристика повноважень судової влади. Незалежність, самостійність і відокремленість судової влади. Суд як орган судової влади.

Поняття правосуддя і його характеристики. Його основні риси та форми здійснення. Законність. Здійснення правосуддя тільки судом.

Незалежність суддів та підкорення їх тільки закону. Здійснення правосуддя на основі рівності всіх перед законом і судом. Забезпечення кожному права звертатися до суду за захистом своїх інтересів. Презумпція невинності. Змагальність

і рівноправність сторін. Забезпечення підозрюваному та обвинуваченому права на захист. Гласність розгляду справи в суді. Забезпечення користування рідною мовою під час здійснення правосуддя. Участь громадян у здійсненні правосуддя.

Тема 2. Суди загальної юрисдикції в Україні

Поняття судової системи. Конституційні принципи організації судів. Основні ознаки судової системи. Структура судової системи на сучасному етапі. Поняття ланки судової системи та судової інстанції. Суди першої інстанції та другої (апеляційної) інстанції. Суди, що розглядають справи в порядку касаційної інстанції. Основні етапи розвитку судової системи. Поняття підсудності, ознаки, види.

Місцеві суди – основна ланка системи судів загальної юрисдикції. Види та склад місцевого суду. Порядок утворення, його повноваження та роль у системі загальних судів. Права й обов'язки голови місцевого суду. Організація роботи в місцевому суді. Апарат суду.

Апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим. Порядок формування та повноваження судів цієї ланки. Судові палати, порядок утворення та повноваження. Права й обов'язки голови апеляційного суду. Заступники голови суду, голови судових палат, їх повноваження. Апарат суду. Організація роботи в суді другої ланки.

Місце і завдання спеціалізованих судів у системі судових органів України. Принципи їх організації та діяльності. Система господарських судів. Створення господарських судів України. Вищий господарський суд України: його склад і повноваження. Пленум і судові палати Вищого господарського суду: склад і повноваження. Апарат Вищого господарського суду. Повноваження голови та його заступника.

Система та порядок утворення адміністративних судів. Компетенція адміністративних судів.

Вищий адміністративний суд України: його склад і повноваження. Пленум і судові палати Вищого адміністративного суду: склад і повноваження. Повноваження голови та його заступника.

Місце Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції. Склад суду, повноваження і його структура. Пленум Верховного Суду України, його склад і повноваження. Управління головою керівництва роботою суду, його повноваження. Науково-консультативна рада Верховного Суду України, Вісник Верховного Суду України.

Тема 3. Конституційний Суд України

Поняття конституційного контролю, його основні завдання, місце в державно-правовому механізмі. Місце та завдання Конституційного Суду України в системі судової влади. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України, його склад, порядок формування.

Повноваження Конституційного Суду України. Колегії суддів Конституційного Суду України, їх повноваження. Пленарне засідання, його склад і повноваження.

Суддя Конституційного Суду України, його права й обов'язки. Голова Конституційного Суду України, його заступники: порядок надання їм повноважень, основні права й обов'язки.

Звернення до Конституційного Суду України. Форми звернення. Суб'єкти права на конституційне подання та конституційне звернення. Учасники конституційного провадження. Особливості конституційного провадження. Рішення та висновки Конституційного Суду України: їх види, зміст і форми, порядок ухвалення, юридичне значення.

Тема 4. Правовий статус суб'єктів здійснення правосуддя

Суддя – носій судової влади. Законодавство про статус суддів. Суддівський корпус, його поняття та склад. Формування суддівського корпусу. Вимоги, що пред'являються до кандидатів у судді. Порядок відбору кандидатів і наділення їх повноваженнями суддів. Порядок обрання суддів. Присяга судді. Основні гарантії незалежності. Незалежність і незмінність суддів. Припинення повноважень суддів, порядок виходу у відставку, недоторканність суддів. Кваліфікаційний рівень судді. Організаційне забезпечення діяльності судів.

Участь народу в здійсненні правосуддя. Статус народного засідателя, присяжного. Порядок формування списків народних засідателів, присяжних. Залучення народних засідателів, присяжних до виконання обов'язків у суді.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України, її склад, порядок формування та повноваження. Дисциплінарна відповідальність судді. Оскарження рішення у дисциплінарній справі стосовно судді. Матеріальне та соціальне забезпечення суддів. Державний захист суддів та членів їхніх сімей.

Тема 5. Вища рада юстиції України

Вища рада юстиції в системі правоохоронних органів України. Основне завдання Вищої ради юстиції, її повноваження. Склад та порядок утворення Вищої ради юстиції України. Статус членів Вищої ради юстиції України, їх права й обов'язки. Голова Вищої ради юстиції, його заступник: порядок обрання, основні права й обов'язки.

Організація роботи Вищої ради юстиції, її структура. Організація роботи секцій Вищої ради юстиції. Акти Вищої ради юстиції. Порядок формування суддівського корпусу. Розгляд

питань про звільнення суддів із посади. Вирішення питань щодо порушення вимог законодавства про несумісність. Дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.

Тема 6. Прокуратура України

Місце прокуратури в системі правоохоронних органів. Правова основа діяльності прокуратури. Система, структура й організація діяльності органів прокуратури. Принципи організації та діяльності прокуратури.

Функції прокуратури: підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Генеральна прокуратура України: склад, структура та компетенція. Повноваження Генерального прокурора, порядок його призначення та звільнення з посади. Колегія Генеральної прокуратури, порядок її утворення, склад і компетенція.

Засоби прокурорського реагування на виявлення порушення закону: подання та постанова прокурора.

Кадри органів прокуратури. Вимоги до осіб, які призначаються на посади прокурорів і слідчих. Порядок їх призначення та звільнення з посади. Порядок присвоєння класних чинів працівникам органів прокуратури.

Заохочення та дисциплінарна відповідальність прокурорів і слідчих. Заходи правового та соціального захисту працівників органів прокуратури.

Тема 7. Органи внутрішніх справ України

Органи внутрішніх справ України, їх завдання та система. Правова основа діяльності органів внутрішніх справ України. Склад та завдання Національної гвардії України.

Основні завдання, функції та структура Міністерства внутрішніх справ України.

Міліція як один з основних структурних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України. Правова основа діяльності міліції. Основні завдання та принципи організації міліції. Поняття, склад і структура міліції.

Обов'язки та права міліції. Працівники міліції і вимоги, що пред'являються до них. Правовий і соціальний захист працівників міліції. Контроль і нагляд за діяльністю міліції.

Тема 8. Адвокатура в Україні

Поняття про адвокатуру її завдання. Правова основа діяльності адвокатури. Право на юридичну допомогу як одне із основних конституційних прав людини та громадянина.

Правові принципи організації та діяльності адвокатури. Організаційні форми адвокатської діяльності. Види адвокатської діяльності.

Адвокатські об'єднання: порядок утворення, діяльність та їх ліквідація. Взаємовідносини адвокатських об'єднань із державними органами. Правове становище адвоката. Вимоги до осіб, які бажають займатися адвокатською діяльністю. Професійні права й обов'язки адвокатів. Гарантії адвокатської

діяльності. Договір про надання правової допомоги. Правове становище помічника адвоката.

Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури та їх повноваження. Вища кваліфікаційна комісія адвокатури. Дисциплінарна відповідальність адвоката. Припинення адвокатської діяльності.

Рада адвокатів регіонів. Ревізійна комісія адвокатів регіону. Соціальний захист працівників адвокатури.

Тема 9. Нотаріат в Україні

Загальне поняття про нотаріат. Правова основа діяльності нотаріату. Основні завдання нотаріату. Органи та посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії. Вимоги, що ставляться до осіб, які бажають займатися нотаріальною діяльністю. Стажування осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю.

Вища кваліфікаційна комісія нотаріату: склад і повноваження. Порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та підстави його анулювання. Присяга нотаріуса. Права та обов'язки нотаріуса.

Організація роботи державних нотаріальних контор. Приватна нотаріальна діяльність. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності. Нотаріальний округ. Організаційні питання вчинення нотаріальних дій консульськими установами. Організація роботи державних нотаріальних архівів. Компетенція нотаріальних органів і посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	зокрема					усього	зокрема				
		л	с	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
Тема 1. Предмет, система та основні поняття дисципліни «Судові і правоохоронні органи України»	6	2	2	–	–	2						
Тема 2. Суди загальної юрисдикції в Україні	6	2	2	–	–	2						
Тема 3. Конституційний Суд України	6	2	2	–	–	2						
Тема 4. Правовий статус суб'єктів здійснення правосуддя	6	2	2	–	–	2						
Тема 5. Вища рада юстиції України	6	2	2	–	–	2						
Тема 6. Прокуратура України	6	2	2	–	–	2						
Тема 7. Органи внутрішніх справ України	6	2	2	–	–	2						
Тема 8. Адвокатура в Україні	6	2	2	–	–	2						
Тема 9. Нотаріат в Україні	6	2	2	–	–	2						
Усього годин	54	18	18			18						
ІНДЗ								–	–	–		
Усього годин	54	18	18			18						

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1

ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВІ І ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ»

1.1. Предмет, система та основні джерела дисципліни «Судові і правоохоронні органи України»

Конституція України закріпила провідну державницьку ідею: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свобода людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави, а їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави (ст. 3). Утвердження та забезпечення прав і свобод людини в Україні, прав і законних інтересів усіх суб'єктів права, їх охорона і захист у випадках протиправного порушення є безпосереднім завданням органів судової влади та правоохоронних органів, зокрема: прокуратури, юстиції, адвокатури, міліції, служби безпеки тощо. Завдання цих органів, їх система, структура, основні засади організації і діяльності, повноваження й обов'язки їх працівників, особливості їх статусу та правового і соціального захисту, на думку професора В. Т. Нора, і формують предмет дисципліни «Судові і правоохоронні органи України».

На думку В. М. Семенова, **предмет** вивчення в цій дисципліні слід розрізняти в широкому та вузькому (безпосередньо-

му) значеннях. Предмет дисципліни в широкому значенні полягає у дослідженні виникнення та сучасної побудови всіх правоохоронних органів держави – судів, прокуратури, Міністерства юстиції, МВС, а також громадських організацій, покликаних активно сприяти правоохоронній діяльності – адвокатури тощо.

Предметом вивчення у вузькому (безпосередньому) значенні дисципліни «Судові і правоохоронні органи України» є норми низки галузей права, в яких зафіксовано побудову та принципи діяльності правоохоронних органів – державних, адміністративних та інших галузей права.

«Судові і правоохоронні органи України» є дисципліною правового характеру, оскільки в ній вивчаються юридичні установи Української держави на основі норм права. Галузі та норми права, які визначають побудову правоохоронних органів, перебувають у взаємозв'язку з іншими галузями права і цим створюють основу для взаємозв'язку правових наук, а відповідно й юридичних дисциплін. Власне, тому ця навчальна дисципліна тісно пов'язана з такими юридичними дисциплінами, як «Конституційне право України», «Адміністративне право України», «Кримінальний процес», «Цивільний процес», «Теорія держави та права», «Історія держави та права України» тощо.

Так, у курсі конституційного права висвітлюються питання місця та значення правоохоронних органів у загальнодержавному механізмі, конституційні засади їх діяльності, характеризується специфіка застосування норм Конституції як акта прямої дії. Водночас важливе значення мають конституційні норми, що визначають права, свободи та обов'язки людини і громадянина (розділ II Конституції), основні конституційні засади діяльності прокуратури (розділ VII), правосуддя (розділ VIII), Конституційного Суду України (розділ XII).

Теорія держави і права є методологічною серед правових дисциплін. Для навчальної дисципліни про суд, правоохоронні та правозахисні органи дуже актуальне вчення про функції

держави і права, про норми права та їх реалізацію, правову та протиправну поведінку, а також вчення про правове регулювання та про юридичний процес.

Кримінологія вивчає закономірності, стан, динаміку та географію злочинності, її причини та умови, а також особу злочинця.

Кримінологія дає поштовх правоохоронним органам для вивчення антисоціальних явищ, до пошуку запобігання злочинності. Кримінологія є джерелом знань про негативні соціальні тенденції, виникнення або посилення конфліктних, небажаних відносин.

Адміністративне право пов'язане з виконавчою владою. Його норми створюють правову основу виконання правоохоронної функції у формі державного управління. За допомогою адміністративно-правового регулювання встановлюються організаційні та правові засади функціонування правоохоронних органів, зокрема органів юстиції та внутрішніх справ, формується регламентація таких відносин між громадянами.

Кримінальне право виконує охоронну функцію всіх правовідносин у разі суспільно небезпечного посягання на них. Воно вивчає норми кримінального закону, а також практику їх застосування правоохоронними органами та судом. Для правоохоронної діяльності кримінальне право має винятково важливе значення як система правових охоронних норм, що є предметом спрямування правоохоронної діяльності, та як вчення про застосування кримінально-правових норм, які за змістом є переважно охоронними.

Кримінальний процес вивчає процесуальні аспекти діяльності правоохоронних органів як провадження справ про злочини. У процесі провадження у кожній конкретній справі суб'єкт правоохоронної діяльності є процесуальною особою.

Кримінальний процес дає уявлення про послідовність проведення правоохоронним органом, його посадовою особою процесуальних дій у конкретній справі в напрямках обвинува-

чення або виправдання та вирішення інших питань по суті розслідуваної кримінальної справи.

Цивільний процес регламентує порядок судочинства в цивільних справах. Ця категорія справ характеризується майновими та деякими немайновими спорами, що відображає широкий спектр правовідносин між громадянами.

Систему дисципліни утворюють пов'язані між собою вчення (системні знання) про забезпечення законності в діяльності суду, правоохоронних та правозахисних органів, а також проблеми щодо змісту повноважень та компетенції правоохоронних органів, їх підпорядкованості та державного керівництва.

У межах дисципліни будуть розглянуті загальнотеоретичні питання про зміст та призначення судової, правозахисної та правоохоронної діяльності, а також конкретні питання про уповноваження державних органів та організацій, про їх структуру та підпорядкованість, взаємодію та статус службових осіб цих органів.

Отже, систему «Судових і правоохоронних органів України» становить сукупність взаємопов'язаних між собою проблем і питань, які вивчаються в межах цієї дисципліни. У кожній темі розглядаються завдання, повноваження та порядок діяльності того чи іншого правоохоронного органу.

Згідно з програмою та навчально-тематичним планом дисципліни «Судові і правоохоронні органи України» передбачено вивчення діяльності судових органів і суддів, вищої ради юстиції, органів прокуратури, внутрішніх справ, адвокатури та нотаріату.

Діяльність судових органів, органів прокуратури, служб безпеки, внутрішніх справ, юстиції, адвокатури, а також громадських організацій, які надають допомогу правоохоронним органам у їхній діяльності, регламентується відповідними законодавчими та нормативними актами, які є **джерелами** дисципліни «Судові і правоохоронні органи України».

Із метою забезпечення реалізації правоохоронної діяльності держава формує систему правових норм, які об'єктивуються назовні у таких джерелах права, як нормативно-правові акти (далі – НПА).

Особливістю дисципліни «Судові і правоохоронні органи України» є відсутність єдиного базового НПА, як скажімо в кримінальному праві, кримінально-процесуальному праві, цивільно-процесуальному і т. д. Вивчення великої кількості НПА, що є джерелами різних галузей права ускладнює вивчення дисципліни «Судові і правоохоронні органи України».

Зважаючи на їх значну кількість у науці та практиці запроваджено їх класифікацію. НПА поділяються і за змістом, і за юридичною силою.

За змістом НПА поділяють на:

1) акти загального характеру (Конституція України, Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Закон України «Про правонаступництво України» та ін.);

2) акти про суд, правосуддя і судоустрій (Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Конституційний Суд України», «Про Вищу раду юстиції», «Про доступ до судових рішень», Указ Президента України від 16 листопада 2004 р. № 1417/2004 «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі», Указ Президента України від 16 травня 2007 р. № 417/2007 «Про кількісний склад суддів адміністративних судів», Указ Президента України від 16 жовтня 2008 р. № 941/2008 «Про вдосконалення мережі адміністративних судів України», Указ Президента України від 12 серпня 2010 р. № 810/2010 «Про Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ», Указ Президента України від 12 серпня 2010 р. № 811/2010 «Питання мережі господарських судів України», Указ Президента України від 20 травня 2011 р. № 591/2011 «Питання мережі місцевих загальних та апеляційних судів» та ін.);

3) акти про органи прокуратури та прокурорський нагляд (Закон України «Про прокуратуру», Постанова Верховної Ради України від 6 листопада 1991 р. № 1796-ХІІ «Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України», Постанова Верховної Ради України від 6 листопада 1991 р. № 1797-ХІІ «Про затвердження структури Генеральної прокуратури України», Постанова Верховної Ради України від 6 листопада 1991 р. № 1795-ХІІ «Про затвердження Положення про класні чини працівників органів прокуратури України», Наказ Генерального прокурора України від 12 квітня 2012 р. № 35 «Регламент Генеральної прокуратури України» та ін.);

4) акти про соціальний і правовий захист працівників правоохоронних органів (Закони України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про нотаріат», «Про міліцію», Митний кодекс України, Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 707 «Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності працівника міліції, податкової міліції» та ін.);

5) акти про окремі напрями правоохоронної діяльності (Закони України «Про Раду національної безпеки і оборони», «Про Службу безпеки України», «Про державний кордон України», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про безоплатну правову допомогу», Указ Президента України від 29 листопада 1996 р. № 1145/96 «Про державну митну службу» та ін.).

За юридичною силою найвище місце в ієрархії НПА належить Конституції України, тому що вона як Основний Закон

держави регулює найважливіші питання державного і громадського життя, зокрема щодо організації та діяльності судових і правоохоронних органів.

На підставі ст. 9 Конституції України друге місце в системі НПА за юридичною силою посідають міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Україною ратифікована низка міжнародно-правових актів, що визначають способи захисту прав і свобод людини, вимоги до організації судової влади, стандарти поведінки працівників правоохоронних органів у різноманітних ситуаціях, пов'язаних із боротьбою з правопорушеннями, затриманням правопорушників, утриманням під вартою, виконанням покарань тощо.

До основних із них належать: Загальна декларація прав людини 1948 р., Європейська Конвенція з прав людини 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання 2002 р., Конвенція про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р., Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями 1955 р., Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку 1979 р., Зведення принципів захисту всіх осіб, що підлягають затриманню або ув'язненню в будь-якій формі 1989 р., Основні принципи незалежності суддів 1985 р.

Закони України, серед яких слід виокремити, по-перше, закони, прийняті референдумом. Особливе місце посідають рішення Конституційного Суду України.

Наступний рівень належить постановам ВРУ, указам і розпорядженням Президента України, постановам і розпорядженням КМУ, правовим актам ВР АРК, відомчі та міжвідомчі накази, положення, інструкції та ін.

Значну роль у діяльності судових та правоохоронних органів відіграють також керівні роз'яснення, які видає Пленум Верховного Суду України.

Вони оформляються у вигляді постанов, де роз'яснюються питання належного застосування законодавства, зокрема того, яке регламентує організацію та діяльність правоохоронних органів.

1.2. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів.

Види правоохоронних органів України

У сучасній юридичній літературі термін «правоохоронна діяльність» трапляється часто. Проте й досі немає єдиного підходу до визначення цього поняття. Неоднозначне розуміння вказаної правової категорії обумовлене головним чином відсутністю нормативного визначення.

Так, О. Бандурка вважає, що **правоохоронна діяльність** – це державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом і за неухильного дотримання встановленого ним порядку.

Н. Клименко під **правоохоронною діяльністю** розуміє таку державну діяльність, що здійснюється спеціально уповноваженими органами шляхом застосування згідно з нормами закону юридичних заходів із метою забезпечення законності та правопорядку в суспільстві, боротьби зі злочинністю

та іншими правопорушеннями, охорони та захисту прав і законних інтересів громадян, державних і громадських організацій.

О. Чувильов та А. Чувильов розглядають зазначену діяльність у широкому розумінні як діяльність усіх державних органів, що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок; а у вузькому як діяльність спеціально уповноважених органів з охорони права від правопорушень, що здійснюється у встановленій законом формі, згідно з компетенцією того чи іншого органу.

Це визначення правоохоронної діяльності має більш загальний характер порівняно з попередніми, оскільки передбачає її здійснення не тільки державними органами, а й іншими компетентними суб'єктами.

Ознаки правоохоронної діяльності:

1) владний характер цієї діяльності, що полягає у захисті певних суспільних відносин компетентними органами;

2) підзаконність діяльності, котра передбачає здійснення повноважень у чітко регламентованих законом процесуальних (процедурних) межах і формах;

3) правозастосовний характер рішень: не приймаються нові юридичні норми, а застосовуються вже чинні;

4) використання примусу як запобіжного заходу з метою припинення протиправної діяльності та спроб уникнути відповідальності чи перешкодити провадженню встановленої законом процедури розслідування (розгляду справи).

За своїм змістом правоохоронна діяльність не є простою. До неї належить низка функцій або конкретних напрямів, кожне з яких має свої специфічні завдання та реалізується також своїми, характерними тільки йому методами.

До цих напрямів (функцій) належать: правосуддя, конституційний контроль, прокурорський нагляд, досудове слідство, дізнання, діяльність із забезпечення охорони учасників кримінального судочинства та надання іншої юридичної допомоги,

організаційне забезпечення діяльності судів, виконання судових рішень, а також деякі інші.

Правоохоронну діяльність здійснює розгалужена система органів, що отримали назву «правоохоронних». Питання визначення поняття «правоохоронні органи» є дискусійним в юридичній літературі.

Одні науковці вважають, що цим поняттям охоплюються всі державні органи хоча б у деякій мірі наділені правоохоронними функціями.

Інші пропонують розглядати це питання у широкому розумінні (всі державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності та правопорядку) і вузькому (державні органи, які спеціально створені для забезпечення законності і правопорядку, боротьби зі злочинністю, здійснюють таку діяльність у встановлених законом формах і яким надано повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу).

Неоднозначне розуміння вказаної правової категорії обумовлене головним чином відсутністю чіткого визначення поняття «правоохоронні органи» у законодавстві України. Як показує його аналіз, законодавець надто нечітко, суперечливо та непослідовно визначав це поняття у різних законах України.

Нині відсутнє конституційне закріплення поняття та системи правоохоронних органів. У чинній Конституції України це поняття вживається лише раз (у ч. 3 ст. 17), де спеціальне завдання щодо забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. У всіх попередніх конституціях термін «правоохоронні органи» навіть не вживався.

Аналіз чинного законодавства показує, що у відповідних законах, де йдеться про статус відповідних органів, прямо названі правоохоронними лише три, а саме: СБУ (ст. 1 Закону

України «Про Службу безпеки України»), Управління державної охорони України (ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб») та Військова служба правопорядку (ст. 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»).

Що стосується інших органів, зокрема органів міліції і прокуратури, то вони в законах, які визначають їх статус, прямо не називаються правоохоронними. Такий висновок очевидний із змісту норм, які містяться в інших законах України.

Дещо інший підхід щодо визначення правоохоронних органів застосовано у Законі України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів». У ст. 2 цього Закону прямо зазначено, що це органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які виконують правозастосовні або правоохоронні функції.

Аналогічний підхід застосовано у Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», у якому зазначено, що «правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

Як бачимо, правоохоронними органами слід вважати ті органи, які виконують правозастосовні та правоохоронні функції. Така невизначеність не сприяє встановленню параметрів і системи правоохоронних органів України загалом, і окремого органу зокрема.

У зв'язку з цим, на думку В. Осадчого, правоохоронними органами слід визнавати ті державні органи та громадські організації, діяльність яких спрямована на охорону суспільних відносин, врегульованих правом.

1.3. Правосуддя: поняття, ознаки та принципи

Правосуддя (за В. Ковальським) – державна діяльність, яку проводить суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ.

Правосуддя (за Я. О. Береським) – особливий вид державної діяльності, суть якого у розгляді та вирішенні спеціально створеними державними органами-судами спорів про право, а також у правовій оцінці кримінальних, адміністративних деліктів і призначення винним у їх вчиненні покарання згідно з законом.

Правосуддя (за В. М. Шаповалом) – діяльність судів загальної юрисдикції щодо цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення, котра здійснюється у процесуальній формі в судових засіданнях. Сенс цієї діяльності полягає у встановленні фактичних обставин конкретної справи шляхом дослідження доказів і у застосуванні відповідного матеріального закону.

Правосуддя (за Д. Притикою) – специфічна діяльність установ судової влади у вирішенні конфліктів у суспільстві, що мають юридичний зміст, на основі закону та інших джерел, які встановлені в державі, і специфіка діяльності судів полягає в тому, що сама їхня діяльність із застосування законів під час розгляду конкретних справ (судочинство) відбувається у певних процесуальних формах, які визначені законом.

Правосуддя характеризується **низкою ознак**, що відрізняють діяльність суду від правоохоронної діяльності.

По-перше, воно здійснюється шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях цивільних справ стосовно спорів, захисту прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави; розгляду в судових засіданнях кримінальних справ

і вжиття встановлених законом заходів покарання до осіб, які винні у вчиненні злочину, або виправдовування невинних; вирішення господарських спорів, що виникають між учасниками господарських правовідносин.

По-друге, розгляд і вирішення у судових засіданнях цивільних, кримінальних, господарських та інших справ ґрунтується на конституційних засадах.

По-третє, правосуддя здійснюється відповідно до законодавства України, на основі кодифікованих актів (Цивільного процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу України про адміністративні правопорушення), які докладно регламентують порядок, процесуальну форму судового розгляду і рішень, які ухвалює суд.

По-четверте, судові рішення ухвалюються судами іменем України, вони обов'язкові до виконання на всій території України.

У правовій державі судочинство має ґрунтуватися на демократичних засадах.

Демократичність цих засад полягає в тому, що закріплені в нормах права, вони забезпечують здійснення правосуддя тільки судом.

Засади судочинства – це загальні, керівні положення, які встановлюють найсуттєвіші ознаки цього виду держаної правоохоронної діяльності.

Усі принципи тісно взаємопов'язані та становлять єдину систему.

Чіткий перелік принципів (засад) судочинства визначений у Конституції України (ст. 129) і Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст.ст. 5–15).

Усі принципи правосуддя взаємозалежні та взаємообумовлені і, відповідно, порушення одного з них має наслідком порушення й іншого.

Основними засадами судочинства є:

1) законність – це універсальний конституційний принцип правосуддя, що спрямований на неухильне виконання і дотримання законів усіма учасниками правовідносин, зокрема представниками судової влади;

2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом – це означає, що правосуддя здійснюється на засадах рівності всіх учасників процесу перед законом і судом незалежно від статті, кольору шкіри, віку, раси, мови, віросповідання, політичних переконань, національного походження, службового чи соціального стану, виду і характеру занять, місця проживання та інших обставин;

3) забезпечення доведеності вини – принцип, що полягає, по-перше, у всебічному дослідженні, доборі та достовірності доказів у кримінальній справі, по-друге, – у забезпеченні доведеності невинуватості;

4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості: полягає у встановленні законом однакових можливостей для сторін, які беруть участь у судочинстві, застосовувати засоби захисту своїх прав та інтересів в умовах змагального порядку судового розгляду справ;

5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором: підтримуючи державне обвинувачення, прокурор бере участь у дослідженні доказів, подає суду свої міркування щодо застосування кримінального закону та визначення покарання підсудному;

6) забезпечення обвинуваченому права на захист: відбувається шляхом використання процесуальних засобів для того, щоб надати можливість заперечувати проти пред'явленого особі обвинувачення;

7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами – це здійснення відкритого розгляду справ у суді, під час якого громадянин може реалізувати

гарантоване законом право на отримання у суді усної або письмової інформації щодо результатів розглядів судової справи. Суд може в порядку, встановленому процесуальним законом, дозволити проводити в залі судового засідання фото- і кінозйомки, теле-, відео-, звукозаписи із застосуванням стаціонарної апаратури;

8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, – це право, яке надається учасникам судового процесу та іншим особам у випадках, передбачених процесуальним законом подавати до вищого суду апеляційну або касаційну скаргу (подання), а відповідний суд зобов'язується розглянути скаргу й перевірити законність, обґрунтованість і справедливість постановленого у справі судового рішення. Закріплення цього принципу має на меті забезпечення виправлення вищим судом помилок і порушень закону, допущених під час провадження у справі нижчим судом;

9) обов'язковість рішень суду – судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян та іншими організаціями і громадянами на всій території України. Судове рішення, яким завершується розгляд справи, є найважливішим актом судової влади. Воно ухвалюється іменем України незалежно від того, до якого рівня судової системи або юрисдикції належить суд і в якому складі суддів (одноособовому чи колегіальному) розглянуто справу.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає *такі принципи, як:*

1) здійснення правосуддя тільки судом – це основний принцип, на якому ґрунтується судочинство, котрий полягає у тому, що тільки суди мають право розглядати кримінальні, цивільні та інші справи на території України. Конституцією (ст. 124), Законом «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 5) передбачено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно

судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються;

2) державна мова судочинства – відповідно до чинного законодавства, судочинство в Україні здійснюється державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. Суди послугуються державною мовою під час судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. У судах поряд із державною можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в порядку, встановленому процесуальним законом. Використання в судочинстві регіональних мов або мов меншин гарантується державою та забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету України;

3) колегіальність і одноособовість судового розгляду: справи у судах першої інстанції розглядаються суддею одноособово, колегією суддів або суддею і народними засідателями, а у випадках, визначених процесуальним законом, судом присяжних. Суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд. Склад суду встановлюється відповідно до вимог процесуального законодавства і залежить від інстанції, виду судочинства та складності справи;

4) самостійність судів – судді вирішують справи на основі закону, в умовах, що виключають сторонній вплив на них. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб для заподіяння шкоди авторитету суддів чи впливу на безсторонність суду забороняється і тягне відповідальність, установлену законом.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій.

Отже, конституційні засади (принципи) судочинства – це закріплені у Конституції та конкретизовані у Законі «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальному законодавстві основні, фундаментальні положення про мету, завдання, способи і форму діяльності суду, а також форми діяльності інших учасників судового процесу для досягнення єдиного і необхідного результату здійснення правосуддя – законного й обґрунтованого рішення суду і його виконання.

Тема 2

СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття, система та завдання судів загальної юрисдикції

Судова система – це сукупність судів, побудованих відповідно до їх повноважень, завдань і функцій, передбачених Конституцією України та іншими нормативними актами. Згідно з статтею 124 Конституції України судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Розглянемо детальніше систему судів загальної юрисдикції. Водночас створення надзвичайних і особливих судів не допускається. Завданням суду під час здійснення правосуддя на засадах верховенства права є забезпечення захисту гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Система судів загальної юрисдикції ґрунтується на принципах територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Територіальний принцип судової системи означає, що юрисдикція окремих ланок судової системи поширюється на певні території, які можуть збігатися з адміністративно-територіальними одиницями, але можуть і не збігатися з ними. Він зумовлений потребою здійснення судової влади на всій території України й доступністю її для всього населення. Відповідно до адміністративно-територіального устрою судова система України поділяється на ланки.

Ланка судової системи – це сукупність судів, які мають однакову структуру, організаційну побудову, повноваження

й здебільшого діють у межах територіальних одиниць, прирівняних за адміністративним статусом. Судами першої (низової) ланки є місцеві суди, другої ланки – апеляційні суди, третьої – вищі спеціалізовані суди та четвертої – Верховний Суд України (далі – ВСУ), який є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції.

Принцип спеціалізації передбачає спеціалізацію цих судів, запровадження системи галузевих судів, що, своєю чергою, означає розподіл за окремими категоріями справ: кримінальні, цивільні, господарські, адміністративні тощо. Спеціалізація судів і суддів у розгляді справ певних категорій сприяє поглибленому знанню суддями окремих галузей законодавства та практику його застосування, підвищенню професіоналізму суддів, а отже, більш надійному захисту прав і свобод людини, прав і законних інтересів юридичних осіб. За чинним законом «Про судоустрій і статус суддів» спеціалізованими судами є господарські, адміністративні та інші суди, визначені як спеціалізовані суди. Суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. У судах загальної юрисдикції може запроваджуватися спеціалізація суддів із розгляду конкретних категорій справ. У місцевих загальних судах та апеляційних судах областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим діє спеціалізація зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Суддею, уповноваженим здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх, може бути обрано суддю із стажем роботи суддею не менше десяти років, досвідом здійснення кримінального провадження в суді та високими морально-діловими та професійними якостями.

Іншим принципом побудови системи судів загальної юрисдикції є *принцип інстанційності*. Відповідно до принципу інстанційності суди мають бути організовані так, щоб забезпе-

чити право на перегляд судового рішення у суді вищого рівня. Інстанційна організація судів повинна забезпечити правосудність рішення. Тому особі має бути гарантовано право на перегляд її справи судом апеляційної інстанції з огляду на правильність установлення фактів і застосування права.

З огляду на необхідність однакового застосування права на всій території України, після апеляційного розгляду справи особа може оскаржити судові рішення першої та апеляційної інстанції до суду касаційної інстанції.

Отже, у судах загальної юрисдикції судочинство здійснюється у трьох судових інстанціях: першій, апеляційній та касаційній.

Суди першої інстанції розглядають справу по суті, встановлюючи обґрунтованість, необґрунтованість чи часткову обґрунтованість позову або винність чи невинність особи. Суд апеляційної інстанції – це суд, який розглядає апеляції на рішення судів першої інстанції, що не набрали законної сили, з вирішенням питання про законність і обґрунтованість оскаржуваних рішень.

Метою звернення до апеляції є повторний розгляд справи загалом або в частині. Суди касаційної інстанції (вищими спеціалізованими судами) здійснюється перегляд рішень, що набрали законної сили, тобто виконані чи виконуються, і лише щодо законності судового рішення.

Суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідовуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду.

Місцезнаходження і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності (адміністративно-територіального устрою), спеціалізації та інстанційності.

Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна системи судів, потреба поліпшити доступність правосуддя або зміна адміністративно-територіального устрою.

Кількість суддів у суді визначається Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду, з урахуванням обсягу роботи суду та в межах видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів.

2.2. Місцевий суд – основна ланка системи судів загальної юрисдикції

Місцеві суди є основною ланкою у системі судів загальної юрисдикції, оскільки розглядають усі кримінальні, цивільні, господарські та адміністративні справи, за винятком тих, які віднесені законодавством до компетенції інших судів.

Місцеві суди поділяються на **загальні та спеціалізовані**.

До місцевих загальних судів належать: районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди.

До місцевих спеціалізованих судів належать: місцеві господарські та місцеві адміністративні суди. Розглянемо місцеві загальні суди.

Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, голови та заступника голови суду. У місцевому суді, в якому кількість суддів перевищує п'ятнадцять, може бути призначено не більше двох заступників голови суду.

За своїми повноваженнями місцевий суд є судом першої інстанції і розглядає справи, віднесені процесуальним законом до його підсудності.

Зокрема місцеві загальні суди розглядають кримінальні та цивільні справи, а також справи про адміністративні правопорушення; місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності;

місцеві адміністративні суди розглядають адміністративні справи, пов'язані з правовідносинами у сфері державного управління та місцевого самоврядування (справи адміністративної юрисдикції).

Належну організацію роботи місцевого суду покладено на голову суду.

Він зокрема представляє суд як орган державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду; контролює ефективність діяльності апарату суду, вносить керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх із посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; видає на підставі акта про призначення (обрання) суддею чи звільнення судді з посади відповідний наказ; повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність вакантних посад у суді в десятиденний строк із дня їх утворення; забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду; контролює ведення в суді судової статистики, дбає про інформаційно-аналітичне забезпечення суддів із метою підвищення якості судочинства; забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду; вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова місцевого суду з питань, що належать до його повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності голови суду виконання його обов'язків здійснюється відповідно до встановленого ним розподілу обов'язків щодо організації діяльності суду.

2.3. Апеляційні суди: склад, структура, повноваження

Апеляційні суди – це суди другої ланки єдиної судової системи судів загальної юрисдикції.

До складу апеляційних судів входять голова суду, заступники голови суду і судді. В апеляційному суді, в якому кількість суддів перевищує тридцять п'ять, може бути призначено не більше трьох заступників голови суду.

У системі судів загальної юрисдикції діють **загальні та спеціалізовані апеляційні суди**, а саме: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим.

Апеляційними спеціалізованими судами є апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України.

В апеляційних судах утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який призначається із суддів цього суду. Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про призначення секретаря судової палати ухвалюється зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду. Секретар судової палати організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, які належать до компетенції палати, інформує збори суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

До повноважень апеляційних судів законом віднесено:

- 1) розглядають справи відповідної судової юрисдикції в апеляційному порядку згідно з процесуальним законом;
- 2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядають справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції;

3) аналізують судову статистику, вивчають та узагальнюють судову практику;

4) надають місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства;

5) здійснюють інші повноваження, визначені законом.

За ефективну й якісну роботу апеляційного суду відповідає голова суду.

До повноважень голови апеляційного суду, крім тих, які характерні й для голови місцевого суду, належать такі: подає пропозиції зборам суддів апеляційного суду щодо утворення судової палати, її складу, а також про призначення секретаря судової палати; забезпечує виконання рішень зборів суддів апеляційного суду; забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів апеляційного суду; здійснює повноваження слідчого судді та призначає із суддів апеляційного суду суддів (суддю) для здійснення таких повноважень у випадках, передбачених процесуальним законом; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Голова апеляційного суду з питань, що належать до його повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності голови апеляційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

2.4. Вищі спеціалізовані суди: види, повноваження, структура

У системі судів загальної юрисдикції діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ.

Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

У вищому спеціалізованому суді, кількість суддів у якому перевищує сорок п'ять, може бути призначено не більше трьох заступників голови суду.

У вищому спеціалізованому суді утворюються палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який призначається з суддів цього суду. Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про призначення секретаря судової палати ухвалюється зборами суддів вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду. Секретар судової палати організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, які належать до компетенції палати, інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

До повноважень вищих спеціалізованих судів належать:

1) розгляд справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом;

2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції, а також розглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом, якщо за результатами розгляду питання про допуск справи до провадження Верховного Суду України буде встановлено, що така справа підлягає розгляду вищим спеціалізованим судом;

3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику;

4) надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції законів України

у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції;

5) здійснює інші повноваження, визначені законом.

У вищому спеціалізованому суді діє пленум вищого спеціалізованого суду, який складається з усіх суддів вищого спеціалізованого суду. Він створений для вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням єдності судової практики у справах відповідної судової юрисдикції, та інших питань, які належать до його повноважень, а саме:

1) призначає за поданням голови вищого спеціалізованого суду з суддів вищого спеціалізованого суду та звільняє з посади секретаря пленуму вищого спеціалізованого суду;

2) узагальнює з метою забезпечення однакового застосування норм права під час вирішення справ відповідної судової юрисдикції практику застосування матеріального і процесуального закону;

3) заслуховує інформацію про стан правосуддя у відповідній судовій юрисдикції та практику вирішення окремих категорій справ;

4) ухвалює рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

5) затверджує Регламент пленуму вищого спеціалізованого суду;

6) за результатами узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування спеціалізованими судами законодавства під час вирішення справ відповідної судової юрисдикції;

7) затверджує положення про Науково-консультативну раду вищого спеціалізованого суду та визначає її персональний склад;

8) визначає персональний склад редакційної колегії друкованого органу вищого спеціалізованого суду;

9) розглядає та вирішує інші питання, віднесені законом до його повноважень.

Пленум вищого спеціалізованого суду скликається головою вищого спеціалізованого суду в разі потреби або на вимогу не менш як п'ятої частини від складу суддів вищого спеціалізованого суду, але не рідше двох разів на рік. Про день і час скликання пленуму його учасники повідомляються не пізніше як за десять днів до засідання. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які виносяться на розгляд пленуму.

Засідання пленуму вищого спеціалізованого суду є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу пленуму. На засідання пленуму можуть бути запрошені судді судів відповідної спеціалізації, представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

Постанови пленуму ухвалюються відкритим голосуванням більшістю голосів членів пленуму, підписуються головуючим на засіданні пленуму та секретарем пленуму і публікуються в офіційному друкованому органі вищого спеціалізованого суду.

При вищому спеціалізованому суді утворюється також і Науково-консультативна рада для попереднього розгляду проектів постанов вищого спеціалізованого суду.

За ефективну й якісну роботу вищого спеціалізованого суду відповідає голова суду. До повноважень голови вищого спеціалізованого суду, крім тих, які характерні й для голови апеляційного суду, належать такі: вносити пропозиції щодо утворення відповідних місцевих та апеляційних судів, зміни їх територіальної юрисдикції, а також щодо кількості суддів у них; скликати пленум вищого спеціалізованого суду; вносити

на розгляд пленуму подання про призначення на посаду секретаря пленуму; виносити на розгляд пленуму питання та головувати на його засіданнях; інформувати пленум вищого спеціалізованого суду про стан правосуддя у відповідній судовій юрисдикції та практику вирішення окремих категорій справ; забезпечувати виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду; контролювати ведення та аналіз судової статистики, організовувати вивчення та узагальнення судової практики, дбати про інформаційно-аналітичне забезпечення суддів із метою підвищення якості судочинства; забезпечувати виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду; здійснювати інші повноваження, визначені законом.

Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення – заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

2.5. Верховний Суд України – найвищий судовий орган України

Верховний Суд України (далі – ВСУ) є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України і забезпечує однакове застосування законодавства цими судами в порядку, встановлюваному законодавством України.

До повноважень Верховного Суду України належать:

1) переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матері-

ального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом;

2) переглядає справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом;

3) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України.

До складу Верховного Суду України входять **сорок вісім** суддів, із яких обираються Голова ВСУ, Перший заступник Голови ВСУ та чотири заступники Голови ВСУ.

У складі Верховного Суду України діють:

- 1) Судова палата в адміністративних справах.
- 2) Судова палата у господарських справах.
- 3) Судова палата у кримінальних справах.
- 4) Судова палата у цивільних справах.

До складу судової палати входять судді відповідної спеціалізованої юрисдикції (цивільної, кримінальної, господарської, адміністративної).

Судові палати Верховного Суду України здійснюють судочинство у справах у порядку, встановленому процесуальним законом; аналізують судову статистику та вивчають судову практику; здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Персональний склад судових палат визначається Пленумом ВСУ за пропозицією суддів ВСУ. Судову палату ВСУ очолює заступник Голови ВСУ, який одночасно є секретарем судової палати. Секретар судової палати має заступника, який виконує доручення секретаря судової палати щодо організації

діяльності судової палати, а також виконує обов'язки секретаря судової палати у разі його відсутності. Заступник секретаря судової палати обирається на посаду строком на п'ять років та звільняється з посади Пленумом ВСУ за пропозицією суддів ВСУ. Рішення про обрання заступника секретаря судової палати та про його звільнення ухвалюється більшістю голосів від загального складу Пленуму ВСУ шляхом таємного голосування.

Належна організація роботи Верховного Суду України має велике значення для забезпечення виконання покладених на нього функцій. Завдання організувати роботу суду покладено на голову суду.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду строком на п'ять років та звільняється з посади Пленумом ВСУ більшістю голосів від загального складу Пленуму шляхом таємного голосування. Пленум ВСУ з питання обрання Голови ВСУ скликається не пізніше одного місяця з дня припинення повноважень попереднього Голови ВСУ. Процедура обрання на посаду Голови ВСУ та звільнення його з посади встановлюється Регламентом Пленуму ВСУ. Зміна регламентної процедури менше ніж за шість місяців до закінчення строку повноважень Голови ВСУ не допускається.

Голова ВСУ може бути достроково звільнений із посади з підстав, встановлених законом. Повноваження Голови ВСУ також припиняються достроково внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом ВСУ. Питання про висловлення недовіри Голові ВСУ розглядається Пленумом ВСУ за поданням не менш як п'ятої частини суддів від складу Пленуму ВСУ, скріпленим їхніми підписами. Подання має бути вмотивованим.

Голова Верховного Суду України має право:

1) представляти суд як орган державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями;

2) визначати адміністративні повноваження Першого заступника Голови ВСУ, заступників Голови ВСУ;

3) скликати Пленум ВСУ; вносити на розгляд Пленуму подання щодо призначення на посаду секретаря Пленуму; виносити на розгляд Пленуму питання та головує на його засіданнях;

4) видавати на підставі акта про обрання на посаду судді ВСУ або звільнення судді з посади відповідний наказ;

5) повідомляти Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність вакантних посад у ВСУ в десятиденний строк із дня їх утворення;

6) контролювати ефективність діяльності апарату суду, вносити Голові Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх із посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства;

7) інформувати Пленум ВСУ про діяльність Верховного Суду України;

8) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Вищеназвані повноваження Голови ВСУ обумовлені тим, що він, по-перше, є суддею, а по-друге, керівником установи, яка є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Тому ці повноваження можна розділити на судові, адміністративні, організаційні та представницькі.

Голова ВСУ з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.

У разі відсутності Голови Верховного Суду України його адміністративні повноваження здійснює заступник Голови ВСУ, а за відсутності заступника Голови – суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Перший заступник Голови ВСУ, заступники Голови ВСУ обираються на посаду строком на п'ять років та звільняються з посади Пленумом ВСУ за пропозицією суддів Верховного

Суду України. Рішення про їх обрання на посаду та про звільнення з посади ухвалюється більшістю голосів від загального складу Пленуму ВСУ шляхом таємного голосування.

У Верховному Суді України діє **Пленум Верховного Суду України** для вирішення питань, визначених Конституцією України та Законом «Про судоустрій і статус суддів». До складу Пленуму ВСУ входять усі судді Верховного Суду України. Пленум ВСУ є колегіальним органом, повноваження якого є:

1) обрання на посади та звільнення з посад Голови Верховного Суду України, першого заступника Голови ВСУ, заступників Голови ВСУ – секретарів судових палат та заступників секретарів судових палат;

2) призначення на посаду з суддів Верховного Суду України за поданням Голови ВСУ та звільнення з посади секретаря Пленуму;

3) заслуховування інформації Голови Верховного Суду України, першого заступника Голови ВСУ, заступників Голови ВСУ – секретарів судових палат про їх діяльність;

4) визначення персонального складу судових палат ВСУ за пропозицією суддів Верховного Суду України;

5) надання висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судової системи та діяльності ВСУ;

6) ухвалення рішень про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

7) надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину;

8) внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

9) затвердження Регламенту Пленуму та внесення до нього змін і доповнень;

10) затвердження положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді України;

11) розгляд та вирішення інших питань, віднесених законом до його повноважень.

Засідання Пленуму Верховного Суду України є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу Пленуму, крім випадків, встановлених законом. На засідання Пленуму можуть бути запрошені представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

Пленум Верховного Суду України скликається Головою ВСУ в разі потреби або на вимогу не менш як четвертої частини від складу суддів Верховного Суду України, але не рідше одного разу на три місяці. У разі відсутності Голови ВСУ Пленум скликається його заступником.

Законом також може бути встановлена інша процедура скликання Пленуму ВСУ. Про день і час скликання Пленуму та питання, що вносяться на його розгляд, учасники засідання Пленуму повідомляються не пізніше як за десять днів до засідання. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які вносяться на розгляд Пленуму.

Засідання Пленуму веде Голова ВСУ, а в разі його відсутності – Перший заступник Голови ВСУ, а в разі відсутності Першого заступника Голови ВСУ – заступник Голови ВСУ. У певних випадках засідання Пленуму веде голова організаційного комітету, створеного для проведення Пленуму ВСУ з питання висловлення недовіри Голові ВСУ, або його заступник.

Пленум ВСУ приймає з розглянутих питань постанови. Постанови Пленуму ВСУ підписуються головуючим на засіданні Пленуму та секретарем Пленуму і публікуються в офіційному друкованому органі Верховного Суду України.

При Верховному Суді України утворюється також *Науково-консультативна рада*, яка складається з висококваліфікованих фахівців у галузі права для попереднього розгляду

проектів постанов Пленуму ВСУ стосовно надання висновків щодо проектів законодавчих актів та з інших питань діяльності Верховного Суду України, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

Порядок організації та діяльності Науково-консультативної ради визначається положенням, що затверджується Пленумом ВСУ.

Верховний Суд України має офіційний друкований орган та може бути співзасновником інших друкованих видань.

Друкований орган публікує матеріали судової практики Верховного Суду України та інших судів загальної юрисдикції, матеріали з питань організації діяльності судів загальної юрисдикції та інші матеріали.

Тема 3

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

3.1. Місце, завдання та принципи діяльності Конституційного Суду України в системі судової влади

Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Це означає, що він є єдиним органом, який уповноважений Конституцією вирішувати питання щодо відповідності конституційним приписам законів та інших нормативно-правових актів, а також дій відповідних посадових осіб (тобто уповноважений здійснювати конституційний контроль).

За світовою практикою конституційний контроль здійснюється судами загальної юрисдикції або спеціалізованими. У першому випадку конституційність нормативно-правових актів перевіряють усі суди загальної юрисдикції за звичайною процедурою під час розгляду конкретних судових справ або тільки найвищий суд загальної юрисдикції. У другому випадку конституційний контроль здійснюють конституційні суди.

Нині статус, завдання, організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України (розділом XII і окремими статтями інших розділів), Законом України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. та Регламентом Конституційного Суду України – актом, що регламентує організацію внутрішньої діяльності Конституційного Суду України відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України».

Згідно з ст. 147 Конституції України Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Отже, визначивши у ст. 147 Конституції України правове становище Конституційного Суду України, законодавець тим самим підкреслив, що він не входить до системи судів загальної юрисдикції. Специфіка діяльності цього органу полягає в тому, що суто правосуддя в повному розумінні цього слова він не здійснює. Конституційний Суд України вирішує не спори з приводу права на підставі закону, а питання щодо конституційності законів та інших нормативно-правових актів.

Нині для багатьох вчених-юристів залишається спірним питання про те, чи належить конституційний контроль до судової влади, чи він є окремою, незалежною гілкою влади?

Отже, в Україні запроваджена європейська модель конституційного контролю. Необхідність існування централізованості, організаційної єдності конституційної юрисдикції, тобто наявність єдиного спеціального органу конституційної юрисдикції, пояснюється: 1) змістом і характером функції конституційного контролю; 2) соціальним призначенням і природою функції судового конституційного контролю. Об'єктами такого контролю є акти вищих органів держави: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, а також Верховної Ради АРК. Частина з цих актів має універсальну природу, тобто вони діють у просторі в межах усієї держави.

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах:

- верховенства права;
- незалежності;
- колегіальності;
- рівноправності суддів;

- гласності;
- повноти і всебічності розгляду справ;
- обґрунтованості ухвалених ним рішень.

Стисло охарактеризуємо основні принципи діяльності Конституційного Суду України.

Принцип верховенства права вимагає від Конституційного Суду під час вирішення питань, які підпадають під його юрисдикцію, керуватися Конституцією та законами України, діяти правовими методами.

Принцип незалежності означає, що Конституційний Суд України під час реалізації своїх повноважень діє самостійно та є незалежним від будь-якого незаконного впливу.

Принцип колегіальності означає, що судочинство Конституційним Судом здійснюється колегіально. Рішення ухвалюються, а висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням. Судді Конституційного Суду не мають права утримуватись від голосування. Рішення та висновки мотивуються письмово і підписуються окремо суддями Конституційного Суду, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються.

Рівноправність суддів Конституційного Суду України полягає у тому, що кожен із них володіє одним голосом і рівним правом скористатися ним під час виконання суддівських обов'язків.

Гласність діяльності Конституційного Суду України забезпечується відкритістю та усністю судового процесу, а рішення і висновки публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних виданнях України.

Повнота і всебічність – це право сторін надавати у розпорядження суду будь-які документи, які мають значення для правильного вирішення питання, а з іншого боку – обов'язок суду повно, всебічно дослідити докази, надані сторонами для обґрунтування своїх позицій. Для цього Конституційний Суд України має право витребувати від Верховної Ради, Президента,

Прем'єр-міністра, Генерального прокурора України, суддів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали з питань, котрі готуються Конституційним Судом до розгляду.

Суддя Конституційного Суду має право оприлюднювати власну думку з питань, що стосуються провадження в Конституційному Суді, лише щодо тих справ, стосовно яких уже ухвалено рішення чи дано висновок.

Принцип обґрунтованості рішення Конституційного Суду полягає у вмотивованості рішень та висновків із посиланням на Конституцію, закони України та інші нормативні акти.

3.2. Склад та порядок формування Конституційного Суду України. Правовий статус суддів Конституційного Суду України

Конституційний Суд України (далі – КСУ) складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України. Така кількість суддів обумовлена особливістю завдань, які стоять перед Конституційним Судом, а також прагненням забезпечити у складі суду баланс суддів різних професійних спрямувань і життєвих переконань.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів КСУ. Судді обираються строком на дев'ять років без права бути призначеними повторно. Законодавство не обмежує повноваження КСУ будь-яким строком. Строк встановлено лише для суддів, а це означає, що у разі дострокового вибуття судді новий суддя буде призначений на дев'ятирічний термін.

Президент України одноосібно визначає кандидатури на посади суддів КСУ. Призначеною на посаду судді КСУ вважається особа, про призначення якої видано Указ Президента України.

У разі припинення повноважень судді КСУ, який призначався Президентом України, Президент України призначає іншу особу на цю посаду.

Верховна Рада України призначає суддів Конституційного Суду України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів.

Пропозиції щодо кандидатур на посади суддів КСУ вносить Голова Верховної Ради України, а також може вносити не менш як $\frac{1}{4}$ народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради; водночас депутат має право поставити підпис під пропозицією про висунення лише однієї кандидатури, і ці підписи не відкликаються. Відповідний Комітет подає Верховній Раді України свої висновки щодо кожної кандидатури.

Призначеними на посади суддів КСУ вважаються кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів депутатів, але більшу частину голосів депутатів від конституційного складу Верховної Ради України. Якщо декілька кандидатів набрали однакову кількість голосів і після їх призначення була б перевищена необхідна для призначення кількість суддів, то щодо цих кандидатів проводиться повторне голосування.

У разі припинення повноважень судді КСУ, який призначався Верховною Радою України, остання призначає іншу особу на цю посаду.

За результатами голосування, Головою Верховної Ради підписуються постанови Верховної Ради України про призначення суддів КСУ.

З'їзд суддів України за пропозицією делегатів з'їзду відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів з'їзду визначає кандидатури на посади суддів КСУ для включення в бюлетені для таємного голосування.

Призначеним на посаду судді КСУ вважається кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з'їзду суддів України.

Якщо голосування проводиться щодо кандидатур, кількість яких перевищує квоту для призначення на посаду суддів КСУ, призначеними вважаються кандидати, які набрали більше голосів, ніж інші кандидати на ці посади.

У разі припинення повноважень судді КСУ, який призначався з'їздом суддів України, з'їзд суддів у тримісячний строк призначає іншу особу на цю посаду.

За результатами голосування, головуєчим і секретарем з'їзду підписуються рішення з'їзду суддів України про призначення суддів КСУ.

Для кандидатів на посаду суддів КСУ Конституція встановлює особливі вимоги. Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг 40 років, має вищу юридичну освіту, стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом не менше 10 років, володіє державною мовою і проживає в Україні впродовж останніх 20 років.

З огляду на це, можна стверджувати, що законодавство передбачає положення, згідно з якими судді КСУ повинні мати значний життєвий досвід, високу кваліфікацію у галузі права, бездоганну репутацію, високі моральні якості, бути сумлінними і чесними.

Оскільки судді КСУ призначаються для виконання особливих повноважень, то вони не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Особи, які претендують на обіймання посади судді Конституційного Суду України, подають до органу, який здійснює призначення, декларацію про майно, доходи, витрати

і зобов'язання фінансового характеру та за їхньою письмовою згодою стосовно них проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Судді Конституційного Суду України зобов'язані подавати щороку до 1 квітня за місцем роботи декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік, яка підлягає оприлюдненню впродовж 30 днів з дня її подання до «Вісника Конституційного Суду України».

Суддя КСУ вступає на посаду з дня складення ним присяги судді. Суддя КСУ складає присягу на засіданні Верховної Ради України, яке проводиться за участю Президента України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України або осіб, які виконують їх повноваження.

Повноваження судді КСУ та його конституційні права і свободи не можуть бути обмежені в разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Суддя КСУ здійснює попередню підготовку питань для їх розгляду Колегією суддів КСУ, Конституційним Судом України, бере участь у розгляді справ.

Суддя КСУ має право витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального Прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали та іншу інформацію з питань, що готуються до розгляду Колегією Суддів КСУ.

Суддя КСУ має право публічно висловлювати свою думку з питань, що стосуються провадження у Конституційному Суді України лише щодо тих справ, у яких КСУ ухвалено рішення чи надано висновок.

Для забезпечення належної організації роботи КСУ на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду зі

складу суддів КСУ лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-якою кількістю кандидатур, запропонованих суддями КСУ, обирається голова КСУ.

Головою КСУ вважається обраний кандидат, за якого проголосувала більша частина конституційного складу суддів Конституційного Суду України.

Голова КСУ очолює Конституційний Суд України та організовує його діяльність. До його повноважень належать:

- організація роботи колегій суддів КСУ, комісій та Секретаріату Конституційного Суду України;
- скликання і проведення засідань КСУ;
- розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності КСУ відповідно до кошторису, затвердженого Конституційним Судом України;
- здійснення інших повноважень, передбачених Законом «Про Конституційний Суд України» й актами Конституційного Суду України, що регламентують організацію його внутрішньої роботи.

Голова КСУ має двох заступників. Вони обираються за пропозицією Голови Конституційного Суду України лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів.

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку призначення;
- 2) досягнення суддею шістдесятирічного віку;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;

8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;

9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

10) повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Голова Конституційного Суду України, заступник Голови КСУ звільняються з посади за їх заявами Конституційним Судом України.

Рішення про дострокове звільнення вважається ухваленим, якщо за нього проголосувала більша частина конституційного складу суддів КСУ.

3.3. Повноваження Конституційного Суду України, форми та суб'єкти звернення до нього

До повноважень Конституційного Суду України належать ухвалення рішень та надання висновків щодо:

1) Конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за поданням: Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

2) Відповідності Конституції України, чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Ці питання розглядаються за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України.

3) Додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України.

Ці питання розглядаються за поданням Верховної Ради України.

4) Офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Суб'єктами права на конституційне подання у цьому випадку є: Президент України, не менш як 45 народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади. Верховна Рада АРК, органи місцевого самоврядування.

Суб'єктами права на конституційне звернення з цього питання є: громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Отже, формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання та конституційне звернення.

Конституційне подання – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України. Конституційним поданням є також звернення Верховної Ради України про надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Конституційне звернення – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

Підставами для відмови у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України є:

1. Відсутність встановленого Конституцією та Законом «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання, конституційне звернення.

2. Невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією та вказаним Законом.

3. Непідвідомчість КСУ питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні.

До повноважень КСУ не належить питання щодо законності актів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інші питання, які належать до компетенції судів загальної юрисдикції.

Тема 4

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

4.1. Суддя – носій судової влади. Гарантії незалежності суддів

Професійні судді та залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади.

Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призначений чи обраний суддею, обіймає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

Судді у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежними, підкоряються тільки законові та нікому не підзвітні. Держава охороняє незалежність суддів і забезпечує це особливим порядком його призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення; недоторканністю та імунітетом судді; незмінюваністю судді; порядком здійснення судочинства, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; заборонаю втручання у здійснення правосуддя; відповідальністю за неповагу до суду чи судді; окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; функціонуванням органів суддівського самоврядування; визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; правом судді

на відставку (ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

У своїй професійній діяльності судді зобов'язані:

1) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики;

3) виявляти повагу до учасників процесу;

4) додержуватися присяги судді;

5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, зокрема і таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, встановлених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції»;

7) подавати щороку до 1 квітня за місцем роботи декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Відомості, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік голови та суддів Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів України підлягають оприлюдненню впродовж 30 днів із дня їх подання шляхом розміщення на офіційних веб-сайтах або опублікування в офіційних друкованих виданнях відповідних державних органів.

Декларація про майновий стан повинна містити відомості про доходи, цінні папери, нерухоме, цінне рухоме майно, вклади у банках, фінансові зобов'язання судді, членів його сім'ї та осіб, з якими він спільно проживає або поєднаний спільним побутом, та про видатки судді, якщо разові видатки перевищують розмір його місячного заробітку.

Крім обов'язків, суддя має і права, а саме: брати участь у суддівському самоврядуванні для вирішення питань внутріш-

ньої діяльності суду в порядку, встановленому законом; утворювати об'єднання та брати участь у них для захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня; вдосконалювати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку.

Згідно з Конституцією України судочинство здійснюється професійними суддями, а у визначених законом випадках, народними засідателями та присяжними. Отже, розглянемо вимоги до кандидатів на посаду судді та народних засідателів й присяжних. Ці вимоги можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних вимог належать: наявність громадянства України, вища юридична освіта, проживання в Україні не менш як 10 років та володіння державною мовою. До спеціальних – вік і стаж роботи в галузі права. Для суддів місцевих судів визначений вік не менше 25 років, а стаж роботи в галузі права не менш як 3 роки; для суддів апеляційного суду – стаж роботи на посаді судді не менш як 5 років; для суддів Верховного Суду України – стаж роботи на посаді судді не менше 15 років або суддя Конституційного Суду України. До складу Вищого спеціалізованого суду входять судді, обрані на посаду судді безстроково.

Перебування на посаді судді несумісне із обійманням посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Суддя не має права поєднувати свою діяльність із підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

Присяжними та народними засідателями визнаються громадяни України, які у випадках, визначених процесуальним

законом, вирішують у складі суду справи разом із професійними суддями, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу в здійсненні правосуддя.

Народним засідателем, присяжним може бути громадянин України, який досяг 30-річного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду.

Список народних засідателів затверджується відповідною місцевою радою за поданням голови місцевого суду. До списку включаються у кількості, зазначеній у поданні голови суду, громадяни, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція цього суду і дали згоду бути народними засідателями.

Списки народних засідателів затверджуються на строк 4 роки і переглядаються у разі необхідності, але не рідше, ніж через 2 роки. Список народних засідателів публікується в друкованих засобах масової інформації відповідної місцевої ради.

Список присяжних має формуватися місцевою радою за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України із числа громадян, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду і дали згоду бути присяжними. У разі неухвалення місцевою радою рішення про затвердження списку присяжних упродовж двох місяців із моменту отримання подання територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Список затверджується один раз на два роки і переглядається в разі необхідності за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України.

Не підлягають включенню до списків народних засідателів і присяжних громадяни:

- 1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;
- 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків народного засідателя, присяжного;

3) які мають не зняту чи не погашену судимість;

4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, адвокати, нотаріуси;

5) громадяни, які досягли 65 років;

6) особи, які не володіють державною мовою.

Особа, включена до списку народних засідателів або списку присяжних, зобов'язана повідомити суд про обставини, що виключають можливість її участі у здійсненні правосуддя.

Підлягають звільненню від виконання обов'язків народного засідателя, присяжного за розпорядженням голови суду на їх прохання:

1) особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також особи, котрі мають дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримують дітей-інвалідів, інших хворих або членів сім'ї похилого віку;

2) керівники та заступники керівників органів місцевого самоврядування;

3) особи, які через свої релігійні переконання вважають для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя;

4) інші особи, якщо голова суду визнає поважними причини, на які вони посилаються.

Народні засідателі залучаються до здійснення правосуддя в порядку черговості на строк не більше місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатої за їх участі. Народні засідателі у здійсненні правосуддя спеціалізованими судами участі не беруть.

Письмове запрошення для участі у здійсненні правосуддя має бути надіслано судом народному засідателю не пізніше ніж за сім днів до початку судового засідання. У запрошенні зазна-

чаються права та обов'язки відповідно народного засідателя, перелік вимог щодо народних засідателів, а також підстави для звільнення їх від виконання вказаних обов'язків.

Залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик здійснюються в порядку, визначеному процесуальним законом.

Так, відповідно до ст. 385 КПК після призначення судового розгляду судом присяжних головуєчий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості 7 осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних.

Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. У виклику зазначаються день, час і місце проведення судового засідання, права та обов'язки присяжного, перелік вимог до присяжних, а також підстави для звільнення їх від виконання обов'язків, припис про явку, а також обов'язок присяжного (чи іншої особи, яка одержала виклик для передачі його присяжному) невідкладно повідомити суд про причини неможливості явки.

Роботодавець зобов'язаний звільнити народного засідателя, присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя. Відмова у звільненні від роботи вважається неповагою до суду і тягне передбачену законом відповідальність винних посадових осіб.

Народний засідатель, присяжний зобов'язаний вчасно з'явитися за запрошенням суду для участі в судовому засіданні. Неявка без поважних причин у судові засідання вважається неповагою до суду.

Гарантії незалежності та недоторканності професійних суддів, передбачені законом, поширюються на народних засідателів, присяжних на час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя. За обґрунтованим клопотанням народного

засідателя, присяжного заходи безпеки щодо нього можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків.

Народним засідателям, присяжним за час виконання ними обов'язків у суді в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, виплачується винагорода. Їм відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові. Зазначені виплати здійснюються територіальними управліннями Державної судової адміністрації України за рахунок коштів Державного бюджету України.

За народними засідателями і присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, передбачені законом. Час виконання народним засідателем чи присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення народного засідателя з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді, а також із мотивів виконання обов'язків народного засідателя або присяжного визнається грубим порушенням законодавства про працю і тягне передбачену законом відповідальність винних осіб.

Щодо порядку призначення й обрання суддів, то перше призначення на посаду професійного судді суду загальної юрисдикції строком на 5 років здійснює Президент України на підставі рекомендації кваліфікаційної комісії суддів і за поданням Вищої ради юстиції. Інші судді судів загальної юрисдикції обираються безстроково Верховною Радою України на підставі рекомендацій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Не можуть бути рекомендовані на посаду судді громадяни: визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків судді; які мають не зняту чи не погашену судимість.

Призначення на посаду судді вперше

Кожен, хто відповідає встановленим вимогам до кандидата на посаду судді, має право звернутися до Вищої

кваліфікаційної комісії суддів України з заявою про участь у доборі кандидатів на посаду судді.

Призначення на посаду судді вперше охоплює такі стадії:

1) розміщення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на своєму веб-порталі оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів та опублікування такого оголошення у визначених нею друкованих засобах масової інформації;

2) подання особами, які виявили бажання стати суддею, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідної заяви та документів;

3) здійснення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на основі поданих кандидатами на посаду судді документів перевірки відповідності осіб вимогам, установленим до кандидата на посаду судді, та організація проведення стосовно них спеціальної перевірки;

4) складення особами, які відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду судді, іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права;

5) скерування кандидатів, які успішно склали іспит та пройшли необхідні перевірки, для проходження спеціальної підготовки;

6) допуск кандидатів, які успішно пройшли спеціальну підготовку, до складення кваліфікаційного іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України;

7) визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рейтингу кандидатів на посаду судді за результатами складення кваліфікаційного іспиту, зарахування їх до резерву на заміщення вакантних посад судді;

8) оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України у разі відкриття вакантних посад суддів конкурсу

на заміщення таких посад серед кандидатів, які перебувають у резерві;

9) проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, з огляду на рейтинг кандидата відповідно до кількості наявних вакантних посад судді добору серед кандидатів, які взяли участь у конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді юстиції про призначення кандидата на посаду судді;

10) розгляд на засіданні Вищої ради юстиції відповідно до рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України питання про призначення кандидата на посаду судді та внесення в разі ухвалення позитивного рішення подання Президентові України про призначення кандидата на посаду судді;

11) ухвалення Президентом України рішення про призначення кандидата на посаду судді.

Порядок обрання на посаду судді безстроково

Обрання на посаду судді безстроково здійснюється в такому порядку:

1) кандидат не пізніше ніж за 6 місяців до закінчення строку перебування на посаді судді звертається з письмовою заявою до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про рекомендування його для обрання на посаду судді безстроково;

2) Вища кваліфікаційна комісія суддів України повідомляє про підготовку матеріалів щодо кандидата на посаду судді безстроково на своєму офіційному веб-порталі та в офіційних засобах масової інформації. Вона розглядає питання, пов'язані з обранням кандидата на посаду судді безстроково, не пізніше ніж за 2 місяці до закінчення строку перебування його на посаді судді;

3) Вища кваліфікаційна комісія суддів України перевіряє відомості про кандидата, враховує показники розгляду кандидатом справ;

4) Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення про рекомендування чи відмову в рекомендуванні його для обрання на посаду судді безстроково і в разі рекомендування надсилає відповідне подання до Верховної Ради України.

Рішення ухвалюється у присутності кандидата на засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та оголошується відразу після ухвалення. Рішення може бути оскаржено до Вищої ради юстиції. Подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та ухвалене нею рішення про рекомендування кандидата для обрання на посаду судді безстроково надсилається до Верховної Ради України не пізніше як за місяць до закінчення строку перебування такого кандидата на посаді судді;

5) Верховна Рада України відповідно до подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ухвалює більшістю від конституційного складу рішення про обрання на посаду судді безстроково. У разі неодолення кандидатом на посаду судді безстроково відповідної кількості голосів, знову проводиться голосування. Питання про обрання кандидата на посаду судді безстроково розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України без висновку комітетів Верховної Ради України та будь-яких перевірок.

Закон чітко визначив підстави припинення повноважень судді, а звільнення судді з посади можливе лише тим органом, який його призначив, у таких випадках:

- 1) закінчення строку, на який його обрано;
- 2) досягнення суддею 65-річного віку;
- 3) неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення його померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або звільнення його за власним бажанням;
- 10) повноваження судді припиняються у разі його смерті.

4.2. Статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Вища кваліфікаційна комісія суддів є постійно діючими органом у системі судоустрою України.

Завданнями кваліфікаційної комісії є забезпечення формування корпусу професійних суддів, здатних кваліфіковано, сумлінно і неупереджено здійснювати правосуддя, шляхом відбору і рекомендування осіб для обіймання посади професійного судді та визначення рівня фахової підготовленості професійних суддів, а також розгляд питань про дисциплінарну відповідальність суддів та надання висновків про звільнення судді з посади.

Повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Вища кваліфікаційна комісія суддів України:

1) веде облік даних про кількість посад судді у судах загальної юрисдикції, зокрема вакантних;

2) веде облік даних про кількість адміністративних посад у судах загальної юрисдикції та негайно повідомляє відповідну раду суддів, Вищу раду юстиції про утворення вакантної посади голови суду, заступника голови суду;

3) проводить добір кандидатів на посаду судді вперше, зокрема, організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит;

4) вносить до Вищої ради юстиції рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді для подальшого внесення відповідного подання Президентові України;

5) надає рекомендацію про обрання на посаду судді безстроково або відмовляє у наданні такої рекомендації;

6) визначає потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;

7) затверджує відповідно до критеріїв, визначених у положенні про порядок проходження спеціальної підготовки

кандидатів на посаду судді, перелік юридичних вищих навчальних закладів, які здійснюватимуть таку підготовку;

8) на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України ухвалює рішення про відсторонення судді від посади через притягнення його до кримінальної відповідальності;

9) розглядає заяви та повідомлення про дисциплінарну відповідальність суддів місцевих та апеляційних судів та за наявності підстав порушує дисциплінарні справи і здійснює дисциплінарне провадження;

10) ухвалює рішення за результатами дисциплінарного провадження і за наявності підстав застосовує дисциплінарне стягнення до суддів місцевих та апеляційних судів;

11) ухвалює рішення про дострокове зняття застосованого до судді дисциплінарного стягнення;

12) здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України діє у складі 11 членів, які мають вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше 20 років.

До складу кваліфікаційної комісії входять:

1) шість суддів, які призначаються з'їздом суддів України;

2) дві особи, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ;

3) одна особа, яка призначається Міністром юстиції України;

4) одна особа, яка призначається Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;

5) одна особа, яка призначається Головою Державної судової адміністрації України.

Строк повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України становить шість років із дня набуття повноважень.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, призначені з числа суддів, не можуть здійснювати правосуддя.

Водночас за ними зберігається право брати участь у вирішенні питань, що розглядаються органами суддівського самоврядування, а за суддями Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів – також у вирішенні питань, що розглядаються пленумами цих судів. Інші члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не можуть виконувати професійних повноважень за основним місцем роботи.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з числа суддів призначаються з'їздом суддів України відкритим або таємним голосуванням. З'їзд суддів може обрати більше ніж шість суддів на випадок вибуття одного або кількох членів зі складу Комісії, призначених за квотою з'їзду суддів України, визначивши черговість їх включення до складу Комісії. Такі особи автоматично набувають повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в разі вибуття одного або кількох членів Комісії, обраних за квотою з'їзду суддів України. Особи, призначені з'їздом суддів України до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на випадок вибуття одного або кількох її членів, продовжують виконувати обов'язки судді до моменту обіймання ними посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до встановленої черговості.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ відкритим або таємним голосуванням.

Міністр юстиції України призначає члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України своїм наказом.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини призначає члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України своїм розпорядженням.

Голова Державної судової адміністрації України призначає члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України своїм наказом.

До складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не можуть бути призначені народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, голови судів, їх заступники, секретарі судових палат, їх заступники, члени Ради суддів України, Вищої ради юстиції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а також посадові особи, які мають дисциплінарне стягнення.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України вважається повноважною за умови призначення до її складу не менше 8 членів.

Кваліфікаційна комісія суддів обирає зі свого складу відкритим або таємним голосуванням голову комісії, одного заступника та секретаря комісії. Обраним вважається кандидат, який одержав більшість голосів від загального складу комісії.

Голова кваліфікаційної комісії суддів організовує роботу комісії, розподіляє обов'язки між членами комісії, скликає засідання комісії та головує на них, несе відповідальність за організацію діловодства комісії.

Обов'язки голови кваліфікаційної комісії у разі його відсутності виконує заступник голови комісії, а за відсутності заступника – член комісії, обраний за квотою з'їзду суддів України, який має більший стаж роботи на посаді судді.

Секретар комісії здійснює підготовку засідань комісії та несе відповідальність за організацію діловодства комісії. Засідання комісії проводяться відкрито і гласно, крім випадків, установлених законом. Засідання комісії є повноважним, якщо в ньому бере участь не менше двох третин від загального складу комісії.

Для організаційного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України створюється секретаріат.

Із метою здійснення членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України належної перевірки наявності підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності діє служба дисциплінарних інспекторів,

до складу якої входять тридцять три дисциплінарних інспектори. За кожним членом Вищої кваліфікаційної комісії суддів України закріплюється три дисциплінарних інспектори.

Працівники секретаріату призначаються на посаду та звільняються з посади головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Дисциплінарні інспектори призначаються на посаду та звільняються з посади головою Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за пропозицією відповідного члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Дисциплінарні інспектори за дорученням члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України попередньо аналізують заяви та повідомлення про неправомірні дії суддів із метою виявлення підстав для відкриття дисциплінарних справ та здійснення перевірок; готують проекти висновків про наявність підстав для притягнення суддів місцевих та апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності; виконують інші доручення члена комісії під час дисциплінарного провадження.

4.3. Дисциплінарна відповідальність суддів

Суддю можна притягнути до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

1) істотні порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, пов'язані зокрема з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді, правил підсудності чи підвідомчості, необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову;

2) невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи впродовж строку, встановленого законом;

3) порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема порушення правил щодо відводу (самовідводу);

4) систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя;

5) розголошення таємниці, що охороняється законом, зокрема таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

6) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», зазначення в ній завідомо неправдивих відомостей.

Скасування або зміна судового рішення не тягне дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли порушення допущено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Дисциплінарне провадження – це процедура розгляду органом, визначеним законом, звернення, в якому містяться відомості про порушення суддею вимог щодо його статусу, посадових обов'язків чи присяги судді.

Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють:

- 1) Вища кваліфікаційна комісія суддів України – щодо суддів місцевих та апеляційних судів;
- 2) Вища рада юстиції – щодо суддів вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України.

Порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо судді

Дисциплінарне провадження щодо судді передбачає:

- 1) перевірку даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;
- 2) відкриття дисциплінарної справи, її розгляд;
- 3) ухвалення рішення органом, що здійснює дисциплінарне провадження.

Для здійснення перевірки даних щодо наявності підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності

у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України діє автоматизована система визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, який проводитиме таку перевірку. Положення про автоматизовану систему визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України затверджується Радою суддів України за погодженням із Державною судовою адміністрацією України.

До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді догани.

За наслідками дисциплінарного провадження Вища кваліфікаційна комісія суддів України може прийняти рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади за наявності для цього підстав.

Інформація про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності оприлюднюється на офіційному веб-порталі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Ця інформація повинна містити дані про суддю, якого притягнуто до дисциплінарної відповідальності, накладене дисциплінарне стягнення та копію рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про накладення такого стягнення.

Якщо впродовж року з дня накладення дисциплінарного стягнення суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, який не має дисциплінарного стягнення.

Дисциплінарне стягнення, накладене на суддю, може бути достроково знято Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за пропозицією відповідної ради суддів.

Суддя місцевого чи апеляційного суду може оскаржити рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення його до дисциплінарної відповідальності до Вищої ради юстиції або Вищого адміністративного суду України не пізніше місяця з дня вручення йому чи отримання поштою копії рішення.

Скарга до Вищої ради юстиції подається суддею через Вищу кваліфікаційну комісію суддів України.

Подання скарги до Вищої ради юстиції чи адміністративного позову до суду на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності зупиняє застосування дисциплінарного стягнення.

4.4. Правовий та соціальний захист суддів

Суддя, його близькі родичі та члени сім'ї (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі), їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Органи внутрішніх справ зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, його близьких родичів, членів сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява.

Вчинені у зв'язку зі службовою діяльністю судді посягання на його життя і здоров'я, знищення чи пошкодження його майна, погроза вбивством, насильством чи пошкодженням майна судді, неповага до його честі та гідності, а також посягання на життя і здоров'я близьких родичів, членів сім'ї судді, погроза їм вбивством, пошкодженням майна тягнуть відповідальність згідно із законодавством.

Суддя має право на забезпечення засобами захисту та мобільними пристроями сповіщення про небезпеку, які йому надаються органами внутрішніх справ, а також на обладнання житла охоронною та протипожежною сигналізацією за рахунок коштів державного бюджету.

Життя і здоров'я суддів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

Кожен суддя за умови, що він працював на посаді судді не менше 20 років, має право на відставку, тобто на звільнення його від виконання обов'язків за власним бажанням або у зв'язку з закінченням строку повноважень. За суддею, який перебуває у відставці, зберігається звання судді і такі ж гарантії недоторканності та соціального захисту, як і до виходу у відставку. Йому виплачується вихідна неоподатковувана допомога у розмірі 10-місячних заробітних плат за останньою посадою.

Судді, який вийшов у відставку, після досягнення чоловіками віку 62 роки, жінками – пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується пенсія на умовах, передбачених статтею 37 Закону України «Про державну службу», або за його вибором щомісячне довічне грошове утримання.

Суддя у відставці, який не досяг віку отримує щомісячне довічне грошове утримання. У разі досягнення таким суддею віку, встановленого частиною першою цієї статті за ним зберігається право на одержання щомісячного довічного грошового утримання або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, передбачених статтею 37 Закону України «Про державну службу».

Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у розмірі 80 відсотків грошового утримання судді з якого було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, який працює на відповідній посаді.

Суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за: вислугу років; перебування на адміністративній посаді в суді; науковий ступінь; роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці.

Посадовий оклад судді місцевого суду встановлюється у розмірі 15 мінімальних заробітних плат, визначених законом, що запроваджується поетапно. Посадові оклади інших суддів установлюються пропорційно до посадового окладу судді місцевого суду з коефіцієнтом:

1) судді апеляційного суду – 1,1;

2) судді вищого спеціалізованого суду – 1,2;

3) судді Верховного Суду України, судді Конституційного Суду України – 1,3.

Суддям виплачується щомісячна доплата за вислугу років у розмірі: за наявності стажу роботи до 5 років – 15 відсотків, більше 5 років – 20 відсотків, більше 10 років – 30 відсотків, більше 15 років – 40 відсотків, більше 20 років – 50 відсотків, більше 25 років – 60 відсотків, більше 30 років – 70 відсотків, більше 35 років – 80 відсотків посадового окладу.

Суддям Конституційного Суду України, які вперше призначені на посаду судді, виплачується щомісячна доплата за вислугу років у розмірі 5,5 відсотка за кожен рік роботи.

Суддям, які обіймають посади заступника голови суду, секретаря судової палати, секретаря пленуму вищого спеціалізованого суду, секретаря Пленуму Верховного Суду України виплачується щомісячна доплата у розмірі 5 відсотків посадового окладу судді відповідного суду, голові суду – 10 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

Суддям виплачується щомісячна доплата за науковий ступінь кандидата або доктора наук із відповідної спеціальності у розмірі відповідно 15 і 20 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

Суддям виплачується щомісячна доплата за роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці, у розмірі залежно

від ступеня секретності інформації: відомості та їх носії, що мають ступінь секретності «цілком таємно», – 10 відсотків посадового окладу судді відповідного суду; відомості та їх носії, що мають ступінь секретності «таємно», – 5 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

Суддям надається щорічна відпустка тривалістю 30 робочих днів із виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення у розмірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів.

Після обрання суддя Конституційного Суду, Верховного Суду або вищого спеціалізованого суду, апеляційного, місцевого суду, який потребує поліпшення житлових умов, забезпечується службовим житлом за місцезнаходженням суду.

Тема 5

ВИЩА РАДА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

5.1. Статус, склад та повноваження Вищої ради юстиції

Вища рада юстиції (далі – ВРЮ) – це колегіальний, незалежний орган, відповідальний за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за ухвалення рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

Конституційний склад Вищої ради юстиції – 20 членів. До складу ВРЮ входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції та Генеральний прокурор України. На посаду члена Вищої ради юстиції може бути рекомендований громадянин України, не молодший 35 років і не старший 65 років, який проживає в Україні не менш як 10 останніх років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше 10 років.

Строк повноважень членів ВРЮ, крім тих, хто входить до її складу за посадою, становить 6 років.

Не можуть бути членами ВРЮ особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними, та особи, які мають не зняту або не погашену судимість.

Виконуючи свої повноваження, Вища рада юстиції:

- 1) вносить подання Президенту України про призначення суддів на посади або про звільнення їх із посад;
- 2) розглядає справи й ухвалює рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснює дисциплінарне провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів;

4) розглядає скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Рішення з питань, віднесених до компетенції Вищої ради юстиції, ухвалюються за наявності попередніх висновків відповідного комітету Верховної Ради України, які є обов'язковими.

5.2. Порядок утворення Вищої ради юстиції. Підстави припинення повноважень членів ради

Враховуючи специфічні повноваження та завдання Ради, вона формується не тільки трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою, судовою, а й прокурорською системою та інститутами громадянського суспільства – адвокатурою, науковими юридичними колами.

Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до ВРЮ по три члени, всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів.

Порядок призначення членів Вищої ради юстиції Верховною Радою України

Члени ВРЮ призначаються Верховною Радою України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів. Два із трьох членів Вищої ради юстиції, що призначаються Верховною Радою України, повинні бути суддями. Пропозиції щодо кандидатур вносяться депутатськими групами і фракціями. Призначеним вважається кандидат, який за результатами таємного голосування одержав більшість голосів від конституційного складу Верховної Ради України.

Порядок призначення членів Вищої ради юстиції Президентом України

Президент України видає указ про призначення членів Вищої ради юстиції. Два із трьох членів Вищої ради юстиції, що призначаються Президентом України, повинні бути суддями.

Порядок призначення членів Вищої ради юстиції з'їздом суддів України

Кандидатури на посади членів Вищої ради юстиції визначаються з числа суддів з'їздом суддів України за пропозицією делегатів з'їзду відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів з'їзду і включаються в бюлетень для ухвалення рішення з'їздом суддів шляхом таємного голосування по кожній кандидатурі.

Призначеним вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів від числа обраних делегатів з'їзду суддів України. За результатами голосування головою і секретарем з'їзду підписуються рішення про призначення членів ВРЮ.

Порядок скликання з'їзду суддів України визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Делегати на з'їзд суддів України обираються конференцією суддів загальних судів, конференцією суддів господарських судів, конференцією суддів адміністративних судів за принципом рівного представництва від кожної з них по одному судді з кожної області, Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя. Від кожного вищого спеціалізованого суду обираються по три делегати з числа суддів цих судів. Збори суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України обирають на з'їзд суддів України по три делегати з числа суддів цих судів.

Делегати на з'їзд суддів України обираються шляхом відкритого голосування на альтернативній основі, при вільному висуненні кандидатур для обрання. З'їзд суддів України є повноважним за умовами присутності на ньому не менш як двох третин від загальної кількості обраних делегатів.

Порядок призначення Вищої ради юстиції з'їздом адвокатів України, з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ і всеукраїнською конференцією працівників прокуратури

З'їзд адвокатів України та з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначає по трьох членів Вищої ради юстиції, один з яких призначається з числа суддів. Всеукраїнська конференція працівників прокуратури призначає двох членів Вищої ради юстиції, один з яких призначається з числа суддів.

Висування кандидатів і призначення членів ВРЮ з'їздом адвокатів України, з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ і всеукраїнською конференцією працівників прокуратури здійснюється у порядку, передбаченому законом для з'їзду суддів України.

Порядок скликання і проведення з'їзду адвокатів України визначаються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». До складу з'їзду адвокатів України входять делегати, які обираються конференціями адвокатів регіонів шляхом голосування відносно більшістю голосів делегатів, які беруть участь у конференції. Квота представництва, порядок висування та обрання делегатів з'їзду адвокатів України, порядок проведення з'їзду адвокатів України встановлюються Радою адвокатів України.

Делегати на з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ обираються на республіканській (Автономної Республіки Крим), обласних, міських (міст Києва та Севастополя) конференції працівників цих установ та закладів. Від вищих юридичних закладів, факультетів та наукових установ Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя обираються на з'їзд по 5 делегатів.

Представники на всеукраїнську конференцію працівників прокуратури обираються на республіканській (Автономної Республіки Крим), обласних, міських (міст Києва і Севастополя)

конференція працівників прокуратури. Участь у цих конференціях можуть брати всі відповідальні працівники органів прокуратури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

У разі, якщо на конференції було висунуто на посаду членів Вищої ради юстиції більш як 2 кандидата і ніхто з них не був обраний або був обраний тільки 1, проводиться повторне голосування по двох кандидатурах, які набрали в першому турі більше голосів делегатів конференції, ніж інші.

У разі, якщо під час повторного голосування не було обрано в межах квоти необхідної кількості членів ВРЮ, то нове голосування проводиться з висуненням інших кандидатів на вільні посади членів Вищої ради юстиції.

У разі, якщо на конференції було висунуто не більше двох кандидатів і ніхто з них не отримав необхідної більшості голосів, то для заміщення вільних посад членів Вищої ради юстиції проводиться нове голосування з висуненням інших кандидатів.

З'їзди суддів, адвокатів, працівників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, всеукраїнська конференція працівників прокуратури з метою призначення членів ВРЮ проводяться не пізніше ніж за один місяць до закінчення повноважень відповідних членів Вищої ради юстиції.

Вища рада юстиції є повноважна за умови призначення на посаду не менш як 3/4 від її конституційного складу та складення ними присяги, враховуючи тих осіб, які входять до Вищої ради юстиції за посадою. Перше засідання Вищої ради юстиції скликається через тиждень після складення присяги всіма її членами.

Відмова скласти присягу має наслідком втрату членства у ВРЮ.

Повноваження члена Ради припиняється у разі:

1. закінчення строку, на який його призначено;
2. набрання законної сили обвинувальних щодо нього вироком суду;
3. втрати ним громадянства України;

4. визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;

5. визнання його у судовому порядку недієздатними або обмежено дієздатними, та особи, які мають незняту або непогашену судимість;

6. подання ним за власним бажанням заяви про припинення повноважень;

7. неможливості виконувати свої обов'язки за станом здоров'я за наявності медичного висновку, підтвердженого судом;

8. порушення присяги або скоєння аморального вчинку. У разі порушення присяги особою, яка входить до складу ВРЮ за посадою, Рада ухвалює і надсилає до органу, який її обрав чи призначив, рішення щодо доцільності продовження нею повноважень;

9. звільнення з посади, із зайняттям якої він входить до складу Ради;

10. його смерті.

5.3. Організація роботи Вищої ради юстиції та вирішення питань, що належать до її компетенції

У Вищій раді юстиції утворюються секції:

– із питань призначення суддів на посади та звільнення їх із посад;

– дисциплінарна секція для здійснення дисциплінарного провадження, розгляду скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності й ухвалення рішення про порушення судьями і прокурорами вимог щодо несумісності.

Координує роботу Ради Голова ВРЮ, а в разі його відсутності – заступник Голови ВРЮ. Голова, заступник Голови, секретарі секції ВРЮ працюють на постійній основі.

Голова обирається з членів ВРЮ на 3 роки, без права переобрання. На першому засіданні Ради таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-якої кількості кандидатур, запропонованих членами Вищої ради юстиції. Головою не може бути обрано членів Ради, які входять до її складу за посадою.

До повноважень Голови ВРЮ належить:

1. організація роботи Ради та головування на її засіданнях;
2. координація роботи секцій і членів Ради;
3. призначення засідань Ради;
4. надіслання подання ВРЮ про призначення суддів Президентів України і про звільнення їх з посади;
5. загальне керівництво апаратом Ради;
6. розпорядження бюджетними асигнуваннями на отримання і забезпечення діяльності Ради тощо.

Рішення про утворення секцій ВРЮ та про їх персональний склад ухвалюється на першому засіданні новоутвореної Ради.

Засідання ВРЮ вважається правомочним, якщо на ньому присутні більшість членів ВРЮ від її конституційного складу.

Засідання Ради проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості її конституційного складу.

Засідання секції ВРЮ вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менш як 2/3 від її складу. Висновки секції приймаються більшістю членів Ради, які взяли участь у засіданні.

Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може одержувати необхідну інформацію від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадян та їх об'єднань. Така інформація надається на письмовий запит Вищої ради юстиції впродовж 10 днів із дня його одержання.

Також Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може витребувати від судів копії судових справ, розгляд

яких не закінчено, крім справ, розгляд яких відбувається у закритому судовому засіданні. Витребування копії судової справи не перешкоджає розгляду такої справи в суді.

Член ВРЮ має право ознайомитись із матеріалами справ, поданими на розгляд Ради, брати участь у їх з'ясуванні та перевірці, заявляти клопотання, наводити свої мотиви, подавати відповідні документи.

Член ВРЮ не може брати участі в розгляді питання і підлягає відводу, якщо буде встановлено, що він особисто прямо чи побічно зацікавлений у результаті справи, є родичем особи, стосовно якої розглядається питання, або якщо будуть встановлені інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості.

За наявності таких обставин член Ради повинен заявити самовідвід.

За таких самих обставин відвід члену Вищої ради юстиції може заявити особа, за поданням якої розглядатиметься питання, а також особа, стосовно якої вирішується питання чи особа, що подала скаргу.

Участь Вищої ради юстиції у формуванні суддівського корпусу

Вища рада юстиції за рекомендацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вносить подання Президенту України про призначення громадянина України на посаду судді вперше.

До подання Ради додаються:

- 1) рекомендація кваліфікаційної комісії;
- 2) особовий листок із обліку кадрів та автобіографія кандидата на посаду судді;
- 3) копії дипломів про освіту, наукову ступінь чи вчене звання;
- 4) примірник реферату з питань правознавства, підготовлений кандидатом на посаду судді;
- 5) рецензія на реферат;

б) декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Кандидатура на посаду судді розглядається персонально після доповіді члена Вищої ради юстиції, який діє за дорученням відповідної секції, де попередньо вивчаються матеріали щодо кандидата на посаду судді.

Рішення щодо кандидата на посаду судді ухвалюється на засіданні Вищої ради юстиції відкритим голосуванням. Пропозиція щодо внесення подання Президентові України про призначення суддею вважається прийнятою, якщо за неї проголосувала більша частина від конституційного складу Ради.

Розгляд Вищою радою юстиції скарг на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, ухвалених під час призначення чи обрання суддів на посаду

До Вищої ради юстиції можуть бути оскаржені рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо:

- 1) встановлення результатів кваліфікаційного іспиту кандидатів на посаду судді;
- 2) відмови у рекомендуванні для обрання кандидатом на посаду судді безстроково.

Скаргу на рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може бути подано до Вищої ради юстиції не пізніше одного місяця з наступного дня після його ухвалення. Скарга розглядається Вищою радою юстиції впродовж місяця з дня її надходження після перевірки, проведеної членом Вищої ради юстиції.

Розгляд питань про звільнення суддів

Із пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади до Вищої ради юстиції можуть звернутися:

- 1) Вища кваліфікаційна комісія суддів України за умови, що таке рішення було нею ухвалене за результатами перевірки відомостей про наявність підстав для звільнення судді з посади;

2) член Вищої ради юстиції за результатами перевірки відомостей про наявність підстав для звільнення судді з посади, проведення якої було йому доручено.

Вища рада юстиції за пропозицією кваліфікаційної комісії суддів або за власною ініціативою вносить подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав.

Вища рада юстиції розглядає питання про звільнення з посад голови суду, заступника голови суду за поданням ради відповідних спеціалізованих судів на засіданні ВРЮ, на яке запрошують голову суду, заступника голови суду, якого пропонується звільнити з посади. У разі неможливості взяти участь у засіданні ВРЮ з поважних причин голова суду, заступник голови суду, питання стосовно якого розглядається, може надати письмові пояснення, які оголошуються в обов'язковому порядку та додаються до матеріалів справи. Повторне нез'явлення – є підставою для розгляду справи за його відсутності. Рішення про звільнення з посади голови суду, заступника голови суду вважається ухваленим, якщо за нього проголосувала більша частина членів ВРЮ від її конституційного складу.

Розгляд питань щодо порушення вимог законодавства про несумісність

До Вищої ради юстиції з пропозицією розглянути питання щодо несумісності діяльності судді чи прокурора із займаною посадою можуть звернутися:

1. народний депутат України;
2. Голова Верховного Суду України, голови вищих спеціалізованих суддів, Міністр юстиції України – щодо суддів;
3. Генеральний прокурор України – щодо прокурорів;
4. Вища кваліфікаційна комісія судів України.

Вища рада юстиції може ухвалювати рішення:

1. про визнання заняття суддею або прокурором іншою діяльністю, несумісною з подальшим перебуванням на посаді судді або прокурора, і запропонувати йому у встановлений Радою строк визначитися з питанням про продовження роботи

на посаді судді чи прокурора чи заняття іншою діяльністю з повідомленням Вищої ради юстиції;

2. про визнання порушення суддею або прокурором щодо несумісності їх посади із заняттям іншою діяльністю і надіслати подання відповідним органам про звільнення їх з посади.

Дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів

Вища рада юстиції – єдиний орган, якому Конституцією України надано право відкривати дисциплінарне провадження щодо Голови, заступників голови, суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.

Підставою для відкриття дисциплінарного провадження є подання члена ВРЮ за результатами перевірки повідомлень.

До дисциплінарного провадження належать такі стадії:

1. перевірка даних про дисциплінарний проступок;
2. відкриття дисциплінарного провадження;
3. розгляд дисциплінарної справи;
4. ухвалене рішення.

Вища рада юстиції може накласти на цих суддів дисциплінарне стягнення – догану. Вища рада юстиції може ухвалити рішення про невідповідність судді займаній посаді та про внесення подання про звільнення цього судді з посади до органу, який його призначив чи обрав.

Дисциплінарне стягнення до судді застосовується Вищою радою юстиції не пізніше шести місяців після виявлення проступку, не враховуючи часу тимчасової непрацездатності судді або перебування його у відпустці, але не пізніше року з дня вчинення проступку.

Якщо суддю впродовж року з дня накладення на нього дисциплінарного стягнення не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення.

Дисциплінарне стягнення, накладене на суддю, може бути достроково зняте Вищою радою юстиції за заявою судді,

на якого накладено дисциплінарне стягнення, але не раніше шести місяців із дня накладення стягнення.

Розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів, а також прокурорів

Судді апеляційних і місцевих судів, а також прокурори можуть подавати скарги до Вищої ради юстиції про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. За результатами розгляду скарги може бути ухвалене таке рішення:

а) скарга може бути задоволена, рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності скасовано, дисциплінарне провадження закрито;

б) скарга може бути задоволена цілком або частково зі зміною рішення органу, що наклав дисциплінарне стягнення;

в) скарга може бути залишена без задоволення, а рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності – без зміни.

Вища рада юстиції розглядає скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів не пізніше місяця з дня їх надходження, а в разі додаткової перевірки обставин та матеріалів справи – не пізніше трьох місяців із дня надходження скарги.

Вирішуючи питання про дисциплінарну відповідальність судді чи прокурора, Вища рада юстиції повинна вислухати його пояснення. У разі неможливості взяти участь у засіданні Вищої ради юстиції з поважних причин суддя чи прокурор може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які виголошуються в обов'язковому порядку і долучаються до матеріалів справи. Повторне нез'явлення такого судді чи прокурора є підставою для розгляду справи за його відсутності.

Тема 6

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ

6.1. Роль і місце прокуратури в системі державних органів України. Принципи організації та діяльності органів прокуратури

У юридичній науці України немає єдності у питанні, до якої гілки влади належить прокуратура. Чинне законодавство України також не дає чіткої відповіді на це запитання. Досвід зарубіжних країн свідчить, що існують різні варіанти вирішення питання про місце прокуратури у системі органів державної влади.

В одних країнах органи прокуратури перебувають у складі міністерства юстиції, в інших – при судах, в третіх – виокремлена система.

Аналіз функцій прокуратури, визначених Конституцією і Законом «Про прокуратуру» показує, що одні функції прокуратури тяжіють до виконавчої влади, інші – до судової. З огляду на це, а також зважаючи на те, що принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову не позбавлений умовності, логічним буде висновок, що в сучасному вигляді прокуратуру України ні до однієї гілки влади не можна відносити, вона за своєю державно-правовою природою є самостійним державним інститутом у механізмі державної влади, покликаним здійснювати визначені законодавством функції.

Діяльність органів прокуратури спрямована на утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку, її завданням є захист від неправомірних посягань:

– закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного й державного ладу, політичної та

економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень;

– гарантованих Конституцією, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина;

– основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих рад, органів самоорганізації населення.

Вказані завдання прокурорського нагляду мають загальний характер, а конкретизовані вони в межах окремих галузей і напрямків прокурорського нагляду, що реалізують функції прокуратури.

Діяльність прокуратури ґрунтується на певних принципах.

Принципи організації та діяльності прокуратури – це основоположні засади, що розкривають сутність прокурорського нагляду, особливості організації (устрою) та діяльності прокуратури, визначають характер повноважень прокурора, правових засобів їх забезпечення.

До них належать:

– **принцип законності** зобов'язує органи прокуратури суворо та неухильно виконувати норми Конституції, законів України;

– **принцип захисту прав громадян на основі їх рівності перед законом**. Органи прокуратури захищають у межах своєї компетенції права та свободи громадян на засадах їх рівності перед законом, незалежно від національного чи соціального походження, мови, освіти, ставлення до релігії, політичних переконань, службового або майнового стану та інших ознак;

– **принцип публічності**. Органи прокуратури вживають заходів щодо усунення порушень закону, хто б їх не вчинив, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення;

– **принцип гласності.** Органи прокуратури діють гласно, інформують державні органи влади, громадськість про стан законності й заходи щодо її зміцнення, оприлюднюють та надають інформацію за запитами відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

– **принцип єдності** полягає в тому, що прокуратура України – це єдина система, котру становлять Генеральна прокуратура, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, районні в містах. У разі необхідності Генеральний прокурор України може створювати спеціалізовані прокуратури на правах обласних, міських, районних та міжрайонних прокуратур. Єдність органів прокуратури обумовлена спільними завданнями, функціями, принципами її організації і діяльності, повноваженнями з виявлення правопорушень і засобами реагування на них;

– **принцип централізації.** Органи прокуратури України становлять єдину централізовану систему, очолювану Генеральним прокурором України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим;

– **принцип поєднання єдиноначальності та колегіальності** в організації діяльності прокуратури полягає в тому, що поряд із строго встановленим порядком підпорядкування прокурорів нижчестоящої інстанції прокурорам вищої інстанції в прокуратурах створюються дорадчі органи – колегії, які розглядають найважливіші питання, що стосуються дотримання законності, стану правопорядку, діяльності органів прокуратури;

– **принцип незалежності.** Органи прокуратури здійснюють свої повноваження на основі дотримання Конституції України та чинних на її території законів, незалежно від будь-яких органів державної влади, посадових осіб, а також рішень громадських об'єднань або їх органів;

– **принцип безпартійності** полягає в тому, що працівники прокуратури не можуть належати до будь-яких політичних партій чи рухів.

6.2. Характеристика функцій прокуратури

Функція прокуратури є одним із головних понять, через яке розкривається структура і весь зміст діяльності органів прокуратури.

Функції прокуратури – це зазначені у законі напрями або частини діяльності її органів, які визначаються соціально-державним призначенням прокуратури, характеризуються певним предметом та завданнями і здійснюються з використанням властивої цим органам компетенції.

Конституція в ст. 121 проголошує, що Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються такі обов'язки:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за дотриманням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;
- 5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Підтримання **державного** обвинувачення в суді. Прокурор може втрутитись у справу на будь-якій стадії процесу, коли цього вимагає захист конституційних прав громадян, інтереси держави та суспільства, зобов'язаний вчасно вжити передбачені законом заходи щодо усунення порушень закону, хто їх не вчинив. Прокурор має рівні права з іншими учасниками судового засідання.

Прокурор бере участь у судовому розгляді кримінальних справ залежно від характеру й ступеня суспільної небезпеки діяння.

Підтримуючи державне обвинувачення, прокурор бере участь у дослідженні доказів, подає суду свої пропозиції з приводу застосування кримінального закону та міри покарання підсудному.

Водночас прокурор керується вимогами закону й об'єктивною оцінкою зібраних у справі доказів.

Джерелом державного обвинувачення є діяльність органів досудового розслідування, зусиллями яких особа, викрита як така, що вчинила кримінальне правопорушення, через що має постати перед судом.

Підтримуючи обвинувачення в суді, прокурор привселюдно обвинувачує підсудного та наполягає на застосуванні до нього справедливого покарання, допомагає суду у кваліфікованому вирішенні справи, привертає увагу до причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

У випадку, коли під час розгляду справи прокурор дійде висновку, що дані органів досудового розслідування не підтверджують обвинувачення підсудного, він зобов'язаний відмовитися від обвинувачення.

Отже, **підтримання державного обвинувачення** – це діяльність прокуратури у встановлених кримінальним процесуальним законом формах, яка складається з аналізу матеріалів справи та доказування вини особи в судових органах, сприяння постановленню законного, обґрунтованого та справедливого вироку.

Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом

Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає в здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист

у суді інтересів громадянина чи держави, у випадках, передбачених законом.

Підставою представництва в суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження.

Підставою представництва в суді інтересів держави є наявність порушень або загрози порушень інтересів держави.

Представництво інтересів громадянина або держави здійснюється прокурором також на підставі заподіяння громадянину або державі шкоди внаслідок учинення кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність.

Формами представництва є:

- 1) звернення до суду з позовами (заявами, поданнями);
- 2) вступ у справу, порушену за позовами (заявами, поданнями) інших осіб, на будь-якому етапі розгляду;
- 3) ініціювання перегляду судових рішень, зокрема у справі, порушеній за позовом (заявою, поданням) іншої особи;
- 4) участь у розгляді справ.

Із метою вирішення питання про наявність підстав для ініціювання перегляду судових рішень у справі, розглянутій без участі прокурора, вступ у розгляд справи за позовом (заявою, поданням) іншої особи прокурор має право ознайомитися з матеріалами справи в суді, робити виписки з неї, отримувати копії документів, що містяться у справі.

Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство

Цей нагляд спрямований на забезпечення встановленого порядку, виявлення та розкриття кримінальних правопорушень, розгляду заяв та повідомлень про них, законності здійснення оперативних заходів, слідства, правомірності ухва-

лених зазначеними органами рішень, а також запобігання незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності.

Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю поширюється на оперативні підрозділи:

1. Міністерства внутрішніх справ України – кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, підрозділами внутрішньої безпеки, судовою міліцією.

2. Служби безпеки України – контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів.

3. Служби зовнішньої розвідки України – агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки.

4. Державної прикордонної служби України – розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними.

5. Управління державної охорони – підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона.

6. Органів доходів і зборів – оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою.

7. Органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України.

8. Розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки.

Нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування (дізнання та досудового слідства) прокурор здійснює у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Повноваження прокурора під час нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють досудове розслідування, визначаються кримінальним процесуальним законодавством.

Повноваження прокурора, встановлені Кримінальним процесуальним кодексом, поширюються на слідчі органи внутрішніх справ, служби безпеки, органи, які здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства й органи державного бюро розслідувань, що об'єднані процесуальним поняттям «органи досудового розслідування (органи, що здійснюють дізнання і досудове слідство)».

Здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування (дізнання та досудового слідства), прокурор вживає заходів, щоб ці органи:

1) додержували передбачений законом порядок початку та проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, закриття кримінального провадження, а також додержували строки здійснення досудового розслідування та тримання осіб під вартою;

2) не допускали порушення законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування;

3) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення.

Значення прокурорського нагляду на цьому комплексному напрямі правоохоронної діяльності складно переоцінити. Як

відомо, під час провадження оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства неминуче зачіпаються, а часто й істотно обмежуються права і законні інтереси громадян, гарантовані Конституцією України та іншими законами (право на свободу, недоторканність житла та ін.).

Нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженнями особистої свободи громадян

Предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, в установах виконання покарань, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків.

Прокурор має широкі контрольні-наглядові повноваження. Так, він має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання, опитувати осіб, які там перебувають, ознайомитись із документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру. Йому також надано право перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ та в разі їх невідповідності законодавству зупиняти виконання таких актів або скасовувати їх, вимагати від посадових чи службових осіб усунення порушень або надання пояснень із приводу допущених порушень.

Прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу, яка незаконно перебуває в місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі або в установі для виконання заходів примусового характеру.

Нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами

Предметом цього нагляду є:

1. Відповідність актів, які видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам.

2. Додержання законів про недоторканість особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі й гідності, якщо законом не передбачений інший порядок захисту цих прав.

3. Додержання законів, що стосується економічних, міжнародних відносин, охорони навколишнього середовища, митниці та зовнішньоекономічної діяльності.

Перевірка виконання законів проводиться за заявами та іншими повідомленнями про порушення законності, що вимагають прокурорського реагування, а за наявності приводів – також із власної ініціативи прокурора. Прокуратура не піднімає органи відомчого управління та контролю і не втручається в господарську діяльність, якщо вона не суперечить чинному законодавству.

Під час здійснення цього нагляду прокурор має право:

1) безперешкодно за посвідченням, що підтверджує займану посаду, входити у приміщення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, військових частин, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності без особливих перепусток, де такі запроваджено. Отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, здійснюється в порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України»;

2) витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових частин, державних підприємств, установ та організацій рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності та заходи щодо її забезпечення, мати доступ до відповідних інформаційних баз даних державних органів;

3) вимагати від керівників та колегіальних органів здійснення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз;

4) мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для здійснення перевірки, зокрема за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або інформацію з обмеженим доступом. Письмово вимагати подання в прокуратуру у визначений ним строк зазначених документів та матеріалів, видачі необхідних довідок, зокрема щодо операцій і рахунків юридичних осіб та інших організацій, для вирішення питань, пов'язаних із перевіркою. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

5) отримувати від посадових та службових осіб і громадян усні або письмові пояснення, зокрема шляхом виклику відповідної особи до органу прокуратури.

У разі виявлення порушень закону прокурор у межах своєї компетенції має право:

1) вносити подання;

2) у встановленому законом порядку ініціювати притягнення особи до дисциплінарної, адміністративної відповідальності, скласти протокол про адміністративне правопорушення та починати досудове розслідування;

3) звертатися до суду в передбачених законом випадках.

Подання – це акт реагування прокурора на виявлені порушення закону.

У поданні прокурор ставить вимогу (вимоги) щодо:

- 1) усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяли;
- 2) притягнення осіб до передбаченої законом відповідальності;
- 3) відшкодування шкоди;
- 4) скасування нормативно-правового акта, окремих його частин або приведення його у відповідність із законом;
- 5) припинення незаконних дій чи бездіяльності посадових і службових осіб.

Подання може бути внесено Прем'єр-міністру України, Кабінету Міністрів України, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, міністерствам та іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, військовим частинам, громадським об'єднанням, органам державного нагляду (контролю), посадовим і службовим особам цих органів, підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності, підпорядкованості чи приналежності, фізичним особам – підприємцям.

Відповідний прокурор має бути повідомлений про результати розгляду подання та вжиті заходи у визначений ним строк, що обчислюється з дня отримання подання та не може бути меншим 10 днів. Колегіальний орган, якому внесено подання, повідомляє про день його розгляду прокурору, який вправі особисто взяти участь у засіданні цього органу.

У разі відхилення подання загалом чи частково або неповідомлення прокурора про результати розгляду подання, а також якщо подання не вносилося, прокурор може звернутися до суду щодо:

- 1) визнання незаконним нормативно-правового акта відповідного органу повністю чи в окремій його частині;
- 2) визнання протиправним рішення чи окремих його положень і щодо скасування або визнання нечинним рішення чи окремих його положень;

3) визнання протиправними дій чи бездіяльності, зобов'язання учинити певні дії або утриматися від учинення певних дій.

Для звернення прокурора з позовом до суду встановлюється 15-денний строк, що обчислюється з дня одержання повідомлення про відхилення подання або в разі неповідомлення прокурора про результати розгляду подання з дня завершення визначеного прокурором строку для його розгляду.

Постанова прокурора. У разі виявлення в діянні посадової особи або громадянина ознак адміністративного правопорушення прокурор, його перший заступник, заступник вносить мотивовану постанову про ініціювання притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Постанова про ініціювання притягнення особи до адміністративної відповідальності підлягає розгляду повноважною посадовою особою або відповідним органом у 10-денний строк із дня її надходження, якщо інше не встановлено законом. У постанові прокурора обов'язково зазначається, ким і яке положення закону порушене та в чому полягає порушення.

6.3. Система та структура органів прокуратури України

Прокуратура України становить єдину централізовану систему з підпорядкуванням прокурорів нижчого рівня. Систему органів прокуратури становлять: Генеральна прокуратура України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва й Севастополя (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, інші прирівняні до них прокуратури, а також військові прокуратури.

У разі необхідності Генеральний прокурор України може створювати спеціалізовані прокуратури на правах обласних, міських, районних та міжрайонних прокуратур.

До військових прокуратур належать Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах обласних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури, прирівняні до прокуратур міст і районів.

У військових прокуратурах, прирівняних до прокуратур міст, у разі необхідності можуть утворюватися відділи завдяки штатній чисельності цих прокуратур. Утворення, реорганізація та ліквідація військових прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатів здійснюється Генеральним прокурором України.

Штатна чисельність органів прокуратури України становить 20367 осіб.

Отже, система органів прокуратури охоплює територіальні та спеціалізовані прокуратури. Територіальні прокуратури створені та функціонують відповідно до адміністративно-територіального устрою України, а спеціалізовані – за предметно-галузевим принципом і в окремих сферах життєдіяльності. Органи прокуратури становлять злагоджену триланкову систему.

Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Генеральний прокурор України звільняється з посади також у разі:

- завершення строку, на який його призначено;
- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- порушення вимог щодо несумісності;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- припинення його громадянства;

- подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням.

Генеральний прокурор України звільняється з посади також з інших підстав.

Строк повноважень Генерального прокурора України – п'ять років.

Повноваження Генерального прокурора України щодо керівництва органами прокуратури:

1) спрямовує роботу органів прокуратури і здійснює контроль за їх діяльністю;

2) призначає першого заступника, заступників Генерального прокурора України, керівників структурних підрозділів, головного бухгалтера, інших працівників Генеральної прокуратури України;

3) затверджує структуру і штатну чисельність підпорядкованих органів прокуратури, розподіляє кошти на їх утримання;

4) призначає за погодженням із Верховною Радою АРК прокурора АРК;

5) призначає заступників прокурора АРК, прокурорів областей, міст Києва і Севастополя, їх заступників, міських, районних, міжрайонних, а також прирівняних до них інших прокурорів;

6) відповідно до законодавства визначає порядок прийняття, переміщення та звільнення прокурорів, слідчих прокуратури та інших спеціалістів;

7) відповідно до законів України видає обов'язкові для всіх органів прокуратури накази, розпорядження, затверджує положення та інструкції;

8) присвоює класні чини згідно з Положенням про чини працівників прокуратури. Вносить подання Президенту України про присвоєння класних чинів державного радника юстиції 1, 2 і 3 класів.

Письмові вказівки Генерального прокурора України з питань розслідування є обов'язковими до виконання всіма органа-

ми, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування.

Прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва й Севастополя, міські, районні, міжрайонні, районні в містах, а також інші прокуратури очолюють відповідні прокурори.

Прокурори АРК, областей, міст Києва й Севастополя та інші прокурори (на правах обласних):

1) призначають на посади і звільняють працівників, крім тих, яких призначає Генеральний прокурор України;

2) за погодженням з Генеральним прокурором України вносять зміни до встановлених штатів підлеглих їм прокуратур в межах затвердженої чисельності і фонду заробітної плати.

У Генеральній прокуратурі України, прокуратурі Автономної Республіки Крим є старші слідчі в особливо важливих справах і слідчі в особливо важливих справах; у прокуратурах областей, міст та інших прирівняних до них прокуратурах можуть бути слідчі в особливо важливих справах і старші слідчі; у районних, міжрайонних, міських – старші слідчі й слідчі. У Головній військовій прокуратурі, військових прокуратурах регіонів (на правах обласних) є слідчі в особливо важливих справах і старші слідчі; у військових прокуратурах гарнізонів та інших військових прокуратурах, прирівняних до прокуратур міст і районів, можуть бути старші слідчі і слідчі.

Слідчі прокуратури провадять досудове слідство у справах про діяння, що містять ознаки злочину, віднесені законом до їх підслідності, а також в інших справах, переданих їм прокурором.

У Генеральній прокуратурі України утворюється колегія в складі Генерального прокурора України (голова), його першого заступника, заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, інших керівних працівників органів прокуратури. Персональний склад колегії затверджується Генеральним прокурором України.

У прокуратурах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, інших прокуратурах (на правах

обласних) утворюються колегії в складі прокурора (голова), його заступників, інших керівних працівників. Персональний склад колегій затверджує Генеральний прокурор України.

Колегії прокуратур є дорадчими органами, розглядають найбільш важливі питання, що стосуються додержання законності, стану правопорядку, діяльності органів прокуратури, виконання наказів Генерального прокурора України, кадрові питання, заслуховують звіти підпорядкованих прокурорів, начальників структурних підрозділів та інших працівників прокуратури.

На засіданнях колегії можуть заслуховуватись повідомлення і пояснення керівників міністерств, відомств, органів державного управління, нагляду та контролю, підприємств, установ і організацій, їх об'єднань, інших посадових осіб із приводу порушень законодавства.

Рішення колегій доводять до відома працівникам органів прокуратури. У разі розбіжностей між прокурором і колегією він втілює у життя своє рішення, але зобов'язаний доповісти про це Генеральному прокурору України. Члени колегії можуть повідомити свою особисту думку Генеральному прокурору України, що може бути підставою для розгляду цих розбіжностей на колегії Генеральної прокуратури України.

Структуру Генеральної прокуратури України та Положення про її структурні підрозділи затверджує Генеральний прокурор України. До структури Генеральної прокуратури України входять такі основні підрозділи:

Генеральний прокурор України.

Перший заступник Генерального прокурора України.

Заступники Генерального прокурора України.

Заступник Генерального прокурора України – начальник слідчого управління.

Старші помічники та помічники Генерального прокурора України з особливих доручень.

Управління кадрів

Відділ роботи з кадрами.

Відділ підвищення кваліфікації кадрів і навчальних закладів.

Управління загального нагляду

Відділ нагляду за додержанням законів про права і свободи громадян у соціальній і політичній сферах.

Відділ нагляду за додержанням законів місцевими Радами народних депутатів і органами виконавчої влади.

Відділ нагляду за додержанням законів у сфері економічних відносин.

Слідче управління

Відділ нагляду за додержанням законів під час проведення слідства органами прокуратури.

Відділ нагляду за додержанням законів органами дізнання і слідчими органами внутрішніх справ.

Слідчий відділ.

Кримінально-судове управління

Відділ з питань участі прокурорів у розгляді кримінальних справ у судах.

Відділ з питань участі прокурорів у розгляді кримінальних справ у Верховному Суді України.

Цивільно-судове управління

Відділ з питань участі прокурорів у цивільному судочинстві.

Відділ з питань участі прокурорів у арбітражному судочинстві.

Управління нагляду за додержанням законів у Збройних силах України та в оборонній промисловості

Відділ загального нагляду.

Відділ нагляду за слідством і дізнанням.

Відділи

Відділ нагляду за додержанням законів на транспорті.

Відділ нагляду за додержанням кримінально-виконавчого законодавства.

Відділ нагляду за додержанням законів про національну безпеку, державний кордон та митну справу.

Відділ нагляду за додержанням законів про права неповнолітніх.

Відділ нагляду за додержанням природоохоронного законодавства.

Відділ нагляду за додержанням законодавства про адміністративні правопорушення.

Організаційно-контрольний відділ.

Відділ систематизації законодавства та зв'язків із засобами масової інформації.

Відділ розгляду листів та прийому громадян.

Відділ статистики.

Відділ міжнародно-правових зв'язків.

Відділ інформатики та комп'ютеризації.

Управління планування, фінансування і матеріально-технічного забезпечення

Планово-фінансовий відділ та бухгалтерія.

Відділ матеріально-технічного забезпечення і капітального будівництва.

Господарський відділ.

Секретаріат (на правах відділу).

Отже, у Генеральній прокуратурі України створюються управління та відділи з урахуванням напрямів діяльності. Генеральний прокурор України має право залежно від конкретних завдань коригувати структуру Генеральної прокуратури України.

6.4. Статус працівників прокуратури

Прокурорами і слідчими можуть призначатись громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні ділові й моральні якості. Особи, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю, проходять в органах прокуратури стажування строком до 1 року. Порядок стажування визначається Генеральним прокурором України.

Особи, вперше призначені на посади старших прокурорів та прокурорів прокуратур, слідчих прокуратури, приймають «Присягу працівника прокуратури».

Прокурор і слідчий підписують текст прийнятої Присяги, яка додається до особової справи. Про прийняття Присяги вноситься запис у трудову книжку.

Процедура прийняття Присяги визначається Генеральним прокурором України.

Стосовно осіб, які претендують на зайняття посади прокурора або слідчого прокуратури, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Особи, які претендують на зайняття посад в органах прокуратури, до призначення на відповідну посаду подають за місцем майбутньої служби декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», та зобов'язані повідомити керівництву органу, на посаду в якому вони претендують, про близьких їм осіб, які працюють у цьому органі.

На посади прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва й Севастополя та прирівняних до них прокурорів призначаються особи віком не молодше 30 років, які мають стаж роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше семи років; на посади районних і міських прокурорів – віком не молодше 25 років із стажем роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше трьох років.

Прокурори і слідчі прокуратури підлягають атестації один раз у п'ять років. Порядок атестації визначається Генеральним прокурором України.

Сумісництво служби в органах прокуратури з роботою на підприємствах, в установах чи організаціях не допускається, за винятком наукової й педагогічної діяльності.

Не може бути прийнята на посаду прокурора або слідчого прокуратури особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку впродовж останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Прокурори та слідчі прокуратури зобов'язані подавати щороку до 1 квітня за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Військовими прокурорами і слідчими призначаються громадяни України з офіцерів, які проходять військову службу або перебувають у запасі та мають вищу юридичну освіту. В окремих випадках за наказом Генерального прокурора України на посади прокурорів та слідчих військових прокуратур можуть бути призначені особи, які не є військовослужбовцями і не перебувають у запасі.

Військовослужбовці військових прокуратур у своїй діяльності керуються Законом України «Про прокуратуру» і проходять військову службу відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та іншими законодавчими актами України, якими встановлено правові та соціальні гарантії, пенсійне, медичне та інші види забезпечення, передбачені законодавством для осіб офіцерського складу Збройних сил України.

Прокурорам і слідчим органів прокуратури, працівникам науково-навчальних закладів прокуратури присвоюються класні чини, а військовослужбовцям військової прокуратури – військові звання залежно до займаних посад і стажу роботи. Положення про класні чини працівників органів прокуратури, затверджене постановою Верховної Ради України 6 листопада 1991 р., встановлює 10 класних чинів:

1. Державний радник юстиції України (відповідає посаді Генерального прокурора України).

2. Державний радник юстиції 1 класу (посада – перший заступник Генерального прокурора України).

3. Державний радник юстиції 2 класу: 1) заступники Генерального прокурора України; 2) Прокурор АРК; 3) Прокурори областей поза групою та м. Києва.

4. Державний радник юстиції 3 класу: 1) начальники та заступники начальників управлінь, начальників відділів, старші слідчі в особливо важливих справах Генеральної прокуратури України, старші помічники Генерального прокурора з особливих доручень; 2) прокурори областей; 3) перші заступники прокурорів АРК, областей поза групою та м. Києва; 4) ректор інституту підвищення кваліфікації Генеральної прокуратури України.

5. Старший радник юстиції.

6. Радник юстиції.

7. Молодший радник юстиції.

8. Юрист 1 класу.

9. Юрист 2 класу.

10. Юрист 3 класу.

Останнім трьом класам відповідають посади помічників міських, районних та прирівняних до них прокурорів (залежно від строку перебування в класному чині).

Класні чини державного радника юстиції України, державного радника юстиції 1, 2 і 3 класів, вищі офіцерські звання присвоюються Президентом України, інші класні чини присвоюються Генеральним прокурором України, інші військові звання військовослужбовцям військової прокуратури присвоюються відповідно до встановленого законодавством порядку проходження військової служби.

Військові звання офіцерів військової прокуратури відповідають класним чинам працівників прокуратури. Під час звільнення офіцерів військової прокуратури (до полковника включно) з військової служби і призначення на посади прокурорів і слідчих в територіальні чи спеціалізовані прокуратури їм

присвоюються відповідні їх військовим званням класні чини, а під час прийняття на військову службу у військову прокуратуру прокурорів і слідчих, які мають класні чини (до старшого радника юстиції включно), їм присвоюються відповідні військові звання згідно із законодавством.

Працівники органів прокуратури, яким присвоєно класні чини, перебувають у них довічно.

Позбавлення класного чину може відбуватися під час звільнення працівника з органів прокуратури за проступки, які порочать його.

Тема 7

ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

7.1. Органи внутрішніх справ: поняття, система, функції їх діяльності

Органи внутрішніх справ (далі – ОВС) – це сукупність державних спеціалізованих установ, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ України, які виконують правоохоронні та правозастосовні функції з підтримання правопорядку в державі.

Головна мета діяльності ОВС полягає в забезпеченні громадського порядку на всій території держави. Ця стратегічна мета деталізується низкою нормативних актів до такого рівня, при якому кожна конкретно визначена ціль є завданням безпосередньої управлінської діяльності (охорона громадського порядку, безпека дорожнього руху, пожежна безпека, розслідування злочинів та ін.).

Реальні часткові цілі, яких належить досягти для одержання головного результату діяльності, становлять зміст завдань, поставлених перед ОВС.

Завдання органів внутрішніх справ:

- захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, охорона громадського порядку і забезпечення громадської безпеки;
- участь у розробці та реалізації державної політики щодо боротьби зі злочинністю;
- забезпечення запобігання злочинам, їх припинення, розкриття і розслідування, розшук осіб, які вчинили злочини, вжиття заходів до усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;

- забезпечення виконання кримінальних покарань, участь у ресоціалізації засуджених;
- організація роботи, пов'язаної із забезпеченням безпеки дорожнього руху та пожежної безпеки;
- визнання основних напрямків удосконалення роботи та ін.

Мета діяльності та завдання ОВС, які необхідно виконати для їх досягнення, визначають функції ОВС.

Функції ОВС – основні напрями їхньої діяльності в процесі вирішення поставлених перед ними завдань, тобто функції ОВС охоплюють собою сукупність способів, методів, прийомів і дій, за допомогою яких виконуються завдання і досягається мета ОВС.

Функції ОВС за значенням завдань, для виконання яких вони здійснюються, можна поділити на три групи: основні, забезпечувальні, й загального керівництва.

До *основних функцій* ОВС належать:

- гарантування особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів;
- забезпечення охорони громадського порядку;
- попередження, припинення правопорушень;
- своєчасне виявлення, розкриття і розслідування злочинів, розшук осіб, котрі їх скоїли;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- захист власності від злочинних посягань;
- виконання адміністративних стягнень тощо.

Ці функції реалізуються галузевими структурними підрозділами ОВС, для яких виконання цих функцій становить головний зміст їхньої роботи (карний розшук, ОГП, СВ, ВБЕЗ та ін.).

Функції забезпечення мають внутрішній характер і спрямовані на забезпечення ефективної діяльності органів внутрішніх справ. До них належать матеріально-технічне постачання, фінансове забезпечення, забезпечення здорових умов праці співробітників зазначених органів тощо.

Функції забезпечення виконують підрозділи кадрового забезпечення, господарчі підрозділи, медчастини, фінансово-економічні відділи та ін.

Підвищення ролі ОВС у забезпеченні правопорядку, зростання їх чисельності, ускладнення процесу управління ними обумовили реалізацію в ОВС функцій загального керівництва. *Функції загального керівництва* мають на меті забезпечення ефективності в управлінні органами системи МВС України в процесі забезпечення громадського порядку та боротьби зі злочинністю в державі. Цю функцію виконують, крім керівників, штабні підрозділи, чергові частини, апарат міністра.

Реалізація функцій ОВС вимагає чіткої організаційної побудови системи ОВС, узгодженості її складових, налагодження надійних зв'язків між ними, належного контролю за результатами роботи.

До системи ОВС входять:

1. Національна гвардія України.
2. Міліція.

Національна гвардія України є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

На Національну гвардію України покладені такі основні функції:

1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

2) охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

3) участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

5) охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

6) охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

7) охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;

8) охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

9) участь у здійсненні заходів, пов'язаних із припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

10) участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України,

а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

11) участь у припиненні масових заворушень, що супроводжуються насильством над громадянами;

12) участь у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

13) участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

14) участь у відновленні конституційного правопорядку в разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

15) участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються;

16) участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

17) виконання завдань територіальної оборони;

18) оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, баз військового та матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України.

Діяльність Національної гвардії України ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, позапартійності, безперервності, законності, відкритості для демократичного цивільного

контролю, прозорості, відповідальності, централізованого керівництва та єдиноначальності.

У діяльності Національної гвардії України забороняється застосування тортур, катувань та інших жорстких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання.

Військово-політичне та адміністративне керівництво Національною гвардією України здійснює Міністр внутрішніх справ України.

Безпосереднє військове керівництво Національною гвардією України здійснює командувач Національної гвардії України, який одночасно є начальником головного органу військового управління Національної гвардії України. Командувач Національної гвардії України призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України.

Командувач Національної гвардії України має першого заступника та чотирьох заступників, які належать до вищого командування Національної гвардії України. Перший заступник та заступники командувача Національної гвардії України призначаються на посади та звільняються з посад Президентом України.

Організаційно Національна гвардія України складається з органів військового управління (головного органу військового управління Національної гвардії України та органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України), військових частин (підрозділів) з охорони важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні, з'єднань, військових частин і підрозділів з охорони громадського порядку, підрозділів (загонів) спеціального призначення, військових частин оперативного призначення, авіаційних військових частин, військових частин і підрозділів зв'язку, органів і підрозділів

забезпечення, вищих навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів, установ.

До складу військової частини Національної гвардії України можуть входити підрозділи (батальйони, дивізії, ескадрильї, загони, роти, батареї тощо), спеціальні комендатури (комендатури), вузли зв'язку, центри, групи, взводи.

Загальна чисельність Національної гвардії України не перевищує 60 тисяч військовослужбовців. У разі необхідності чисельність Національної гвардії України може бути збільшена відповідним законом.

Створення, реорганізація і ліквідація оперативнотериторіальних об'єднань Національної гвардії України, їх органів військового управління, з'єднань, військових частин і підрозділів, навчальних військових частин (центрів), баз, установ та закладів Національної гвардії України в межах загальної чисельності та виділених коштів Державного бюджету України здійснюється Міністром внутрішніх справ України, а вищих навчальних закладів Національної гвардії України III-IV рівнів акредитації – в установленому порядку Кабінетом Міністрів України.

Національна гвардія України комплектується військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом та за призовом.

7.2. Міністерство внутрішніх справ України: завдання, функції та структура центрального апарату

Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. У своїй діяльності МВС України керується Конституцією та законами України, а також актами Президента України,

постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, Положенням про Міністерство внутрішніх справ України затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011.

Основним завданням МВС України є формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, власності, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та дорожнього руху, а також формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

МВС України відповідно до покладених на нього завдань виконує такі функції:

– розробляє та подає в установленому порядку на розгляд Президентові України та Кабінетові Міністрів України проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України;

– розробляє проекти державних програм з охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю, безпеки дорожнього руху та міграції;

– організовує діяльність головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, районних, районних у містах, міських управлінь (відділів), лінійних управлінь (відділів) і внутрішніх військ МВС України та здійснює управління ними, зокрема під час забезпечення охорони громадського порядку;

– приймає заяви, повідомлення про правопорушення, що скоєні або готуються, а також про інші події від фізичних осіб, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- організовує здійснення органами внутрішніх справ заходів із виявлення, розкриття та припинення злочинів;
- у межах компетенції, визначеної законодавством, організовує та провадить оперативно-розшукову діяльність;
- у межах компетенції, визначеної законодавством, бере участь у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, корупцією та у запобіганні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- забезпечує в межах компетенції, визначеної законодавством, протидію поширенню наркоманії, боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- організовує і проводить розшук громадян у випадках, передбачених законодавством України та міжнародними договорами;
- здійснює провадження досудового слідства і дізнання в кримінальних справах та провадження за протокольною формою досудової підготовки матеріалів у межах визначеної підслідності;
- уживає заходів з організації конвоювання, а також у випадках, визначених законодавством, утримання затриманих, узятих під варту осіб під час досудового слідства, підсудних (за суджених) осіб на вимогу судових органів;
- забезпечує безпеку осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві;
- організовує проведення судової експертизи в кримінальних, адміністративних, цивільних та господарських справах, а також досліджень у позасудовому провадженні за матеріалами оперативно-розшукової діяльності та інших процесуальних дій;
- забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів Експертної служби МВС України в оперативно-розшукових заходах, слідчих та інших процесуальних діях;
- організовує інформаційно-аналітичну діяльність органів внутрішніх справ, формує довідково-інформаційні фонди,

веде оперативно-пошукові та криміналістичні обліки, здійснює обробку персональних даних, у межах своїх повноважень складає статистичну інформацію, забезпечує режим доступу до інформації, надає інформаційні послуги;

- здійснює профілактичні заходи з дітьми, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ, а також щодо запобігання злочинам та іншим правопорушенням, уносить відповідному державному органу, громадській організації або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення причин та умов, що сприяють учиненню правопорушень;

- у межах компетенції бере участь у здійсненні державної охорони органів державної влади України та посадових осіб;

- у межах компетенції вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також здійснення розшуку дітей, які зникли безвісти;

- у межах компетенції бере участь у здійсненні заходів, спрямованих на соціальну адаптацію осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі;

- забезпечує відповідно до законодавства функціонування дозвільної системи;

- затверджує порядок придбання, видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку і державного кордону спеціальних засобів індивідуального захисту і самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої і подразнюючої дії, та їх зберігання;

- у межах наданих повноважень забезпечує безпеку дорожнього руху;

- здійснює державну реєстрацію та облік транспортних засобів і видає відповідні реєстраційні документи;

- приймає іспити на право керування транспортними засобами і видає посвідчення водія;

- дає дозволи на дорожнє перевезення небезпечних вантажів, рух транспортних засобів з надгабаритними, великогазовими вантажами, а також інші документи у сфері безпеки дорожнього руху;

– веде військовий реєстр працівників, пенсіонерів органів внутрішніх справ та військовослужбовців внутрішніх військ МВС України, членів їх сімей, що брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;

– забезпечує в системі МВС України внутрішню безпеку;

– визначає основні напрями розвитку науки і освіти з питань діяльності МВС України, бере участь у проведенні відповідних наукових, науково-дослідних, кримінологічних і соціологічних досліджень, а також у розробленні за їх результатами науково-практичних пропозицій, методичних рекомендацій;

– у межах компетенції здійснює управління навчальними закладами, що перебувають у сфері управління МВС України;

– організовує на договірних засадах охорону власності, фізичних осіб, а також забезпечує охорону громадського порядку під час проведення масових заходів комерційного характеру за кошти осіб, які їх проводять;

– забезпечує міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань боротьби зі злочинністю та інших питань, що належать до його компетенції, забезпечує в межах своїх повноважень виконання укладених міжнародних договорів України;

– організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з органами Інтерполу, Європейським поліцейським офісом (Європол), а також компетентними органами інших держав із питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу;

– забезпечує участь миротворчого персоналу з числа працівників органів внутрішніх справ у міжнародних миротворчих операціях, здійснює оперативне управління та контроль за його діяльністю;

– надає практичну допомогу державним органам ветеринарної медицини в організації та здійсненні контролю і нагляду за виконанням вимог ветеринарно-санітарних заходів щодо профілактики, локалізації та ліквідації карантинних хвороб тварин;

– затверджує у випадках, передбачених законодавством, правила виготовлення бланків цінних паперів і документів суворого обліку;

– організовує і здійснює в установленому порядку матеріально-технічне та ресурсне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, установ і організацій, що належать до сфери його управління, внутрішніх військ МВС України, зокрема приміщеннями, полігонами, засобами зв'язку, транспортними засобами, озброєнням, спеціальними засобами, пально-мастильними матеріалами, обмундируванням, іншими видами матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виконання покладених на них завдань;

– здійснює інші повноваження, визначені законами України та пов'язані з виконанням покладених на нього Президентом України завдань.

МВС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку головні управління МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управління МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті, районні, районні в містах, міські управління та відділи, а також підприємства, установи й організації, що належать до сфери його управління.

МВС України очолює Міністр, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Міністр має першого заступника та заступника Міністра – керівника апарату, які призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України і звільняються з посад Президентом України.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції МВС України, обговорення найважливіших напрямів його діяльності у МВС України утворюється колегія у складі Міністра внутрішніх справ України (голова колегії), першого заступника та заступників Міністра за посадою. У разі потреби

до складу колегії Міністерства можуть включатися керівники структурних підрозділів апарату МВС України, а також інші особи в установленому порядку. Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом прийняття відповідного наказу МВС України.

Апарат МВС України складається з організаційно-структурних підрозділів, які залежно від завдань, призначення та виду функцій є, відповідно, галузевими чи функціональними. До галузевих належать департаменти, головні управління й управління, які реалізують основні функції (Департамент карного розшуку, Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю, Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Департамент громадської безпеки, Департамент внутрішньої безпеки, Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю, Головне слідче управління, Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, Управління кримінальної міліції у справах дітей, Управління боротьби з кіберзлочинністю та ін.). Функціональними є департаменти, головні управління й управління, які здійснюють функції забезпечення (Департамент кадрового забезпечення, Департамент фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку, Департамент матеріального забезпечення, Департамент внутрішнього аудиту, Департамент юридичного забезпечення, Управління медичного забезпечення та реабілітації, Управління зв'язків із громадськістю та ін.).

7.3. Основні завдання та принципи діяльності міліції

Міліція України є найважливішою складовою органів внутрішніх справ, в яких створюються відповідні міліцейські підрозділи, частини й установи. Згідно з Законом України «Про міліцію» міліція в Україні – це державний озброєний орган

виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Основними завданнями міліції є:

1. Забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів.

Захист із приводу порушених прав, свобод і законних інтересів полягає в тому, що громадяни мають право звертатись до органу міліції, а її представники, пересвідчившись у наявності фактів порушення, повинні вжити заходів щодо припинення протиправних дій, встановити і притягнути до відповідальності винних та забезпечити відновлення порушених прав і свобод громадян.

2. Запобігання правопорушенням та їх припинення.

Зміст цього завдання полягає в тому, що він зумовлює попередження виникнення протиправних явищ та обставин, що сприяють учиненню правопорушень, проведенні у межах своєї компетенції заходів щодо їх нейтралізації, а також попередженні протиправних дій, що готуються. Поняття «правопорушення» у цьому випадку закон вживає в широкому розумінні й об'єднує поняття як злочину, тобто діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, так і правопорушення, відповідальність за вчинення якого настає в адміністративному порядку.

3. Охорона та забезпечення громадського порядку.

Ця вимога означає підтримання встановлених правовими актами правил поведінки і відносин між людьми, які перебувають у громадських місцях, запобігання загрози їх життю, здоров'ю та майну з боку джерел підвищеної небезпеки (транспортні засоби, вогнепальна зброя) чи непередбачених дій натовпу або внаслідок аварій, пожеж, катастроф та інших надзвичайних подій.

Останнє фактично означає сприяння з боку міліції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

4. Виявлення кримінальних правопорушень.

Органи, які здійснюють виявлення кримінальних правопорушень, орієнтовано на протидію та викриття протиправної діяльності, їхні завдання визначено в КПК, Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», інших законах, що формулюють правоохоронну компетенцію з вказаних питань, а також відповідних настановах.

Основні завдання органів, які вповноважено виявляти кримінальні правопорушення, полягають у пошуку та документуванні протиправної діяльності окремих осіб і груп, у фіксації розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав і організацій, припиненні правопорушень, забезпеченні вимог кримінального судочинства, проведенні діяльності в інтересах безпеки суспільства й держави.

Отже, виявлення кримінальних правопорушень – це отримання, пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих громадян чи угруповань.

5. Участь у розкритті кримінальних правопорушень та розшуку осіб, які їх вчинили, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством.

Розкриття кримінальних правопорушень – здійснення міліцією слідчих дій та оперативно-розшукових заходів щодо виявлення ознак кримінального правопорушення, встановлення всіх обставин його скоєння, а також викриття порушників та вжиття до них заходів, передбачених законом.

Розшук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачає комплекс слідчих, оперативно-розшукових та інших заходів щодо встановлення місцезнаходження осіб, звинувачених у скоєнні кримінального правопорушення, але які переховуються від суду та слідства, і засуджених, але таких, які ухиляються від виконання вироку, або які здійснили втечу з місць позбавлення волі й осіб, які пропали безвісти.

6. Забезпечення безпеки дорожнього руху.

Це завдання являє собою комплекс заходів щодо попередження загрози нормальному руху транспортних засобів та

пішоходів, дотримання правил перевезень пасажирів, вантажів, багажу, контролю за станом автомобільних шляхів та обладнання їх засобами регулювання, проведення невідкладних заходів на місці дорожньо-транспортних пригод, виявлення і усунення причин і умов, що їм сприяють, тощо.

7. Захист власності від злочинних та кримінально протиправних посягань.

Суть цього завдання означає, по-перше, створення умов, що ускладнюють спроби завдати чужій власності шкоди, знищити її або незаконно заволодіти нею, для чого використовуються різноманітні технічні засоби охорони, здійснюється охорона об'єктів тощо. По-друге, охорона власності здійснюється шляхом запобігання та припинення протиправних дій та розкриття відповідних видів злочинів. Міліція здійснює захист власності незалежно від форм власності.

8. Виконання адміністративних стягнень.

Адміністративне стягнення – один із заходів адміністративного впливу щодо осіб, які вчинили адміністративні проступки. Система адміністративних стягнень охоплює стягнення морального характеру – попередження; грошові та майнові стягнення – штраф, оплатне вилучення предметів, конфіскація; і стягнення, звернуті на особу порушення – громадські та виправні роботи, адміністративний арешт, позбавлення окремих спеціальних прав (права керування транспортними засобами, права полювання тощо).

9. Участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

Міліція надає допомогу громадянам, які опинилися в екстремальних умовах (наприклад, біженці) і потерпілим внаслідок протиправних дій чи злочинів, учинених відносно них, аварій чи стихійного лиха тощо і потребують невідкладної медичної допомоги, неповнолітнім, що залишились без нагляду батьків.

Діяльність міліції ґрунтується на *принципах* законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням.

Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення.

За погодженням із міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

Принципом законності в охороні порядку є насамперед чітке дотримання законодавства громадянами, а також посадовими особами, які відповідно до свого становища повинні забезпечити виконання припису закону. Для працівників міліції він, крім того, означає необхідність використання всіх наданих їм прав для боротьби з правопорушеннями, але так, щоб заходи, які будуть водночас проводитись, не виходили за межі закону. Вся діяльність міліції побудована на найсуворішому дотриманні законів. Жодні виняткові обставини чи вказівки посадових осіб не можуть бути основою для будь-яких незаконних дій чи бездіяльності міліції.

Принцип гуманізму виражається у поєднанні вимогливості і довіри, любові і поваги до людини, яка виконує свої громадські обов'язки, з нетерпимістю до всіх форм приниження і пригноблення особи.

Гуманізм – це визнання вищої цінності людини, закріплення та забезпечення її прав, умов всебічного розвитку, стимулювання людських відносин між громадянами, закріплене в правових і моральних формах.

Гуманізм працівника міліції тісно пов'язаний з його правовою культурою, яка характеризується насамперед знанням діючого законодавства, права та наявності поваги до нього.

Гуманне ставлення до людини, повага до гідності особи є одним із принципів діяльності міліції, яка захищає її права незалежно від расової чи національної належності, соціального походження, майнового становища, громадянства, віку, статі, освіти, ставлення до релігії, політичних переконань та інших якостей людини.

Законність і правопорядок ґрунтуються на *принципі справедливості*. Для справедливої оцінки поведінки людини треба знати її моральний стан, громадську спрямованість дій, що можливо на основі аналізу всіх складових конкретної особи. Тому справедлива оцінка поведінки людини охоплює не тільки об'єктивність, доброзичливість, а й поняття всіх сторін людської поведінки, її розвитку, індивідуальних і психологічних особливостей.

Дотримання *принципу взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням* є однією з найважливіших умов поліпшення роботи міліції щодо зміцнення правопорядку. Громадяни мають право безпосередньо особисто допомагати міліції в охороні громадського порядку і в боротьбі із злочинністю.

Крім того, громадські організації, які безпосередньо, самотійно чи спільно з міліцією охороняють громадський порядок, надають усіляку допомогу міліції в її правоохоронній діяльності. Ця діяльність обумовлена ст.ст. 4, 9, 63 Конституції України і ст.ст. 3, 6 Закону України «Про міліцію».

Уперше в Україні закон про міліцію закріпив *принцип гласності* в роботі міліції, дав можливість засобам масової інформації, за згодою міліції, акредитувати при ній журналістів. У МВС України створено Управління зв'язків із громадськістю, а також в його управліннях в областях створені відповідні підрозділи, які безпосередньо через пресу, радіо і телебачення постійно інформують населення про стан боротьби зі злочинністю, здобутки і прорахунки в цій роботі, взаємодію міліції та громадськості в охороні правопорядку.

7.4. Організація діяльності міліції, її права та обов'язки

Міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури МВС України, виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції.

Адміністративна функція – це виконавчо-розпорядча діяльність апаратів служб і підрозділів міліції щодо організації і практичного здійснення охорони громадського порядку і громадської безпеки в межах наданих їм повноважень, на основі й для виконання законів та інших нормативних актів.

Профілактична функція полягає в попередженні правопорушень шляхом виявлення причин, які їх породжують, а також умов, які сприяють їх учиненню, вжиття заходів щодо їх усунення. Профілактична діяльність здійснюється практично всіма підрозділами міліцією.

Оперативно-розшукова функція – здійснення відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. оперативно-розшукових заходів щодо виявлення інформації: про злочини, що готуються або вчинені; осіб, які готують учинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів через їхню службову діяльність, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, для створення необхідних умов для належного правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із їхньою службовою діяльністю, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальними органами

України, та членів їхніх сімей для належного здійснення розвідувальної діяльності.

Кримінально процесуальна функція полягає в розгляді та вирішенні заяв і повідомлень про скоєні кримінальні правопорушення, провадження дізнання і досудового слідства у кримінальних справах про злочини, розслідування яких законом покладено на органи внутрішніх справ.

Виконавча функція – виконання у межах своєї компетенції адміністративних стягнень і кримінальних покарань (зокрема щодо осіб, засуджених до виправних робіт без позбавлення волі).

Охоронна функція – охорона на договірних засадах майна всіх видів власності юридичних і фізичних осіб виконується Державною службою охорони при МВС України.

Згідно з ст. 7 Закону України «Про міліцію», вона складається з таких підрозділів:

- 1) кримінальної міліції;
- 2) міліції громадської безпеки;
- 3) транспортної міліції;
- 4) державної автомобільної інспекції;
- 5) міліції охорони;
- 6) судової міліції;
- 7) спеціальної міліції;
- 8) внутрішньої безпеки.

Кримінальна міліція. Кримінальна міліція забезпечує припинення, розкриття і розслідування злочинів, розшук осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Для виконання повноважень у складі кримінальної міліції створені та діють підрозділи карного розшуку, боротьби з економічними злочинами, боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, спеціалізовані підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, підрозділ по боротьбі з незаконним обігом наркотиків і оперативно-технічних заходів.

Міліція громадської безпеки покликана вирішувати питання переважно місцевого рівня: забезпечення особистої

безпеки громадян, охорону громадського порядку, попередження і припинення злочинів, надання допомоги фізичним і юридичним особам у межах компетенції міліції. Відповідно до Типової структури органів внутрішніх справ України до міліції громадської безпеки належать адміністративна служба міліції (включає підрозділи охорони громадського порядку, дільничних інспекторів міліції, підрозділи з питань радіоактивного забруднення, підрозділи охорони й забезпечення карантинних і ветеринарно-санітарних заходів під час проведення боротьби з епізоотією, конвоювання затриманих і взятих під варту осіб), Державна автомобільна інспекція, підрозділи Державної служби охорони, патрульно-постова служба міліції. Крім того, за своїм функціональним призначенням до зазначеного підрозділу входять також приймальники МВС України.

Транспортна міліція забезпечує розкриття транспортних злочинів, їх припинення і запобігання, а також розшук осіб, що вчинили злочини на транспорті. Цей підрозділ забезпечує охорону вантажу, який транспортується на усіх видах транспорту, і виконує функцію підтримання громадського порядку на транспорті.

До транспортної міліції належать відповідні підрозділи, які забезпечують охорону громадського порядку і боротьбу зі злочинністю на залізничному, водному та повітряному транспорті.

ДАІ є головним органом, на який покладається забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні. Основними завданнями Державтоінспекції є: реалізація в межах своєї компетенції державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху; організація контролю за додержанням законів, інших нормативних актів із питань безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища від шкідливого впливу автотранспортних засобів; удосконалення регулювання дорожнього руху з метою забезпечення його безпеки та підвищення ефективності використання транспортних засобів; виявлення та

припинення фактів порушення безпеки дорожнього руху, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

До складу Державтоінспекції входять департамент Державтоінспекції МВС, управління (відділи) Державтоінспекції головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, Центр безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем, спеціальний підрозділ дорожньо-патрульної служби особливого призначення при департаменті Державтоінспекції МВС, відділи (відділення) Державтоінспекції з обслуговування адміністративних територій міст, районів, районів у містах, підрозділи дорожньо-патрульної служби та центри надання послуг, пов'язаних з використанням автотранспортних засобів.

Міліція охорони складається з підрозділів, які забезпечують на договірних засадах охорону усіх видів власності, об'єктів майна та вантажів, фізичних осіб, грошових коштів. Служба охорони діє на засадах самофінансування за рахунок коштів, одержаних за виконання договорів про забезпечення особистої і майнової безпеки громадян та юридичних осіб.

Державну службу охорони підпорядковано Міністру внутрішніх справ єдиною централізованою системою, очолюваною Департаментом Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ, яка складається з управлінь, відділів Державної служби охорони при головних управліннях МВС в Автономній Республіці Крим, м. Києві та Київській області, управліннях МВС в областях і м. Севастополі та підпорядкованих їм підрозділів охорони: міських, районних, міжрайонних відділів, відділень, підрозділів воєнізованої охорони й охоронних підрозділів, стрійових підрозділів міліції охорони, пунктів централізованого спостереження, зокрема на окремих об'єктах, а також установ і навчальних закладів професійної підготовки працівників охорони.

Судова міліція здійснює підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також

охорону приміщень суду, виконання функцій щодо державного захисту суддів, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу. Сьогодні ці завдання виконує спеціальний підрозділ судової міліції «Грифон».

Спеціальні підрозділи міліції створюють у системі органів внутрішніх справ України з метою виконання спеціальних завдань і функцій з охорони громадського порядку в державі. Для забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе народногосподарське значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи, Міністерство внутрішніх справ України з дозволу Кабінету Міністрів України може створювати спеціальні підрозділи міліції. Крім того, до спеціальної міліції належать підрозділи внутрішніх справ на закритих об'єктах, тобто на окремих промислових підприємствах, в установах і організаціях, діяльність яких пов'язано з особливим режимом роботи.

До складу спеціальних підрозділів міліції входять: спеціальні підрозділи міліції охорони «Титан», спецпідрозділи швидкого реагування і спецоперацій «Сокіл», спеціальні підрозділи судової міліції «Грифон», спецпідрозділ «Скорпіон» та спецпідрозділи ВВ МВС – «Барс», «Ягуар», «Гепард», «Тигр», «Омега», «Лаванда», «Скат», «Тінь».

Підрозділи внутрішньої безпеки покликані формувати та забезпечувати реалізацію заходів з питань внутрішньої безпеки в системі МВС; виявляти, попереджати та припиняти злочинні, корупційні та інші протиправні діяння, що готуються або вчинені працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ, а також захищати посадових осіб органів внутрішніх справ України від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків.

Права та обов'язки міліції (ст.ст. 10, 11 Закону «Про міліцію»)

Всі обов'язки міліції можна умовно розділити на три групи:

1) обов'язки, пов'язані з охороною громадського порядку, охороною майна організацій і фізичних осіб, а також

з охороною і захистом прав та свобод людини і громадянина. Наприклад, це такі обов'язки міліції, як: забезпечення безпеки дорожнього руху; надання відповідно до чинного законодавства дозволу на придбання, носіння і перевезення зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин, збереження і використання яких передбачено спеціальними правилами; повідомляти відповідним державним органам і громадським об'єднанням про аварії, пожежі, катастрофи, стихійні лиха та інші надзвичайні ситуації; охорона на довірних засадах майна фізичних та юридичних осіб; виявляти і повідомляти установам охорони здоров'я про осіб, що становлять групу ризику захворювання на СНІД; забезпечувати безпеку осіб, узятих під захист у порядку, передбаченому чинним законодавством, тощо;

2) обов'язки, спрямовані на боротьбу зі злочинністю, а також процесуальні обов'язки міліції в провадженні у справах про адміністративні правопорушення та кримінальному процесі, розслідуванні злочинів. Зокрема, виявляти, припиняти і розкривати злочини, а також застосовувати з цією метою оперативно-розшукові заходи, передбачені законодавством; приймати і реєструвати заяви та повідомлення про злочини й адміністративні правопорушення; здійснювати досудову підготовку матеріалів відповідно до протокольної форми, проводити дізнання та досудове слідство в межах, передбачених законодавством; розшукувати осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, слідства і суду; проводити криміналістичні дослідження; конвоювати і охороняти затриманих і узятих під варту осіб; здійснювати привід громадян у відповідні державні органи;

3) контрольно-наглядові обов'язки та обов'язки у сфері профілактики правопорушень:

- виявляти причини та умови, які сприяють учиненню правопорушень та вживати заходів до їх усунення;
- проводити профілактичної роботи серед осіб, схильних до вчинення правопорушень і здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі;

- участь у правовому вихованні населення;
- контроль за дотриманням громадянами і посадовими особами встановлених законодавством правил паспортної системи, в'їзду, виїзду, перебування в Україні й транзитного проїзду через її територію іноземців та осіб без громадянства;
- здійснення контролю за утриманням у належному технічному стані доріг, вулиць, площ тощо.

Права міліції також можна умовно поділити на три групи:

1) права міліції у сфері профілактики правопорушень, серед яких особливе місце посідають права адміністративно-попереджувального характеру, до яких належать заходи примусового впливу, застосовувані з метою попередження можливих правопорушень і шкідливих для життя громадян, суспільства та держави наслідків;

2) права міліції у сфері реалізації запобіжних заходів, передбачених адміністративним та кримінально-процесуальним законодавством;

3) права процесуально-забезпечувального характеру, пов'язані із притягненням правопорушників до юридичної відповідальності.

Тема 8

АДВОКАТУРА В УКРАЇНІ

8.1. Поняття адвокатури, принципи та організаційні форми діяльності

Адвокатура в Україні як один з основних механізмів захисту прав і свобод людини посідає провідне місце в правозахисній системі. Тому вона по праву міститься у розділі II Конституції України «Права, свобода та обов'язки людини і громадянина». Згідно зі ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги під час вирішення справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура. Ці функції адвокатура здійснює на основі чинного Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших законодавчих актів.

Конституція передбачає, що надання правової допомоги не є виключною компетенцією адвокатури. Тому в державі правова допомога надається не тільки адвокатурою, яка є основним органом, що надає юридичну допомогу, а й юрисконсультами підприємств, юридичних відділів, радниками з правових питань. Представниками сторін у цивільному процесі, обвинуваченого і потерпілого в кримінальному процесі можуть бути близькі родичі, а також особи, які мають учені ступені та звання у галузі правознавства, що не перебувають в органах адвокатури. Відповідно до чинного законодавства, особа, яка має юридичну освіту, може, не складаючи кваліфікаційного іспиту, займатися юридичною практикою на засадах підприємництва, не набуваючи статусу адвоката.

У 2000 р. Конституційний Суд України дав тлумачення ст. 59 Конституції України щодо вільного вибору захисника. Суд дає роз'яснення, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, можуть обирати захисником особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на подання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Своїм Рішенням від 16 листопада 2000 р. у справі № 13-рп/2000 за конституційним зверненням громадянина Г. І. Солдатова Конституційний Суд України визнав неконституційними положення ч. 1 ст. 44 КПК, згідно з яким захисником могла бути особа, яка має свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю, а також положення, що до захисту допускаються за згодою підсудного лише близькі родичі, опікуни, піклувальники, чим обмежується право на вільний вибір підозрюваним, обвинуваченим і підсудним як захисника своїх прав іншої особи.

Водночас спеціального закону щодо фахівців у галузі права на сьогодні не існує. Тому Конституційний Суд України у відповіді на звернення з'їзду Спілки адвокатів України з нього приводу пояснив, що закріпивши в Конституції право кожного на одержання правової допомоги і вільний вибір захисника, держава водночас відповідним чином гарантує належну кваліфікацію юристів, які можуть надавати правову допомогу.

Критерії, які свідчать про відповідний рівень професійної кваліфікації особи, яка може бути допущена до такого захисту, повинні бути визначені Верховною Радою України, бо вона є єдиним законодавчим органом.

Незважаючи на можливість інших фахівців у галузі права надавати юридичну допомогу, основне навантаження із захисту прав та інтересів суб'єктів правових відносин покладається саме на адвокатів.

Адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та

надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність.

Конституційно визначені завдання адвокатури значною мірою відповідають основним напрямам, у яких провадиться адвокатська діяльність, а саме: здійснення повноважень захисника у кримінальному процесі, представництва фізичних і юридичних осіб, надання правової допомоги громадянам України, особам без громадянства, іноземним громадянам та юридичним особам, тобто тим, хто її потребує.

Зважаючи на завдання адвокатури, можна зробити висновок, що вона є одним з інститутів правової системи держави.

Основою всієї організації і діяльності адвокатури є **принципи** адвокатської діяльності, що законодавчо передбачені ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачені організаційні форми здійснення адвокатської діяльності. Діяльність будь-якої з організаційних форм ґрунтується на законі та статуті адвокатського об'єднання.

Адвокат має право займатись адвокатською діяльністю індивідуально, відкрити своє адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання. Зайняття адвокатською діяльністю можливе і зі створенням юридичної особи, і без створення.

Заняття адвокатською діяльністю індивідуально – це одна з організаційних форм, за якою адвокат здійснює свою діяльність без створення юридичної особи. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою і може відкривати рахунки в банках, мати печатку, штампи, бланки (зокрема ордери) із зазначенням

свого прізвища, імені та по батькові, номера і дати видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Адвокати, які обрали заняття адвокатською діяльністю індивідуально, повідомляють місцевий орган влади про одержання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю; реєструються у податкових органах, стають на облік у Пенсійному фонді, сплачують відповідні податки, обов'язкові платежі, відкривають банківський рахунок у встановленому порядку, мають свою печатку.

Адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро повинно включати прізвище адвоката, який його створив.

Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту.

Адвокатське бюро чи об'єднання має самостійний баланс, може відкривати рахунки у банках, мати печатку, штампи і бланки із своїм найменуванням.

Адвокатське бюро чи об'єднання може залучати до виконання укладених договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах.

Державна реєстрація адвокатського бюро чи об'єднання здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, формування та ведення Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, зокрема адвокатських бюро, адвокатських об'єднань, внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відомостей про учасників (зміну учасників) адвокатських об'єднань згідно з чинним законодавством України покладається на Укрдержреєстр.

Згідно з Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського бюро чи об'єднання письмово повідомляється відповідну раду адвокатів регіону впродовж трьох днів із дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Для збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які мають право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності Рада адвокатів України веде Єдиний реєстр адвокатів України.

Інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України. Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи.

Адресою робочого місця адвоката є місцезнаходження обраної ним організаційної форми адвокатської діяльності або адреса фактичного місця здійснення адвокатської діяльності, якщо вона є відмінною від місцезнаходження обраної адвокатом організаційної форми адвокатської діяльності. У разі наявності декількох адрес робочих місць адвоката до Єдиного реєстру адвокатів України вноситься лише одна адреса робочого місця адвоката.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокати їх об'єднання можуть створювати місцеві, всеукраїнські та міжнародні об'єднання, які представляють інтереси адвокатів у державних органах і громадських об'єднаннях, захищають їх соціальні та професійні права, здійснюють методичну і видавничу діяльність, сприяють підвищенню професійного рівня адвокатів.

Адвокати та їх об'єднання можуть бути членами міжнародних організацій адвокатів і юристів.

8.2. Правове становище адвоката. Види та гарантії адвокатської діяльності

Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, підтверджену дипломом України або відповідно до міжнародних договорів України дипломом іншої країни, стаж роботи у галузі права не менше двох років, володіє державною мовою, склала кваліфікаційні іспити, пройшла стажування, отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та склала присягу адвоката України.

Адвокатом не може бути особа, яка:

1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;

2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – впродовж двох років із дня ухвалення рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – впродовж трьох років із дня такого звільнення.

Несумісною з діяльністю адвоката є:

1) робота на посадах осіб, зазначених у пункті 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;

2) військова або альтернативна (невійськова) служба;

3) нотаріальна діяльність;

4) судово-експертна діяльність.

Вимоги щодо несумісності з діяльністю адвоката не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів

Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі).

У разі виникнення обставин несумісності, встановлених частиною першою цієї статті, адвокат у триденний строк із дня виникнення таких обставин подає до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності.

Особа, яка виявила бажання стати адвокатом та відповідає вимогам частин 1 та 2 статті 6 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», має право звернутися до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за місцем проживання із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту та перелік документів, що додаються до заяви, затверджуються Радою адвокатів України. Строк розгляду заяви про допуск до складення кваліфікаційного іспиту не повинен перевищувати 30 днів із дня її надходження.

За результатами розгляду заяви та доданих до неї документів, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури ухвалює рішення про:

- 1) допуск особи до кваліфікаційного іспиту;
- 2) відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту.

Особі, яка звернулася із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту, повідомляється про ухвалене рішення письмово впродовж трьох днів із дня його прийняття.

Рішення про відмову в допуску особи до кваліфікаційного іспиту може бути оскаржено до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду впродовж 30 днів із дня його отримання.

Кваліфікаційний іспит є атестуванням особи, яка виявила бажання стати адвокатом.

Кваліфікаційний іспит полягає у виявленні теоретичних знань із галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також

у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюється кваліфікаційною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Порядок складання кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання та програма кваліфікаційних іспитів затверджуються Радою адвокатів України. Рада адвокатів України може встановити плату за складання кваліфікаційного іспиту та порядок її внесення. Кваліфікаційні іспити проводяться не рідше одного разу на три місяці.

Особі, яка склала кваліфікаційний іспит, упродовж десяти днів із дня складання кваліфікаційного іспиту кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури безоплатно видає свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту.

Свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту дійсне впродовж трьох років із дня складання іспиту.

Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може бути допущена до його складання повторно не раніше, ніж через шість місяців. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит повторно, може бути допущена до наступного кваліфікаційного іспиту не раніше, ніж через один рік.

Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, може впродовж 30 днів із дня отримання рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури оскаржити його до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду.

Особа, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, зобов'язана пройти стажування у практикуючого адвоката. Стажування полягає в перевірці готовності особи самостійно здійснювати адвокатську діяльність. Стажування здійснюється впродовж шести місяців під керівництвом адвоката за скеруванням ради адвокатів регіону.

Керівником стажування може бути адвокат України, який має стаж адвокатської діяльності не менше п'яти років. В одного

адвоката можуть проходити стажування не більше трьох стажистів одночасно.

Порядок проходження стажування, програма та методика оцінювання стажування затверджуються Радою адвокатів України.

Від проходження стажування звільняються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше року за останні два роки.

За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінку стажування та надсилає його раді адвокатів регіону. Результати стажування оцінюються радою адвокатів регіону впродовж тридцяти днів із дня отримання звіту.

За оцінкою результатів стажування, рада адвокатів регіону ухвалює рішення про:

- 1) видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;
- 2) продовження стажування на строк від одного до трьох місяців.

Стажист адвоката та керівник стажування повідомляються про ухвалене рішення письмово впродовж трьох днів із дня його прийняття.

Рішення ради адвокатів регіону про продовження стажування може бути оскаржено стажистом адвоката або керівником стажування впродовж тридцяти днів із дня його отримання до Ради адвокатів України або до суду.

Особа, стосовно якої радою адвокатів регіону ухвалено рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів із дня прийняття цього рішення складає перед радою адвокатів регіону присягу адвоката України.

Особі, яка склала присягу адвоката України, радою адвокатів регіону в день складення присяги безоплатно видаються

свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України.

Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю і посвідчення адвоката України не обмежуються віком особи та є безстроковими.

Адвокат може мати помічника або декількох помічників, які мають повну вищу юридичну освіту. Помічники адвоката працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням.

Помічник адвоката може виконувати доручення у справах, які є у провадженні адвоката, крім тих, що належать до процесуальних повноважень останнього.

Помічнику адвоката забороняється суміщати роботу в адвоката з діяльністю, несумісною з діяльністю адвоката. Особи, які не можуть бути адвокатом, не можуть бути і помічниками адвоката.

Види адвокатської діяльності

Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює такі види адвокатської діяльності:

1) надання правової інформації, консультації та роз'яснення з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Перелік видів діяльності адвоката не є вичерпним.

Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

Для того, щоб адвокат міг впевнено і ефективно діяти в межах своїх повноважень, він має **право**:

1) звертатися з адвокатськими запитами, зокрема щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами,

посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, зокрема для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів із питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими законодавством.

Під час здійснення професійної діяльності адвокат **зобов'язаний**: дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики; на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги; невідкладно повідом-

ляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; підвищувати свій професійний рівень; виконувати рішення органів адвокатського самоврядування; виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги.

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокату **забороняється:**

1) використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта;

2) без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб;

3) займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта;

4) відмовлятися від надання правової допомоги, крім випадків, установлених законом.

Адвокат забезпечує захист персональних даних про фізичну особу, якими він володіє, відповідно до законодавства з питань захисту персональних даних.

Адвокат зобов'язаний зберігати адвокатську таємницю. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта. Водночас інформація або документи, що отримані від третіх осіб і містять відомості про них, можуть поширюватися з урахуванням вимог законодавства з питань захисту персональних даних.

Адвокату, його помічнику, стажисту та особам, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також особам, стосовно яких припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, забороняється розголошувати відомості, що становлять предмет адвокатської таємниці та використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб.

Гарантії адвокатської діяльності

Професійні права, честь і гідність адвоката охороняються законом, забороняється будь-яке втручання в адвокатську діяльність, вимагання від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю відомостей, що становлять адвокатську таємницю. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом.

Проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя. Повідомлення про підозру адвоката у вчиненні кримінального правопорушення може бути здійснене виключно Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя. Орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону.

Забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; залучати адвоката до конфіденційного

співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов'язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі; втручання у правову позицію адвоката; притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката (особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю) або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом; ототожнення адвоката з клієнтом.

Адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності та свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості. Життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом. Адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом.

8.3. Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури

Для визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю та вирішення питань про дисциплінарну відповідальність адвокатів в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві, місті Севастополі створюються кваліфікаційно-дисциплінарні комісії. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна та підзвітна конференції адвокатів регіону.

Порядок роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури в Автономній Республіці Крим, областях, містах

Києві та Севастополі з реалізації повноважень, наданих Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також процедуру розгляду питань, віднесених до її компетенції Законом, іншими актами, що регулюють діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій визначається Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року № 268 та положенням про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яке затверджується Радою адвокатів України.

Голова та члени кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обираються конференцією адвокатів регіону адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких є відповідно в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві, місті Севастополі та відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України, строком на п'ять років. Одна й та ж особа не може бути головою або членом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більше ніж два строки підряд.

Голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури організовує і забезпечує ведення діловодства кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Голова, член кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути достроково відкликаний із посади за рішенням конференції адвокатів регіону, яка обрала його на посаду.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури діє в складі двох палат – кваліфікаційної та дисциплінарної. Кваліфікаційна палата створюється у складі не більше 9 членів, дисциплінарна – не більше 11.

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є повноважною за умови обрання не менше двох третин від кількісного складу кожної з її палат, затвердженого конференцією адвокатів регіону.

Кожна палата на своєму першому засіданні шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів палати

обирає серед членів палати голову та секретаря палати. Голова палати за посадою є заступником голови кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Голова палати, секретар палати за рішенням відповідної палати може бути достроково відкликаний із посади.

Голова, заступник голови, секретар палати, член кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не можуть одночасно входити до складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

До повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури належать:

- 1) організація та проведення кваліфікаційних іспитів;
- 2) ухвалення рішень щодо видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту;
- 3) ухвалення рішень про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 4) здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів;
- 5) вирішення інших питань, віднесених до повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, рішеннями конференції адвокатів регіону, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України.

У передбачених Законом випадках повноваження кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури здійснює її кваліфікаційна або дисциплінарна палата.

Засідання кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури вважається правомочним, якщо на ньому присутня більша частина членів її палат.

Засідання палати вважається правомочним, якщо на ньому присутня більша частина її членів.

Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури ухвалюється шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів її палат. Рішення палати ухвалюється шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості її членів, крім випадків, передбачених законом.

Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути оскаржено впродовж 30 днів із дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду.

Установчим документом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури є положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яке затверджене установчим з'їздом адвокатів України.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України. Порядок організації та діяльності комісії визначається положенням про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яке затверджене установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р. та регламентом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 7 грудня 2012 року.

До Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входять 30 членів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обирається членами комісії шляхом голосування зі складу членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є повноважною за умови обрання не менше двох третин її складу.

Строк повноважень голови, заступників голови, секретаря і членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури становить п'ять років. Одна й та ж особа не може бути головою, заступником голови, секретарем або членом Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більше ніж два строки підряд.

Голова, заступник голови, секретар, член Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури можуть бути достроково відкликані з посади за рішенням органу адвокатського самоврядування, який обрав їх на посаду.

Голова, заступник голови, секретар, член Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не можуть одночасно входити до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має такі повноваження:

- 1) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;
- 2) узагальнює дисциплінарну практику кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;
- 3) виконує інші функції відповідно до закону.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури має право:

- 1) залишити скаргу без задоволення, а рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без змін;

2) змінити рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

3) скасувати рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та ухвалити нове рішення;

4) направити справу для нового розгляду до відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та зобов'язати кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури вчинити певні дії.

Засідання Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури вважається правомочним, якщо на ньому присутня більша частина від загальної кількості членів комісії. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури ухвалюється шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів комісії.

Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути оскаржено до суду впродовж 30 днів із дня його ухвалення.

Розгляд справ про дисциплінарну відповідальність адвоката

Дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України.

Право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки. Дисциплінарну справу стосовно адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката, а також за анонімною заявою (скаргою).

Адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження за такими підставами:

- 1) порушення вимог несумісності;
- 2) порушення присяги адвоката України;
- 3) порушення правил адвокатської етики;
- 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення;
- 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків;
- 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування;
- 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

Не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності ухвалення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, ухваленого у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо водночас не було вчинено дисциплінарного проступку.

Дисциплінарне провадження – це процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку.

Дисциплінарне провадження складається з таких стадій:

- 1) здійснення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката;
- 2) порушення дисциплінарної справи;
- 3) розгляд дисциплінарної справи;
- 4) ухвалення рішення у дисциплінарній справі.

За результатами розгляду дисциплінарної справи, дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури ухвалює рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення або про закриття дисциплінарної справи.

Рішення дисциплінарної палати ухвалюється більшістю голосів від її загального складу, крім рішення про припинення

права на заняття адвокатською діяльністю, яке ухвалюється двома третинами голосів від її загального складу.

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень:

- 1) попередження;
- 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від місяця до року;
- 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі:

- 1) повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку;
- 2) порушення адвокатом вимог щодо несумісності;
- 3) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики.

Стосовно накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі:

- 1) порушення присяги адвоката України;
- 2) розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;
- 3) заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили;
- 4) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України.

Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

Адвокат чи особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, має право оскаржити рішення у дисциплінарній справі впродовж 30 днів із дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або до суду.

Оскарження рішення не зупиняє його дії.

Тема 9

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

9.1. Поняття нотаріату та його завдання

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на яких покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Завданням нотаріату є забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень.

Систему нотаріальних органів становлять державні нотаріальні контори; державні нотаріальні архіви; приватні нотаріуси. Крім того, в населених пунктах, у яких немає державних чи приватних нотаріусів, деякі нотаріальні дії мають право вчиняти уповноважені на це посадові особи органів місцевого самоврядування. Нотаріальні дії за кордоном учиняють консульські установи України, а у випадках, передбачених законом, – дипломатичні представництва України.

Відповідно до ст. 40 Закону України «Про нотаріат», посвідчення заповітів і доручень може вчинятися відповідними посадовими особами.

Наприклад, головними лікарями, їх заступниками із медичної частини або черговими лікарями, начальниками госпіталів, директорами і головними лікарями будинків для осіб похилого віку та інвалідів, капітанами суден, начальниками експедицій, начальниками установ виконання покарань та ін. Таке посвідчення прирівнюється до нотаріального посвідчення і має

на меті забезпечити в невідкладних життєвих ситуаціях учинення цих нотаріальних дій.

Нотаріальні органи та посадові особи мають право вчинювати тільки ті нотаріальні дії, які віднесені законом до їх повноважень.

Організація діяльності нотаріату регулюється Законом України «Про нотаріат», який був прийнятий Верховною Радою України 2 вересня 1993 р. та іншими нормативно-правовими актами.

Норми, що регулюють організацію і діяльність нотаріату, становлять самостійну галузь законодавства. Нотаріуси у своїй діяльності керуються також постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Водночас законодавство про нотаріат тісно пов'язане з такими галузями права, як цивільне, цивільно-процесуальне, сімейне та трудове.

Так, засвідчуючи різноманітні договори, зокрема пов'язані із відчуженням нерухомості, заповіти, видачу свідоцтв про право на спадщину, нотаріус керується нормами цивільного законодавства, роз'яснює їх зміст громадянам, які до нього звертаються.

9.2. Правовий статус нотаріуса

Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права,

а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріус, незалежно від того, чи є він державним, чи приватним, вчиняє нотаріальні дії від імені держави, яка надала йому повноваження їх вчиняти. Водночас нотаріус несе особисту відповідальність за вчинення нотаріальних дій.

Нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

За наявності зазначеного стажу роботи особи, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, допускаються Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату до його складання на підставі подання відповідно Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Порядок допуску до складання кваліфікаційних іспитів та їх проведення встановлюється Міністерством юстиції України.

На підставі результатів складеного іспиту Вища кваліфікаційна комісія нотаріату ухвалює рішення про видачу (або відмову у видачі) Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Особи, які не склали кваліфікаційний іспит, допускаються до наступного його складання не раніш як через рік за поданням, відповідно, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Особа, приватна нотаріальна діяльність якої не здійснювалася впродовж трьох років після отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та яка не працювала нотаріусом, консультантом державної нотаріальної контори чи помічником (консультантом) приватного нотаріуса, не була посадовою особою, яка здійснює керівництво та контроль за діяльністю нотаріату, до подання заяви про реєстрацію нотаріальної діяльності повинна підтвердити свою кваліфікацію шляхом складання нового кваліфікаційного іспиту в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

За видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю вноситься плата, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Нотаріуси в їхній діяльності повинні бути неупередженими і незалежними. Тому дуже важливою вимогою для забезпечення об'єктивності в діяльності нотаріуса є заборона займатися підприємницькою або адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або на службі в органах місцевого самоврядування, перебувати у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності .

Ця вимога усуває можливість впливу на нотаріусів, використовуючи їхнє підлегле становище, в інших установах, де вони працювали б за сумісництвом.

Важливою гарантією діяльності нотаріуса є закріплення в законі його прав.

Нотаріус має право витребувати від підприємств, установ, організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також за вчинення приватними нотаріусами нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також

давати роз'яснення з питань учинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

Обов'язки нотаріуса теж є реалізацією принципу сприяння фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів.

Нотаріус зобов'язаний:

- здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Закону України «Про нотаріат» і прийнятої присяги, дотримуватися правил професійної етики;

- сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;

- зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій;

- відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам;

- вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил;

- дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення;

- надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі під час здійснення ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства;

- постійно підвищувати свій професійний рівень, а у випадках, передбачених Законом України «Про нотаріат», проходити підвищення кваліфікації тощо.

9.3. Вища кваліфікаційна комісія нотаріату

Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю при Міністерстві юстиції України утворюється Вища кваліфікаційна комісія нотаріату (далі – Комісія).

Завдання, функції та порядок діяльності Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату визначається Положенням про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Персональний склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату затверджується наказом Міністерства юстиції України. До складу Комісії входять чотири представники Міністерства юстиції України та сім практикуючих нотаріусів. Головою Комісії є Міністр юстиції України. Заступник голови Комісії обирається з числа її членів на першому засіданні Комісії шляхом відкритого голосування.

Строк повноважень персонального складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату становить три роки, починаючи з дня його затвердження.

Основними завданнями Комісії є:

- визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю;
- вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Повноваженнями Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату є:

- розгляд подань Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі про допуск осіб, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, до його складення;

- забезпечення проведення кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю;
- розгляд подань головних управлінь юстиції або Нотаріальної палати України про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю розглядається Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату за поданням, відповідно, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі або Нотаріальної палати України у випадках, визначених Законом України «Про нотаріат». Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути анульовано тільки Міністерством юстиції України.

Порядок внесення відповідно Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі або Нотаріальною палатою України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його розгляд Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату встановлюється Міністерством юстиції України.

Рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату може бути оскаржено до суду.

9.4. Організація роботи нотаріальних органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок учиняти нотаріальні дії

Державні нотаріальні контори відкриваються і ліквідуються Міністерством юстиції України. Штати державних нотаріальних контор затверджуються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, управліннями обласних, Київської та Севастополь-

ської міських державних адміністрацій в межах установлені для державних нотаріальних контор штатної чисельності й фонду заробітної плати.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою, і відповідає за завдану заінтересованим особам шкоду, спричинену незаконними чи недбалими діями державного нотаріуса, який відповідає перед нотаріальною конторою в порядку регресу.

Призначення на посаду державного нотаріуса і завідуючого державною нотаріальною конторою та звільнення з посади провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Керівництво державними нотаріальними конторами здійснює Міністерство юстиції України через Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Приватна нотаріальна діяльність

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі на підставі заяви особи, яка має свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та акта про сертифікацію про відповідність робочого місця (контори) приватного нотаріуса. У заяві зазначається назва нотаріального округу, в якому особа буде займатися нотаріальною діяльністю.

Реєстраційне посвідчення видається Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі у семиденний строк після подання заяви. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності допускається лише у разі, коли подані документи не відповідають

встановленим вимогам. Про видачу реєстраційного посвідчення Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі повідомляють державну податкову інспекцію за місцезнаходженням робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

У реєстраційному посвідченні зазначаються нотаріальний округ та адреса робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Нотаріальний округ – територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і де знаходиться державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса. Нотаріальні округи визначаються відповідно до адміністративно-територіального устрою України.

У містах із районним поділом округом діяльності нотаріуса є вся територія міста. У разі зміни адміністративно-територіального поділу України, в результаті якого розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса ввійшло до іншого нотаріального округу, нотаріальна діяльність відповідних нотаріусів повинна бути зареєстрована в цьому нотаріальному окрузі. Нотаріус не вправі здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, за винятком заміщення інших нотаріусів.

Робоче місце приватного нотаріуса

Робоче місце приватного нотаріуса має знаходитись у межах нотаріального округу. Нотаріус може мати лише одне робоче місце. Нотаріус не має права працювати в одному приміщенні з особами, діяльність яких не пов'язана з вчиненням нотаріальних дій.

Приміщення, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, має складатись із двох чи більше кімнат, має бути забезпечене сейфом для збереження печаток, штампів із посвідчувальними написами та спеціальних бланків нотаріальних документів, металевою шафою для збереження архіву нота-

ріуса тощо. На вікнах приміщення встановлюються ґрати, приміщення має бути підключене до засобів сигналізації.

Після отримання реєстраційного посвідчення приватний нотаріус зобов'язаний упродовж 30 днів розпочати свою нотаріальну діяльність. Якщо впродовж цього строку без поважних причин нотаріус не почне виконувати свою роботу, за рішенням управління юстиції видане йому реєстраційне посвідчення може бути анульоване.

Одним із основних моментів, що відрізняє діяльність приватного нотаріуса від діяльності державного, є його особиста **відповідальність за заподіяну шкоду**.

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується у повному розмірі.

Для забезпечення відшкодування заподіяної внаслідок учиненої нотаріальної дії шкоди приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності.

Мінімальний розмір страхової суми становить сто п'ятдесят мінімальних розмірів заробітної плати.

Розмір заподіяної приватним нотаріусом шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку.

Діяльність приватного нотаріуса може бути припинена Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі за наявності таких підстав:

1) подання приватним нотаріусом письмової заяви про припинення нотаріальної діяльності;

2) анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

3) неусунення приватним нотаріусом без поважних причин порушень, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 29-1 цього Закону;

4) смерть приватного нотаріуса або оголошення його померлим у порядку, встановленому законом;

5) припинення громадянства України або виїзд за межі України на постійне проживання;

6) призначення приватного нотаріуса на посаду, зайняття якої несумісне зі здійсненням нотаріальної діяльності;

7) невиконання приватним нотаріусом наказу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі про зупинення його нотаріальної діяльності, за винятком випадків оскарження приватним нотаріусом такого наказу;

8) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким приватний нотаріус засуджений за навмисний злочин;

9) набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса недієздатним, обмежено дієздатним або про застосування до нього примусових заходів медичного характеру;

10) набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса безвісно відсутнім.

Із припиненням приватної нотаріальної діяльності реєстраційне посвідчення анулюється, і особа перестає бути приватним нотаріусом.

9.5. Повноваження нотаріальних органів і посадових осіб щодо вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії в Україні вчиняються державними нотаріальними конторами, приватними нотаріусами, консульськими установами, посадовими особами органів місцевого самоврядування, державними нотаріальними архівами та посадовими особами, вказаними в ст. 40 Закону України «Про нотаріат».

За метою вчинення та особливостями нотаріальної дії можна розподілити на такі основні групи:

- які посвідчують безспірне право;
- спрямовані на посвідчення фактів;
- спрямовані на надання документам виконавчої сили;
- спрямовані на зберігання майна, документів, доказів.

Розглянемо нотаріальні дії, що їх учиняють нотаріуси, відповідно до ст. 34 Закону «Про нотаріат», окремо за групами.

1. Нотаріальні дії, які посвідчують безспірне право:

- видають свідоцтва про право на спадщину;
- видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя;
- видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів);
- видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися;
- видають дублікати нотаріальних документів, що зберігаються у справах нотаріуса.

2. Нотаріальні дії, спрямовані на посвідчення фактів:

- посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо);
- засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок із них;
- засвідчують справжність підпису на документах;
- засвідчують правильність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту;
- посвідчують факт, що фізична особа є живою;
- посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці;
- посвідчують час пред'явлення документів.

3. Нотаріальні дії, спрямовані на надання документам виконавчої сили:

- учиняють виконавчі написи;
- учиняють протести векселів;
- учиняють морські протести;

4. Нотаріальні дії, спрямовані на зберігання майна, документів, доказів:

- вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- накладають та знімають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації;
  - провадять опис майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або місце перебування якої невідоме;
  - передають заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам;
  - приймають у депозит грошові суми та цінні папери;
  - приймають на зберігання документи.

На нотаріусів може бути покладено вчинення інших нотаріальних дій згідно із законом.

У вчиненні нотаріальних дій нотаріуси мають рівні права та однакові обов'язки незалежно від того, чи працюють вони в державній нотаріальній конторі, чи займаються приватною практикою.

Документи, складені приватними нотаріусами, мають таку ж правову силу, як і документи, складені державним нотаріусом. І державні, і приватні нотаріуси вчиняють нотаріальні дії від імені держави.

Державні нотаріуси в державних нотаріальних архівах видають дублікати і засвідчують вірність копій і виписок із документів, які зберігаються у справах цих архівів.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 2) посвідчують заповіти (крім секретних);
- 3) видають дублікати посвідчених ними документів;
- 4) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок із них;
- 5) засвідчують справжність підпису на документах.

Зазначені посадові особи органів місцевого самоврядування не мають права на оформлення документів, призначених для використання за межами державного кордону.

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують угоди (договори, заповіти, доручення тощо), крім іпотечних договорів, угод про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні;
- 2) вживають заходів до охорони спадкового майна;
- 3) видають свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- 5) засвідчують вірність копій документів і виписок із них;
- 6) засвідчують справжність підпису на документах;
- 7) засвідчують правильність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 8) посвідчують факт, що громадянин є живим;
- 9) посвідчують факт перебування громадянина в певному місці;
- 10) посвідчують тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 11) посвідчують час пред'явлення документів;
- 12) приймають на депозит грошові суми та цінні папери;
- 13) учиняють виконавчі написи;
- 14) приймають на зберігання документи;
- 15) учиняють морські протести.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України.

Для захисту прав та інтересів громадян, які перебувають на лікуванні, у плаванні, в експедиціях тощо, законом передбачається право посадових осіб окремих організацій посвідчувати заповіти та довіреності, що прирівнюється до нотаріального посвідчення (ст. 40 Закону України «Про нотаріат»).

Отже, до нотаріально посвідчених заповітів (крім секретних) прирівнюються:

1) заповіти осіб, які перебувають на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також осіб, які проживають у будинках для осіб похилого віку та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальниками госпіталів, директорами або головними лікарями будинків для осіб похилого віку та інвалідів;

2) заповіти осіб, які перебувають під час плавання на морських, річкових суднах, що ходять під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;

3) заповіти осіб, які перебувають у пошукових або інших експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;

4) заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріусів чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також заповіти працівників, членів їх сімей та членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

5) заповіти осіб, які тримаються в установах виконання покарань, посвідчені начальниками таких установ;

6) заповіти осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками слідчих ізоляторів.

До нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються:

1) довіреності військовослужбовців або інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками цих закладів, їх заступниками з медичної частини, старшими або черговими лікарями;

2) довіреності військовослужбовців, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також довіреності працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

3) довіреності осіб, які тримаються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками таких установ чи слідчих ізоляторів;

4) довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління та розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

Стосовно посвідчення заповітів треба дотримуватися певних правил подальшої їх реєстрації. Посадові особи, які посвідчили заповіт, повинні негайно передати один примірник заповіту в державний нотаріальний архів за місцем проживання заповідача.

Капітан морського судна зобов'язаний передати один примірник посвідченого заповіту начальникові порту України або консулові України в іноземному порту для надсилання його до державного нотаріального архіву чи державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача. Якщо заповідач не мав постійного місця проживання в Україні або якщо місце проживання його невідоме, заповіт надсилається до Київського державного нотаріального архіву.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарські заняття проводяться з основних тем навчальної дисципліни «Судові і правоохоронні органи України». Мета семінарських занять – поглибити і систематизувати вивчення найбільш важливих, складних і актуальних тем навчального курсу, активізувати вивчення дисципліни шляхом самостійного опрацювання першоджерел, сприяти глибшому осмисленню та розумінню окремих проблем курсу.

Семінарське заняття 1

Предмет, система, основні поняття дисципліни «Судові і правоохоронні органи України»

План

1. Предмет, система та джерела дисципліни «Судові і правоохоронні органи України»
  2. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів. Види правоохоронних органів України
  3. Судова влада та правосуддя в Україні
  4. Принципи правосуддя та його система
- Підсумок

Контрольні питання до теми

1. Назвіть та охарактеризуйте основні ознаки правоохоронної діяльності.
2. Які органи належать до спеціальних правоохоронних органів?
3. Визначте значення Конституції України для діяльності судових і правоохоронних органів.

4. Чи передбачена в Україні недержавна правоохоронна діяльність?
5. Чи є суд правоохоронним органом?
6. У чому полягає специфіка судової діяльності?
7. Що є спільного між правоохоронною та правозахисною діяльністю і чим вони відрізняються?
8. Яка існує класифікація законодавства про судову, правоохоронну та правозахисну діяльність?
9. Які основні завдання правоохоронної діяльності?
10. На яких принципах ґрунтується взаємодія (координація) правоохоронної діяльності між окремими органами?
11. Визначте взаємозв'язок дисципліни «Організація судових і правоохоронних органів» із кримінально-процесуальним правом.

Семінарське заняття 2

Суди загальної юрисдикції в Україні

План

1. Система та завдання судів загальної юрисдикції в Україні
  2. Місцеві суди: види, порядок формування, склад та повноваження
  3. Апеляційні суди: види, порядок формування, склад та повноваження
  4. Адміністративні суди України: система, склад, завдання та повноваження
  5. Господарські суди України: статус, система, склад та повноваження
  6. Верховний Суд України – найвищий судовий орган держави
- Підсумок

Контрольні питання до теми та завдання

1. Назвіть ознаки, за якими судочинство відрізняється від діяльності інших правоохоронних органів.
2. Як розподіляються і на які території поширюються повноваження кожного з апеляційних господарських судів?
3. Хто входить до штату апарату суду?
4. До якої гілки влади належить Державна судова адміністрація?
5. Яка відмінність між апеляційним та касаційним поданнями?
6. Що є підставою для утворення чи ліквідації суду?
7. Як організовано роботу апеляційного суду?
8. Перелічіть повноваження голови та заступників голови апеляційного суду.
9. Які повноваження та завдання Державної судової адміністрації?
10. Який орган є найвищим органом суддівського самоврядування?
11. Як призначається голова Державної судової адміністрації?
12. Схематично зобразити судову систему України.

Семінарське заняття 3 **Конституційний Суд України**

План

1. Місце та завдання Конституційного Суду України у системі судових органів, принципи його діяльності
2. Склад і порядок формування Конституційного Суду України. Які вимоги до кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України

3. Повноваження Конституційного Суду України. Форми та суб'єкти звернення до суду

4. Права та обов'язки членів та голови Конституційного Суду. Порядок обрання та підстави звільнення голови та членів Конституційного Суду з посади

Підсумок

Контрольні питання до теми та завдання

1. Що є правовою основою діяльності Конституційного Суду України?

2. Що таке конституційний контроль?

3. Яка відмінність між американською та європейською моделями конституційної юстиції?

4. Що таке конституційний нагляд?

5. Із чого складається апарат Конституційного Суду України?

6. Яке завдання секретаріату Конституційного Суду України?

7. Який термін зберігаються матеріали справ у архіві Конституційного Суду?

8. Які Ви знаєте постійні комісії Конституційного Суду?

9. В яких випадках Конституційний Суд ухвалює рішення, а в яких дає висновки?

10. Що таке конституційне провадження, його стадії?

11. Які акти приймає Конституційний Суд України?

12. Скласти на вибір конституційне подання або конституційне звернення.

Семінарське заняття 4
Правовий статус суб'єктів
здійснення правосуддя

План

1. Суддя – носій судової влади
  2. Характеристика гарантій незалежності суддів
  3. Порядок призначення суддів і підстави звільнення їх із посади
  4. Статус народного засідателя та присяжного
  5. Завдання, склад та повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів
  6. Дисциплінарна відповідальність суддів
  7. Матеріальне та соціально-побутове забезпечення суддів
- Підсумок

Контрольні питання до теми

1. Назвіть організаційні форми суддівського самоврядування.
2. Завдання органів суддівського самоврядування.
3. Повноваження конференцій суддів.
4. Які є підстави для порушення дисциплінарного провадження щодо судді?
5. Назвіть повноваження з'їзду суддів України.
6. У чому полягає правовий захист суддів?
7. Що означає право судді на відставку?
8. Охарактеризуйте статус голови місцевого суду.
9. У чому полягає соціальний захист суддів?
10. Який існує порядок затримання судді?
11. Хто приймає кваліфікаційний екзамен?

Семінарське заняття 5 **Вища рада юстиції України**

План

1. Статус, склад та повноваження Вищої ради юстиції
  2. Порядок утворення ради. Вимоги до її членів
  3. Організація роботи та структура Вищої ради юстиції
  4. Участь Вищої ради юстиції у формуванні суддівського корпусу
  5. Вирішення питань щодо порушення вимог законодавства про несумісність
  6. Дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів
- Підсумок

Контрольні питання до теми та завдання

1. Назвіть принципи покладені в основу організації діяльності Вищої ради юстиції.
2. Яка відмінність між Вищою радою юстиції та Вищою кваліфікаційною комісією суддів?
3. Назвіть структуру Вищої ради юстиції?
4. Хто здійснює організацію роботи секцій Вищої ради юстиції?
5. Кого може притягнути до дисциплінарної відповідальності Вища рада юстиції?
6. Які акти приймає Вища рада юстиції?
7. Хто є суб'єктом подання про звільнення судді з посади?
8. У яких випадках член Ради не може брати участь у розгляді питань?
9. Як утворюються секції Вищої ради юстиції?
10. Схематично зобразити порядок утворення Вищої ради юстиції.

Семінарське заняття 6 **Прокуратура України**

План

1. Конституційно-правовий статус прокуратури в Україні
  2. Характеристика функцій прокуратури
  3. Система, структура та повноваження прокуратури України
  4. Акти прокурорського реагування: види, зміст
  5. Дисциплінарна відповідальність працівників прокуратури
  6. Правовий і соціальний захист працівників органів прокуратури
- Підсумок

Контрольні питання до теми та завдання

1. Що означає термін «прокурор»?
2. Які завдання покладено на прокуратуру?
3. На яких принципах ґрунтується діяльність органів прокуратури?
4. Охарактеризуйте структуру Генеральної прокуратури України.
5. Хто може дати санкцію на затримання та видворення іноземного громадянина за межі України?
6. Що означає право невідкладного прийому?
7. Які класні чини присвоюються прокурорам Президентом України?
8. Із чого складається заробітна плата прокурора?
9. Які ви знаєте заходи заохочення працівників прокуратури?
10. Схематично відтворити структуру Генеральної прокуратури України.

Семінарське заняття 7

Органи внутрішніх справ України

План

1. Органи внутрішніх справ у системі правоохоронних органів
  2. Структура та повноваження Міністерства внутрішніх справ України
  3. Поняття міліції, її основні завдання
  4. Принципи діяльності й організації міліції
  5. Обов'язки та права працівників міліції
  6. Правовий і соціальний захист працівників міліції
- Підсумок

Контрольні питання до теми та завдання

1. На вирішення яких завдань спрямована правоохоронна діяльність Національної гвардії України?
2. Якою є структура кримінальної міліції?
3. Яка типова структура органів внутрішніх справ України?
4. Що таке оперативно-розшукова діяльність?
5. Чи можливе в нашій державі здійснення оперативно-розшукової діяльності на вимогу приватних осіб? Обґрунтуйте свою відповідь.
6. У чому полягають особливості правового статусу працівників Державної служби охорони?
7. З якою метою утворено підрозділи міліції швидкого реагування «Титан», «Сокіл» їх завдання та функції?
8. З якою метою застосовуються заходи фізичного впливу працівниками міліції та що вони являють собою?
9. Які види спеціальних засобів існують та в яких випадках їх застосовує міліція України?

10. Який існує порядок застосування працівниками міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї?

11. Відтворіть схематично структуру Міністерства внутрішніх справ України.

Семінарське заняття 8 **Адвокатура в Україні**

План

1. Загальне поняття про адвокатуру та її завдання. Принципи та організаційні форми діяльності адвокатури
  2. Правове становище адвоката. Види та гарантії адвокатської діяльності
  3. Завдання та повноваження кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури
  4. Дисциплінарна відповідальність адвоката
- Підсумок

Контрольні питання до теми

1. Що означає термін «адвокат»?
2. Дайте характеристику принципів адвокатської діяльності.
3. Які Ви знаєте гарантії адвокатської діяльності?
4. Хто може бути захисником?
5. Який порядок оплати юридичної допомоги, яку надає адвокат?
6. Назвіть права адвоката.
7. Який існує порядок призначення захисника?
8. Як визначається рівень професійності адвокатів?
9. Які Ви знаєте форми адвокатської діяльності?
10. Які Ви знаєте правила адвокатської етики?
11. Як здійснюється реєстрація адвокатських об'єднань?

Семінарське заняття 9

Нотаріат в Україні

План

1. Поняття нотаріату, його завдання, основні принципи діяльності
  2. Правовий статус нотаріуса
  3. Порядок видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю
  4. Організація роботи в нотаріальних органах
  5. Компетенція нотаріальних органів і посадових осіб
  6. Склад і повноваження Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату
- Підсумок

Контрольні питання до теми

1. Що означає термін «нотаріус»?
2. Які правові акти регулюють діяльність нотаріату?
3. Охарактеризуйте принципи нотаріальної діяльності.
4. Хто ще, крім нотаріусів, має право вчиняти нотаріальні дії?
5. Який орган має повноваження визначати рівень професійної підготовки нотаріусів?
6. Який порядок анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю?
7. Яка відмінність між державним та приватним нотаріусом?
8. Що таке страхова сума та страхова застава?
9. Який порядок оплати вчинюваних нотаріальних дій?
10. Назвіть підстави відмови вчинення нотаріальних дій.
11. Як визначається нотаріальний округ?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1. Вкажіть, які з органів не належать до системи правоохоронних органів?

1. митні органи;
2. Збройні сили України;
3. органи рибної охорони.

2. Яке з вказаних визначень характеризує правосуддя?

1. державна діяльність, яка здійснюється для охорони права спеціально уповноваженими органами, шляхом застосування юридичних засобів впливу відповідно до закону та за необхідного дотримання встановленого ним порядку;

2. самостійна державна влада, призначення якої є вирішення конфліктів про право на підставі закону;

3. державна діяльність, яку провадить суд шляхом розгляду та вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ.

3. Правосуддя на професійній основі здійснюють:

1. військові юристи;
2. судді;
3. експерти.

4. Правосуддя в Україні здійснюється:

1. правоохоронними органами;
2. виключно судами;
3. народними засідателями та судом присяжним.

5. Судове рішення, яким завершується розгляд справи у суді, ухвалюється іменем...

1. Президента України;
2. України;
3. судді.

6. Юрисдикція судів поширюється...

1. на всі правовідносини, що виникають у державі;

2. на всі правовідносини, які виникають між громадянами України;

3. на всі правовідносини, що виникають у суспільстві.

7. Хто з поданих осіб може виконувати правосуддя?

1. прокурор;
2. професійні судді;
3. слідчий.

8. Народ бере участь у здійсненні правосуддя через:

1. суд;
2. свідків;
3. народних засідателів та присяжних.

9. Відповідно до Конституції України, до судової системи входять:

1. суди загальної юрисдикції;
2. військові суди;
3. арбітражні суди.

10. До системи судів загальної юрисдикції належать:

1. Верховний Суд України;
2. Касаційний Суд України;
3. Конституційний Суд України.

11. Персональний склад суду для розгляду конкретної справи визначається:

1. автоматизованою системою документообігу;
2. головою суду;
3. головою суду та заступниками.

12. Які вимоги до судді апеляційного суду?

1. вік – 30 років, стаж роботи за юридичною спеціальністю 5 років;
2. вік – 35 років, стаж роботи за юридичною спеціальністю 10 років;
3. судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше 5 років.

13. Система судів загальної юрисдикції відповідно до Конституції України ґрунтується за принципами:

1. рівноправності;

2. територіальності;
3. законності.

14. Кількість суддів у судах визначається:

1. Президентом України за поданням Голови Верховної Ради України, погодженим з Міністром юстиції України;
2. Президентом України за поданням Вищої ради юстиції України;
3. Державною судовою адміністрацією України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду.

15. Єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується:

1. єдиним статусом суддів;
2. єдиними засадами організації та діяльності судів;
3. усі відповіді правильні.

16. У місцевому суді може бути призначено не більше 2-х заступників голови суду, якщо кількість суддів перевищує:

1. 10 суддів;
2. 15 суддів;
3. 20 суддів.

17. Суди загальної юрисдикції утворюються та ліквідуються:

1. Головою Верховного Суду України за поданням Міністра юстиції України;
2. Президентом України за поданням Міністра юстиції України;
3. немає правильної відповіді.

18. На адміністративні посади у судах: місцевих, апеляційних та вищих спеціалізованих призначаються судді строком на:

1. 1 рік;
2. 3 роки;
3. 5 років.

19. До місцевих судів належать:

1. міськрайонні суди;
2. регіональні суди;
3. військові суди регіонів.

20. Голова місцевого суду:

1. заслуховує інформацію голів судових палат щодо діяльності судових палат;
2. контролює ефективність діяльності апарату суду;
3. організовує роботу Президії суду.

21. Які з перелічених повноважень належать до повноважень апеляційних судів?

1. розглядає справи як суд апеляційної інстанції;
2. переглядає справи в порядку касації;
3. усі відповіді правильні.

22. В апеляційному суді може бути призначено не більше 3-х заступників голови суду, якщо кількість суддів перевищує:

1. 25 суддів;
2. 40 суддів;
3. 35 суддів.

23. При апеляційному суді діє:

1. суд присяжних;
2. науково-консультативна рада;
3. правильної відповіді немає.

24. Секретар судової палати апеляційного суду призначається за рішенням:

1. голови суду;
2. пленуму апеляційного суду;
3. зборами суддів за пропозицією голови суду.

25. Голова апеляційного суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень видає:

1. Постанови;
2. укази ;
3. розпорядження.

26. Які з перелічених повноважень належать до повноважень пленуму вищого спеціалізованого суду?

1. затверджує регламент пленуму;
2. заслуховує інформацію про стан правосуддя у відповідній судовій юрисдикції;
3. усі відповіді правильні.

27. Засідання пленуму вищого спеціалізованого суду є повноважним за умови присутності на ньому:

1. не менше 1/3 складу пленуму;
2. не менше 2/3 складу пленуму;
3. не менше 1/2 складу пленуму.

28. Які з перелічених повноважень не належать до повноважень голови вищого спеціалізованого суду?

1. скликає пленум;
2. вносить пропозиції щодо утворення та ліквідації відповідних місцевих та апеляційних спеціалізованих судів;
3. утворює судові палати.

29. У якому складі діє пленум вищого спеціалізованого суду?

1. у складі голови суду, його заступників та голів судових палат;
2. у складі всіх суддів вищого спеціалізованого суду та голів місцевих, апеляційних судів;
3. у складі всіх суддів вищого спеціалізованого суду.

30. Для виконання яких функцій при вищому спеціалізованому суді створюється науково-консультативна рада?

1. для надання методичної допомоги апеляційним та місцевим судам для забезпечення правильного застосування ними законодавства;
2. для розгляду питань організації діяльності суду
3. для попереднього розгляду проектів постанов вищого спеціалізованого суду.

31. Секретар судової палати вищого спеціалізованого суду призначається за рішенням:

1. голови суду;

2. зборами суддів;
3. зборами суддів за пропозицією голови суду.

32. До системи загальних апеляційних судів належать:

1. апеляційні адміністративні суди;
2. апеляційний суд Військово-морських сил України;
3. правильної відповіді немає.

33. Які вимоги ставляться до судді місцевого суду?

1. вік – 25 років, стаж роботи у галузі права 3 роки, проживає на Україні не менше 5 років;
2. вік – 25 років, стаж роботи у галузі права 3 роки, проживає на Україні не менше 10 років;
3. вік – 30 років, стаж роботи у галузі права 5 років, проживає на Україні не менше 10 років.

34. Скільки членів входить до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України?

1. 18;
2. 11;
3. 10.

35. На який термін призначаються судді, які вперше пройшли конкурсний відбір?

1. 3 роки;
2. 6 років;
3. 5 років.

36. Голова суду, заступник голови суду призначається та звільняється з посади:

1. Президентом України за поданням Вищої ради юстиції;
2. Президентом України за поданням голови Верховного Суду України;
3. більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді.

37. В апеляційному порядку розглядати справи можуть:

1. місцеві суди;
2. апеляційні суди;
3. Верховний Суд України.

38. Голова суду, заступник голови суду призначаються на посаду:

1. більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді;
2. Президентом України за поданням голови Верховного Суду України;
3. Вищою радою юстиції за поданням відповідної ради суддів.

39. Які справи розглядають місцеві загальні суди?

1. справи про адміністративні правопорушення;
2. справи з господарських правовідносин;
3. справи з адміністративних правовідносин.

40. Які з перелічених судів належать до системи вищих спеціалізованих судів?

1. Вищий апеляційний суд України;
2. Вищий касаційний суд України;
3. Вищий господарський суд України.

41. При вищому спеціалізованому суді діє:

1. президія вищого спеціалізованого суду;
2. пленум вищого спеціалізованого суду;
3. правозахисна рада.

42. Вищі спеціалізовані суди є:

1. у кожному обласному центрі;
2. у Києві;
3. усі відповіді правильні.

43. Хто може бути присутнім на засіданні пленуму вищого спеціалізованого суду?

1. Президент України;
2. Міністр юстиції України;
3. усі відповіді правильні.

44. Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень видає:

1. постанови;
2. укази;
3. накази.

45. Для вирішення яких питань при вищому спеціалізованому суді діє пленум вищого спеціалізованого суду?

1. для вирішення загальних питань діяльності;
2. для вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням єдності судової практики у справах відповідної судової юрисдикції;
3. для вирішення фінансових питань.

46. Засідання пленуму вищого спеціалізованого суду скликається не рідше:

1. 1 разу на рік;
2. 2 разів на рік;
3. 2 разів на місяць.

47. Судові палати вищого спеціалізованого суду утворюються за рішенням:

1. пленуму вищого спеціалізованого суду;
2. зборами суддів;
3. зборами суддів за пропозицією голови суду.

48. Ким скликається пленум вищого спеціалізованого суду?

1. головою суду;
2. не менше 5-ма судьями цього суду;
3. секретарем пленуму.

49. Секретаря пленуму вищого спеціалізованого суду призначає:

1. Президент України за поданням голови вищого спеціалізованого суду;
2. пленум вищого спеціалізованого суду за поданням голови суду;
3. правильної відповіді немає.

50. У вищому спеціалізованому суді може бути призначено не більше 3-х заступників голови суду, якщо кількість суддів перевищує:

1. 25 суддів;
2. 30 суддів;
3. 45 суддів.

51. До складу Верховного Суду України входять:

1. 18 суддів;
2. 48 суддів;
3. 20 суддів.

52. Які повноваження належать Голові Верховного Суду України?

1. погодження подання щодо утворення та ліквідації судів загальної юрисдикції;
2. внесення подання Президента України про затвердження переліку штатних посад військових суддів та відповідних цим посадам військових звань;
3. контролює ефективність діяльності апарату суду.

53. Які з перелічених повноважень належать до повноважень Верховного Суду України?

1. здійснює організаційне керівництво роботою господарських судів України;
2. призначення на посаду судді Конституційного Суду України;
3. переглядає справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом.

54. Засідання Пленуму Верховного Суду України є повноважним за умови присутності на ньому не менше:

1. 1/3 складу пленуму;
2. 2/3 складу пленуму;
3. 1/2 складу пленуму.

55. Дисциплінарне провадження щодо суддів охоплює такі стадії:

1. перевірка даних про дисциплінарний проступок; відкриття дисциплінарного провадження; розгляд дисциплінарної справи; ухвалення рішення;
2. відкриття дисциплінарного провадження; розгляд дисциплінарної справи; ухвалення рішення;

3. перевірка даних про дисциплінарний проступок; відкриття дисциплінарного провадження; розгляд дисциплінарної справи.

56. Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність вакантних посад у вищому спеціалізованому суді повідомляють:

1. у 10 строк;
2. у 30 строк;
3. у 3 строк.

57. Питання про висловлення недовіри Голові Верховного Суду України розглядається пленумом за поданням не менш:

1. 1/3 складу пленуму;
2. 2/3 складу пленуму;
3. правильною відповіді немає.

58. До складу Пленуму Верховного Суду України входять:

1. усі судді;
2. 18 суддів;
3. 20 суддів.

59. Питання про висловлення недовіри Голові Верховного Суду України розглядається:

1. Пленумом Верховного Суду України;
2. президентом Верховного Суду України;
3. судовими палатами Верховного Суду України.

60. Пленум Верховного Суду України скликається:

1. Головою Верховного Суду України;
2. Головою Верховного Суду України або на вимогу не менш як 1/4 частини суддів;
3. більшістю суддів Верховного Суду України.

61. Які з перелічених повноважень не належать до повноважень вищого спеціалізованого суду?

1. розгляд у касаційному порядку справи відповідної судової юрисдикції;

2. надання методичної допомоги судам нижчого рівня;
3. розглядає справи у зв'язку з нововиявленими обставинами.

62. Постанови пленуму вищого спеціалізованого суду приймаються:

1. відкритим голосуванням;
2. таємним голосуванням;
3. усі відповіді правильні.

63. Стосовно надання висновків щодо проектів законодавчих актів та з інших питань діяльності Верховного Суду України у складі Верховного Суду України діє:

1. президія;
2. пленум;
3. судові палати.

64. Засідання пленуму Верховного Суду України з питань висловлення недовіри голові Верховного Суду України є повноважним за умови присутності на ньому не менше:

1. 1/3 складу пленуму;
2. 2/3 складу пленуму;
3. правильної відповіді немає.

65. Хто і на який термін обирає Голову Верховного Суду України?

1. Президент України на 5 років;
2. президія Верховного Суду України на 3 роки;
3. пленум Верховного Суду України на 5 років.

66. Засідання Пленуму Верховного Суду України проводяться не менше:

1. 1 разу на місяць;
2. 1 раз на 2 місяці;
3. 1 раз на 3 місяці.

67. У складі Верховного Суду України діє:

1. пленум;
2. президія;
3. асоціація суддів.

68. Хто може бути присутнім на засіданні Пленуму Верховного Суду України:

1. Міністр юстиції України;
2. представники засобів масової інформації;
3. усі відповіді правильні.

69. На який термін обираються судді, які вперше пройшли конкурсний відбір?

- 1) 6 років;
- 2) 2 роки;
- 3) 5 років.

70. Скільки років повинно виповнитися кандидату на посаду судді Конституційного Суду України?

1. 35 років;
2. 40 років;
3. 45 років.

71. Скільки років повинен проживати суддя Конституційного Суду України в Україні?

1. 10 років;
2. 20 років;
3. 25 років.

72. За яких умов припиняються повноваження судді Конституційного Суду України?

1. порушення суддею присяги;
2. тимчасового виїзду за кордон;
3. порушення правил дорожнього руху.

73. Актами, які приймаються на засіданнях Конституційного Суду України є:

1. висновки;
2. ухвали;
3. рішення.

74. Строк провадження у справах за конституційним поданням, яке визнане Конституційним Судом України невідкладним, строк розгляду не повинен перевищувати:

1. 14 днів;

2. 1 місяця;
3. 3 місяців.

75. У разі відсутності обох заступників, обов'язки голови Конституційного Суду України виконує:

1. найстарший за віком суддя Конституційного Суду України;
2. третій заступник голови Конституційного Суду України;
3. секретар Конституційного Суду України.

76. Строк провадження у справах за конституційним зверненням не повинен перевищувати:

1. 14 днів;
2. 1 місяця;
3. 3 місяців.

77. Строк провадження у справах за конституційним поданням не повинен перевищувати:

1. 7 днів;
2. 14 днів;
3. 3 місяців.

78. У який термін з'їзд суддів України призначає суддю до Конституційного Суду України, у разі припинення повноважень достроково?

1. 3 місяці;
2. 1 місяць;
3. 2 місяці.

79. Хто не призначає суддів Конституційного Суду України?

1. Президент України;
2. Міністр юстиції;
3. Верховна Рада.

80. На який термін обирається голова Конституційного Суду України?

1. 8 років;
2. 6 років;
3. 3 роки.

81. Скільки років зберігаються в архіві Конституційного Суду України оригінали рішень та висновків Конституційного Суду України?

- 1) 100 років;
- 2) безстроково;
- 3) 3 роки.

82. Скільки суддів має бути на пленарному засіданні Конституційного Суду України, щоб воно вважалось повноважним?

- 1) не менше 6 суддів;
- 2) не менше 11 суддів;
- 3) не менше 9 суддів.

83. Кандидатуру на посаду керівника секретаріату Конституційного Суду України пропонує:

1. Голова Конституційного Суду України;
2. не менше як 10 суддів від конституційного складу;
3. не менше як 20 суддів від конституційного складу.

84. Які з перелічених повноважень належать до повноважень Конституційного Суду України?

1. питання законності актів органів державної влади;
2. питання законності актів органів влади Автономної Республіки Крим;
3. офіційне тлумачення Конституції та законів України.

85. Хто обирає голову Конституційного Суду України?

1. Верховна Рада України;
2. Президент України;
3. судді Конституційного Суду України.

86. Хто є суб'єктом конституційного подання у випадку питання про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України?

1. Верховна Рада України;
2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим;
3. Президент України та Кабінет Міністрів України.

87. Організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Конституційного Суду України здійснює:

1. секретаріат Конституційного Суду України;
2. президія Конституційного Суду України;
3. голова Конституційного Суду України.

88. Хто є суб'єктом конституційного звернення у випадку офіційного тлумачення Конституції та законів України?

1. Президент України;
2. Кабінет Міністрів України;
3. усі відповіді правильні.

89. Стосовно відмови судді Конституційного Суду України утримуватися від голосування правильним є твердження:

1. судді Конституційного Суду України мають право утримуватися від голосування;
2. судді Конституційного Суду України не мають права утримуватися від голосування;
3. судді Конституційного Суду України мають утримуватися від голосування за наявності окремої думки, викладеної у письмовій формі.

90. Скільки заступників має голова Конституційного Суду України:

1. одного;
2. двох;
3. трьох.

91. Рішення та висновки Конституційного Суду України суддями, які голосували проти їх прийняття:

1. підписуються після оприлюднення;
2. не мають права підписувати;
3. підписуються окремо тими, хто голосував «за», і хто голосував «проти».

92. Рішення ухвалюються, висновки даються Конституційним Судом України:

1. таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів;

2. у нарадчій кімнаті;
3. поіменним голосуванням шляхом опитування.

93. Постійні комісії Конституційного Суду України утворюються із числа:

1. адвокатів, прокурорів, представників юстиції;
2. суддів Конституційного Суду України;
3. суддів судів загальної юрисдикції та Конституційного

Суду України.

94. Скільки суддів входить до складу Конституційного Суду України?

1. 18 суддів;
2. 20 суддів;
3. 30 суддів.

95. Матеріали справи, щодо яких Конституційним Судом України ухвалено рішення чи висновок зберігаються в архіві:

1. 100 років;
2. 75 років;
3. безстроково.

96. Вища рада юстиції здійснює дисциплінарне провадження стосовно:

1. суддів судів загальної юрисдикції;
2. суддів місцевих судів;
3. суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.

97. До складу Вищої ради юстиції за посадою не входить:

1. Голова Конституційного Суду України
2. Генеральний прокурор України
3. Голова Верховного Суду України

98. Вища рада юстиції вносить подання:

1. Президенту України про призначення суддів на посади;
2. Президенту України про звільнення суддів з посади;
3. відповіді 1 та 2 правильні.

99. До Вищої ради юстиції з пропозицією розглянути питання щодо несумісності діяльності прокурора із займаною посадою може звернутися:

1. Голова Верховного Суду України
2. Міністр юстиції України
3. Генеральний прокурор України

100. Голова Вищої ради юстиції:

1. обирається з членів ВРЮ на 3 роки;
2. призначається Президентом України з членів Вищої ради юстиції на 3 роки;
3. обирається членами секцій Вищої ради юстиції.

101. До складу Вищої ради юстиції за посадою входить:

1. Голова Конституційного Суду України;
2. Голова Верховної Ради України;
3. Генеральний прокурор України.

102. Вища рада юстиції є повноважною за умови призначення на посаду не менш як:

1. 1/2 від її конституційного складу;
2. 3/4 від її конституційного складу;
3. 2/3 від її конституційного складу.

103. Вища рада юстиції вносить подання Президенту України:

1. про призначення суддів на посади;
2. про призначення голови Верховного Суду України;
3. про призначення голів, заступників голів судів.

104. Скількох членів до Вищої ради юстиції призначає Всеукраїнська конференція працівників прокуратури?

1. трьох членів;
2. двох членів;
3. одного прокурора.

105. Хто координує роботу Вищої ради юстиції?

1. Голова Верховного Суду України;
2. Генеральний прокурор України;
3. Голова Вищої ради юстиції.

106. Рішення Вищої ради юстиції про порушення вимог щодо несумісності прокурора може бути оскаржене виключно до:

1. Генерального прокурора України;
2. Верховного Суду України;
3. Вищого адміністративного суду України.

107. Хто подає рекомендації Вищій раді юстиції про призначення суддів на посади?

1. Голови вищих спеціалізованих судів;
2. Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
3. відповідна рада суддів.

108. Хто розглядає справи й ухвалює рішення стосовно порушення прокурорами вимог щодо несумісності?

1. Генеральний прокурор України;
2. Верховний Суд України;
3. Вища рада юстиції.

109. Строк повноважень членів Вищої ради юстиції, крім тих, хто входить за посадою, становить:

1. 6 років;
2. 5 років;
3. 3 роки.

110. До якої гілки державної влади належить прокуратура в Україні?

1. виконавчої гілки державної влади;
2. судової гілки державної влади;
3. до жодної з перелічених.

111. Генеральний прокурор України звільняється з посади у разі:

1. завершення 5-річного строку;
2. отримання заробітної плати викладача;
3. правильної відповіді немає.

112. У межах своїх повноважень Генеральний прокурор України видає:

1. висновки;

2. декларації;
3. накази.

113. Контроль за обґрунтованістю та законністю застосування заохочень і дисциплінарних стягнень працівників прокуратури здійснює:

1. Вища рада юстиції;
2. Вищий адміністративний суд України;
3. Генеральний прокурор України.

114. Які з зазначених функції прокуратури в Україні, відповідно до перехідних положень Конституції України, є тимчасовими?

1. функція підтримання державного обвинувачення у суді;
2. функція попереднього слідства;
3. нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів із цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами.

115. На посаду прокурора Автономної Республіки Крим призначаються особи, які мають стаж роботи в органах прокуратури або на судових посадах:

1. не менше 5 років;
2. не менше 3 років;
3. не менше 7 років.

116. Науково-методична рада при Генеральній прокуратурі України створена для:

1. підтримання державного обвинувачення у Верховному Суді України;
2. реалізації права Генерального прокурора України на законодавчу ініціативу;
3. розробки науково-методичних матеріалів для органів прокуратури.

117. Працівники органів прокуратури, яким присвоєно класні чини перебувають у них:

1. довічно;

2. 5 років;
3. до виходу на пенсію.

118. Дисциплінарний статут працівників прокуратури України встановлює порядок:

1. призначення на посади працівників прокуратури;
2. заохочення працівників навчальних закладів прокуратури, які мають класні чини;
3. правильної відповіді немає.

119. На прокуратуру покладається виконання функцій:

1. передбачених міжнародними договорами, ратифікованими Україною;
2. тільки тих, які передбачені Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру» ;
3. вичерпного переліку функцій прокуратури законодавством не встановлено.

120. Штатна чисельність органів прокуратури України затверджується:

1. Верховною Радою України;
2. Президентом України;
3. Генеральним прокурором України.

121. Персональний склад колегії обласної прокуратури затверджує:

1. колегія Генеральної прокуратури України;
2. голова відповідної обласної державної адміністрації;
3. Генеральний прокурор України.

122. На посади прокурорів областей призначаються особи віком:

1. не молодше 25 років;
2. не молодше 35 років;
3. не молодше 30 років.

123. Президентом України присвоюються такі чини працівників прокуратури:

1. радник юстиції України;
2. державного радника юстиції;
3. головний радник юстиції України.

124. Прокурори областей мають право заохотити працівника прокуратури:

1. подарунком;
2. особливо цінним подарунком;
3. грошовою премією.

125. Районні та міські прокурори підлягають атестації:

1. один раз у п'ять років;
2. кожних два роки;
3. один раз у три роки.

126. Висловити недовіру Генеральному прокурору України може:

1. Прем'єр-Міністр України;
2. Президент України;
3. Верховна Рада України.

127. Законні вимоги прокурора є обов'язковими для всіх органів, посадових осіб й організацій і громадян та виконуються:

1. у місячний строк;
2. невідкладно;
3. у 10-денний термін.

128. Персональний склад колегії Генеральної прокуратури України затверджує:

1. Верховна Рада України;
2. Президент України за поданням Генерального прокурора України;
3. Генеральний прокурор України.

129. Підставою представництва прокурором інтересів громадянина у суді є:

1. інвалідність особи;
2. вказівка вищого прокурора;
3. власне бажання прокурора.

130. Прокурор Автономної Республіки Крим має право заохотити працівника прокуратури:

1. цінним подарунком;

2. подякою;
3. особливо цінним подарунком.

131. Генеральний прокурор України інформує Верховну Раду України про стан законності:

1. не менш як один раз на квартал;
2. не частіше як один раз у три місяці;
3. не менш як один раз на рік.

132. Прокурори областей мають право брати участь у засіданнях:

1. виконавчих комітетів місцевих рад;
2. колегій міністерств;
3. центральних органів виконавчої влади.

133. Прокурор Автономної Республіки Крим призначається на посаду:

1. Генеральним прокурором України за погодженням з Верховною Радою АР Крим;
2. Верховною Радою Автономної Республіки Крим;
3. Президентом України.

134. Формами представництва прокуратурою інтересів держави у суді є:

1. протест прокурора;
2. підтримання державного обвинувачення у суді;
3. внесення касаційної скарги на судові рішення.

135. Почесне звання «Заслужений юрист України» працівникам прокуратури присвоює:

1. Генеральний прокурор України;
2. Голова Верховної Ради України;
3. Президент України.

136. Позбавлення класного чину державного радника юстиції України провадиться:

1. Генеральним прокурором України;
2. прокурор Автономної Республіки Крим;
3. правильного варіанта відповіді немає.

137. Класний чин державного радника юстиції 2-го класу присвоюється:

1. Президентом України;
2. Верховною Радою України;
3. Генеральним прокурором України.

138. Генеральний прокурор України призначається на посаду:

1. за поданням Верховної Ради України Президентом України;
2. за згодою Верховної Ради України Президентом України;
3. Президентом України.

139. Право невідкладного прийому Прем'єр-міністром України має:

1. заступник Генерального прокурора України;
2. прокурор Автономної Республіки Крим;
3. немає правильної відповіді.

140. Прийняте прокурором рішення може бути оскаржене:

1. вищестоящому прокурору;
2. до органів виконавчої влади за місцем знаходження прокуратури;
3. правильної відповіді немає.

141. Постанова прокурора вноситься:

1. про скасування незаконного акта;
2. про притягнення особи до адміністративної відповідальності;
3. правильної відповіді немає.

142. Строк стажування в органах прокуратури становить:

1. до двох років;
2. не менше одного місяця;
3. до одного року.

143. Прокурори і слідчі можуть бути звільнені з органів прокуратури у разі:

1. зайняття педагогічною діяльністю;

2. зайняття науковою діяльністю;
3. невідповідності займаній посаді.

144. Міські та районні прокурори можуть накладити таке дисциплінарне стягнення:

1. догана;
2. пониження в посаді;
3. правильного варіанта відповіді немає.

145. Завдання забезпечувати охорону громадського порядку і громадської безпеки покладається на:

1. Службу безпеки України;
2. прокуратуру України;
3. Національну гвардію України.

146. Начальники управлінь Міністерства внутрішніх справ України в областях, призначаються на посаду і звільняються з посади:

1. Прем'єр-міністром України;
2. Міністром внутрішніх справ України;
3. Президентом України.

147. Хто призначає і звільняє з посади міністра Міністерства внутрішніх справ України?

1. прем'єр-міністр за погодженням з Кабінетом Міністрів України;
2. Президент України за поданням Прем'єр-міністра України;
3. правильних відповідей немає.

148. Національна гвардія України входить до системи:

1. Збройних сил України;
2. Міністерства оборони України;
3. Міністерства внутрішніх справ України.

149. Національна гвардія України підпорядковуються:

1. Міністру внутрішніх справ;
2. Міністру оборони;
3. Кабінету Міністрів України.

150. Діяльність Міністерства внутрішніх справ України спрямовується і координується:

1. Президентом України;

2. Кабінетом Міністрів України;
3. Верховною Радою України.

151. У якому варіанті відповіді вказані всі необхідні вимоги до кандидата на службу до міліції:

1. громадянство України; 18-річний вік; вища юридична освіта; володіння державною мовою; відповідні особисті, ділові та моральні якості; належна фізична підготовка;

2. громадянство України; 21-річний вік; повна загальна середня освіта; проходження служби в Збройних силах України; володіння державною мовою; відповідні особисті, ділові та моральні якості; належна фізична підготовка і стан здоров'я;

3. громадянство України; 18-річний вік; повна загальна середня освіта; володіння державною мовою; відповідні особисті, ділові та моральні якості; належна фізична підготовка і стан здоров'я.

152. Положення про проходження служби особовим складом органів внутрішніх справ, затверджується:

1. Верховною Радою України;
2. Міністром внутрішніх справ України;
3. Кабінетом Міністрів України.

153. До завдань міліції не належать:

1. запобігання правопорушенням та їх припинення;
2. охорона і забезпечення громадського порядку;
3. підтримання державного обвинувачення.

154. Хто здійснює нагляд за додержанням законності у діяльності міліції?

1. Міністерство оборони України;
2. органи прокуратури;
3. міністр внутрішніх справ.

155. Формування державної політики міграції є завданням:

1. Президента України;
2. МВС України;
3. Кабінету Міністрів України.

156. Начальник Головного управління МВС України в АР Крим призначається на посаду:

1. Міністром внутрішніх справ України;
2. Міністром внутрішніх справ України за погодженням з Верховною Радою АРК та Головою Ради міністрів АРК;
3. Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

157. Контроль за діяльністю міліції здійснюють:

1. Президент України;
2. Генеральний прокурор України;
3. місцеві ради в межах своєї компетенції.

158. Оперативно-розшукова діяльність не здійснюється таким підрозділом МВС України:

1. транспортною міліцією;
2. кримінальною міліцією;
3. міліцією охорони.

159. Адвокатура України є:

1. правоохоронним органом;
2. громадським об'єднанням;
3. недержавний самоврядний інститут.

160. До складу кваліфікаційної палати кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури входить:

1. 14 членів;
2. 13 членів;
3. 9 членів.

161. Адвокатом може бути особа, яка має стаж роботи у галузі права не менше:

1. п'яти років;
2. трьох років;
3. двох років.

162. До складу кваліфікаційної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входить:

1. представник управління юстиції;
2. представник відділення Спілки адвокатів України;
3. правильної відповіді немає.

163. До складу дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входить:

1. 12 членів
2. 10 членів
3. 11 членів.

164. Помічником адвоката може бути особа:

1. яка має вищу юридичну освіту та склала кваліфікаційні іспити;
2. яка має вищу юридичну освіту та стаж роботи у галузі права не менше двох років;
3. яка має повну вищу юридичну освіту.

165. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна та підзвітна:

1. Вищій раді юстиції;
2. Міністерству юстиції України;
3. з'їзду адвокатів України та раді адвокатів України.

166. До складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входять:

1. по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону;
2. по одному представнику від кожного регіону, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України;
3. по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і два заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України.

167. В яких органах не може працювати адвокат?

1. у суді;
2. у нотаріаті;
3. усі варіанти відповідей правильні.

168. Строк повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури становить:

1. п'ять років;
2. чотири роки;

3. шість років.

169. Положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури затверджується:

1. Міністерством юстиції України;
2. з'їздом адвокатів України;
3. Головою Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури.

170. Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури утворюються у складі палат:

1. адміністративної та дисциплінарної;
2. кваліфікаційної та дисциплінарної;
3. атестаційної та дисциплінарної.

171. Рішення про припинення адвокатської діяльності ухвалює:

1. кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури;
2. управління юстиції України;
3. спілка адвокатів України.

172. Хто реєструє адвокатські об'єднання?

1. Міністерство юстиції України;
2. спілка адвокатів України;
3. Кабінет міністрів України.

173. Перевірки організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів здійснюються:

1. прокуратурою України;
2. Кабінетом Міністрів України;
3. Міністерством юстиції України.

174. Помічником нотаріуса може бути громадянин України, який:

1. має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш 3 років;
2. володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш 3 років;
3. має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш 4 років.

175. Нотаріусом може бути громадянин України, який має стаж роботи у сфері права не менше:

1. трьох років;

2. двох років;
3. шести років.

176. Персональний склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату:

1. затверджується наказом Міністерства юстиції України;
2. затверджується указом Президента України;
3. затверджується постановою Міністерства юстиції України;

177. Хто може анулювати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю?

1. Вища кваліфікаційна комісія нотаріату;
2. управління юстиції України;
3. Міністерство юстиції України.

178. Хто відкриває і ліквідує державні нотаріальні контори?

1. Кабінет Міністрів України;
2. Міністерство юстиції України;
3. Управління юстиції України.

179. Довідки про вчинені нотаріальні дії на обґрунтовану письмову вимогу суду надаються нотаріусом упродовж:

1. семи робочих днів;
2. семи календарних днів;
3. десяти робочих днів.

180. Термін зберігання нотаріальних документів у державних нотаріальних архівах становить:

1. 100 років;
2. довічно (безстроково);
3. 75 років.

181. Ким проводиться реєстрація приватної нотаріальної діяльності?

1. Міністерством юстиції України;
2. Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в АР Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі;
3. Управліннями юстиції обласних адміністрацій.

182. Строк повноважень Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату становить:

1. три роки;
2. рік;
3. п'ять років.

183. Приватний нотаріус зобов'язаний розпочати нотаріальну діяльність упродовж:

1. 30 робочих днів після видачі реєстраційного посвідчення;
2. 2 тижнів після отримання свідоцтва про право заняття нотаріальною діяльністю;
3. 10 робочих днів після видачі реєстраційного посвідчення.

184. Учинення нотаріальних дій за кордоном покладається на:

1. спеціальних представників Міністерства закордонних справ України;
2. консульські установи України;
3. нотаріусів за кордоном.

185. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю видається:

1. Кваліфікаційною комісією нотаріату;
2. Міністерством юстиції України;
3. Кабінетом Міністрів України.

186. Головою Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату:

1. обирається один із членів комісії на її засіданні;
2. є Міністр юстиції України;
3. призначається Кабінетом Міністрів України.

187. Хто здійснює контроль за організацією нотаріату в Україні?

1. Міністерство внутрішніх справ України;
2. органи прокуратури;
3. Міністерство юстиції України.

188. Стаж роботи у сфері права особи, яка хоче займатися нотаріальною діяльністю становить:

1. не менше два роки;
2. не менше три роки;
3. не менше шести років.

189. Питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю розглядається:

1. Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату за поданням відповідно Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі або Нотаріальної палати України;
2. Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату України;
3. Міністром юстиції України.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет, система та джерела дисципліни «Судові і правоохоронні органи України».
2. Поняття правосуддя, ознаки, форми здійснення.
3. Поняття, ознаки правоохоронної діяльності та правоохоронних органів України.
4. Характеристика нормативно-правових актів, які регулюють діяльність правоохоронних органів.
5. Судова влада та правосуддя: поняття, зміст і значення.
6. Характеристика основних засад правосуддя в Україні.
7. Поняття, система та завдання судів загальної юрисдикції.
8. Місцеві суди: види, склад, повноваження.
9. Верховний Суд України: склад, структура, повноваження.
10. Статус судді Верховного Суду України.
11. Судові палати Верховного Суду України: види, склад, порядок утворення.
12. Пленум Верховного Суду України: склад, повноваження.
13. Апарат Верховного Суду України: склад, завдання.
14. Правовий статус народних засідателів.
15. Правовий статус присяжних: права, вимоги до них, гарантії, порядок призначення.
16. Апеляційні суди: види, склад, повноваження.
17. Порядок утворення судів.
18. Правовий статус судді місцевого суду.
19. Правовий статус судді апеляційного суду.
20. Вищі спеціалізовані суди: види, склад, повноваження.

21. Пленум вищого спеціалізованого суду: склад, повноваження.
22. Порядок призначення суддів та підстави звільнення їх із посади.
23. Правові проблеми створення адміністративних судів в Україні.
24. Характеристика гарантій незалежності суддів.
25. Правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.
26. Організація роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.
27. Дисциплінарна відповідальність суддів місцевих і апеляційних судів.
28. Правовий статус Державної судової адміністрації України.
29. Органи суддівського самоврядування як гарантія незалежності судів і суддів.
30. Місце та завдання Конституційного Суду України в системі судових органів, принципи його діяльності.
31. Порядок формування Конституційного Суду України.
32. Склад Конституційного Суду України та його повноваження.
33. Права та обов'язки членів та голови Конституційного Суду України. Порядок звільнення суддів Конституційного Суду України з посади.
34. Голова Конституційного Суду України: порядок обрання та повноваження
35. Характеристика принципів діяльності Конституційного Суду України.
36. Апарат Конституційного Суду України: склад, завдання.
37. Форми та суб'єкти звернення до Конституційного Суду України.
38. Статус, склад та повноваження Вищої ради юстиції.

39. Порядок утворення Вищої ради юстиції.
40. Організація роботи Вищої ради юстиції.
41. Дисциплінарне провадження щодо суддів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів.
42. Судова реформа в Україні.
43. Поняття, суть та класифікація функцій прокуратури.
44. Характеристика наглядових функцій прокуратури.
45. Принципи діяльності та організації прокуратури.
46. Акти прокурорського реагування: види, зміст.
47. Правовий статус Генерального прокурора України.
48. Характеристика системи та структури прокуратури України.
49. Галузі прокурорського нагляду, їх предмет.
50. Правовий статус працівника прокуратури: права, гарантії, вимоги до них.
51. Дисциплінарна відповідальність працівників прокуратури.
52. Поняття, система та завдання органів внутрішніх справ.
53. Поняття, система, принципи діяльності та завдання міліції.
54. Права працівників міліції.
55. Обов'язки працівників міліції.
56. Правовий та соціальний захист працівника міліції.
57. Характеристика функцій міліції.
58. Підрозділи міліції: склад, завдання.
59. МВС України: завдання, повноваження, структура.
60. Система, завдання та принципи діяльності Національної гвардії України.
61. Дисциплінарна відповідальність працівників міліції.
62. Поняття, система та завдання нотаріату.
63. Правовий статус нотаріуса: права, обов'язки та вимоги до них.

64. Повноваження державного нотаріуса, організація роботи.
65. Повноваження приватного нотаріуса, організація роботи.
66. Повноваження дипломатичних представництв України за кордоном щодо вчинення нотаріальних дій.
67. Правовий статус Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату України.
68. Порядок отримання та анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.
69. Порядок зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса.
70. Характеристика гарантій адвокатської діяльності.
71. Правове становище адвоката.
72. Порядок зупинення права на заняття адвокатською діяльністю.
73. Порядок припинення права на заняття адвокатською діяльністю.
74. Права та обов'язки адвоката.
75. Поняття адвокатури, її завдання та принципи діяльності.
76. Форми адвокатської діяльності.
77. Види адвокатської діяльності.
78. Система, завдання та повноваження кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.
79. Правовий статус Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.
80. Дисциплінарна відповідальність адвоката.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. Нормативно-правові акти

1. Дисциплінарний статут прокуратури України: затверджений постановою ВРУ від 06.11.1991 № 1796-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/...>
2. Діяльність судових і правоохоронних органів України. Нормативно-правове регулювання: зб. законодав. актів / О. М. Роїна (упоряд.). – К.: Скіф; КНТ, 2008. – 350 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України; коментар / Д. П. Фіолевський. – К.: Правова єдність, 2013. – 364 с.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України; науково-практичний коментар / Є. Л. Стрельцов, І. І. Митрофанов, А. М. Притула; за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. – О.: Фенікс, 2014. – 324 с.
5. Про нотаріат: Закон України; чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 08.05.2014. – К.: Паливода А. В., 2014. – 48 с.
6. Про прокуратуру: Закон України; науково-практичний коментар / за заг. ред. Ю. І. Руснака. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 340 с.
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України; наук.-практ. коментар / В. Е. Теліпко; за ред. проф. В. В. Молдована. – К.: Центр учбової літ-ри, 2011. – 526 с.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України; чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 01.04.2014 (офіц. текст). – К.: Паливода А. В., 2014. – 168 с.
9. Про оборону України, Про Збройні Сили України, Про службу зовнішньої розвідки України, Про Державну прикордонну службу України, Про Раду національної безпеки і оборони України, Про розвідувальні органи України, Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави, Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України: Закони України; Очинне законодавство зі змінами та допов. станом на 09.01.2014 (офіц. текст). – К.: Паливода А. В., 2014. – 120 с.

10. Про третейські суди, Про Вищу раду юстиції, Про державну виконавчу службу, Положення про Міністерство юстиції України: Закони України; чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 20.03.2014. – К.: Паливода А. В., 2014. – 84 с.

11. Законодавство України про правоохоронні та контролюючі органи: станом на 20.02.2014: відповідає офіц. тексту. – Х.: Право, 2014. – 170 с.

12. Кодекс адміністративного судочинства України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 22.04.2014 (офіц. текст). – К.: Паливода А. В., 2014. – 193 с.

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: зі змінами та допов. станом на 04.03.2014: відповідає офіц. текстові. – К.: Правова єдність; Алерта, 2014. – 246 с.

14. Про міліцію Коментар: Закон України: наук.-практ. посібник / В. Д. Сущенко та ін.; за заг. ред. проф. Є. М. Моїсеєва; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К.: КНТ, 2010. – 304 с.

15. Конституція України: станом на 03.01.2014 (відповідає офіц. текстові). – К.: Правова єдність; Алерта, 2014. – 75 с.

16. Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

17. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: схвалено указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>

18. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 01.04.2014 (офіц. текст). – К.: Паливода А. В., 2014. – 326 с.

19. Про нотаріат: Закон України; науково-практичний коментар / О. В. Коротюк. – Вид. 2-ге, переробл. та допов. – К.: ОВК, 2013. – 765 с.

20. Нотаріат в Україні: зб. законодав. актів / упоряд. О. М. Роїна. – 7-ме вид. – К.: Правова єдність, 2012. – 553 с.

21. Організіція судових та правоохоронних органів: нормативні акти / упоряд. А. В. Лапкін. – Х.: Право, 2012. – 388 с.

22. Питання мережі господарських судів України: Указ Президента України від 12.08.2010 № 811/2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/811/2010>

23. Питання мережі місцевих загальних та апеляційних судів: Указ Президента України від 20.05.2011 № 591/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/591/2011>

24. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 923. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-п/para12#n12>

25. Положення про Державну фіскальну службу України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п>

26. Положення про класні чини працівників органів прокуратури України: затверджено постановою ВРУ від 6 листопада 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1795-12>

27. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затверджено указом Президента України від 06.04.2011 № 383/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>

28. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [Текст]: зі змін та допов. станом на 13 берез. 2014 р.: (офіц. текст). – Київ: Паливода А. В. [вид.], 2014. – 97 с.

29. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затверджено наказом Міністерства юстиції від 22.02.2012 № 296/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>

30. Про міліцію: практичний коментар Закону України; Статут патрульно-постової служби міліції України; Про Дисциплінарний статут внутрішніх справ України: Закон України / Ю. І. Руснак. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 360 с.

31. Про судоустрій і статус судів: практичний коментар Закону України / Ю. І. Руснак. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 320 с.

32. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України; станом на 01.01.2014: відповідає офіц. тексту. – Х.: Право, 2014. – 55 с.

33. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

34. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

35. Про боротьбу з тероризмом. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

36. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 15.01.1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/22/98-вр>

37. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

38. Про державну виконавчу службу: Закон України від 24.03.1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/202/98-вр>

39. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

40. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>

41. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

42. Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України: Закон України від 10.01.2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2925-14>

43. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 07.04.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>

44. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів УРСР від 29.07.1991 № 114. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/114-91-п/paran10#n10>

45. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр>

46. Про контррозвідальну діяльність: Закон України від 26.12.2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/374-15>

47. Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів: Указ Президента України від 05.07.2012 № 437/2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/437/2012>

48. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

49. Про міліцію: Закон України; Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України; Статут патрульно-постової служби міліції України: зі змінами та допов. станом на 11.10.2013 (відповідає офіц. текстові). – К.: Правова єдність, 2013. – 144 с.

50. Про національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/876-18>

51. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

52. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

53. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>

54. Про прокуратуру: Закон України; станом на 01.01.2014 р.; відповідає офіц. тексту. – Х.: Право, 2014. – 46 с.

55. Про розвідальні органи України: Закон України від 22.03.2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>

56. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>

57. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/203/98-вр>

58. Про судоустрій і статус суддів: Закон України; станом на 01.01.2014; відповідає офіц. тексту (офіц. вид.). – Х.: Право, 2014. – 179 с.

59. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

60. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>

61. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004>

62. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

63. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23.04.1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/613-14>

64. Регламент Вищої ради юстиції: рішення Вищої ради юстиції від 04.10.2010 № 791/0/15-10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/content/docs/REGLAMENT.pdf>

65. Регламент Конституційного Суду України: затверджений Рішенням Конституційного Суду України від 05.03.1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v001z710-97>

66. Судові та правоохоронні органи України: збірник законодавчих і нормативних актів / А. В. Паливода (упоряд.). – Т. 1. – К.: Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 304 с.

67. Судові та правоохоронні органи України: збірник законодавчих і нормативних актів / А. В. Паливода (упоряд.). – Т. 2. – К.: Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 316 с.

68. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 07.03.2014 (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2014. – 203 с.

II. Спеціальна література

1. Адвокат. Процесуальні права згідно діючого законодавства України: практ. посібник / А. В. Юрасов [та ін.]. – Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. – 307 с.
2. Адвокатський іспит. Підготовчий курс: навч. посібник / О. В. Баулін [та ін.]. – К.: Правова єдність, 2013. – 735 с.
3. Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали Все-укр. круглого столу (25 січня 2013 р.) // Нац. асоц. адвокатів України [та ін.]; упоряд.: І. Б. Василик, О. І. Дроздов, Т. Л. Шептицька. – К.; Т.: [б. в.], 2013. – 153 с.
4. Адвокатура України: навч. посіб. для студ. галузі знань 0304 «Право» напряму підготов. 6.030401 «Правознавство» (для ден. та заоч. форм навчання) // Укоопспілка, Львів. комерц. акад.; [уклад. О. С. Котуха]. – Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2013. – 303 с.
5. Адвокатура України: забуте і невідоме. – К.: КВІЦ, 2014. – 380 с.
6. Адвокатура України: навч. посібник / В. К. Шкарупа, О. В. Філонов, А. М. Титов, Ю. Я. Кінаш; В. К. Шкарупа (ред.). – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2008. – 398 с.
7. Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали II Міжнар. наук. конф. молодих вчен., аспірантів та студ. (м. Одеса, 2 березня 2013 р.) // Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.»; Студент. наук. т-во; ф-т адвокатури; [ред. та уклад.: Т. О. Остапенко та ін.]. – О.: Фенікс, 2013. – 576 с.
8. Адміністративне судочинство в Україні: теорія, правове регулювання, практика: монографія / [С. В. Ківалов та ін.]; за заг. ред. С. В. Ківалова, Л. Р. Білої-Тіунової; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О.: Фенікс, 2013. – 392 с.
9. Адміністративно-правове та організаційне забезпечення міліцією правопорядку під час виборчого процесу: навч. посібник / [С. Ф. Константінов та ін.]; за заг. ред. проф. В. І. Олєфіра; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К.: КНТ, 2010. – 160 с.
10. Адміністративно-юрисдикційна діяльність міліції громадської безпеки: навч. посібник / [С. М. Алфьоров та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України С. М. Алфьорова; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Х.: Право, 2014. – 302 с.

11. Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20 квітня 2012 р.) // Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка; [редкол.: М. Й. Курочка та ін.]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2012. – 575 с.

12. Алексеенко И. Г. Европейская модель конституционной юстиции: сравнительно-правовая ретроспектива / И. Г. Алексеенко. – Днепропетровск: Наука и образование, 1998. – 230 с.

13. Антошкіна В. К. Адвокатура України: навч. посібник / В. К. Антошкіна, О. Є. Картамишева, К. А. Сєдих; Бердян. ун-т менедж. і бізнесу. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 155 с.

14. Бантишев О. Ф. Судові та правоохоронні органи України: посіб. для підгот. до іспитів / О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін, К. В. Колосов; під заг. ред. засл. юриста України Б. В. Романюка. – Вид. 2-е, допов. та перероб. – К.: Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 223 с.

15. Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посібник / Р. В. Бараннік. – К.: Дакор; КНТ, 2008. – 347 с.

16. Бєсчєстний В. М. Правове регулювання проходження служби в органах внутрішніх справ: монографія / В. М. Бєсчєстний; Донецький юридичний ін-т Луганського держ. ін-ту внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Донецьк: Донецький юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 132 с.

17. Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури в Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Історико-правове дослідження: монографія / А. Ю. Бойчук; Одес. нац. мор. ун-т. – О.: Фенікс, 2012. – 150 с.

18. Борко А. Л. Адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи України: монографія / А. Л. Борко. – Х.: НікаНова, 2014. – 521 с.

19. Босак Х. З. Правові та організаційні засади проходження державної служби в органах внутрішніх справ України: монографія / Христина Зеновіївна Босак. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 191 с.

20. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: монографія: у 2 кн. / В. Д. Бринцев; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Кн. 1. – Х.: Право, 2013. – 389 с.

21. Брынцев В. Д. Теория и практика управления судом в правовом государстве: монография / В. Д. Брынцев; Акад. судей Украины. – К.: Юринком Интер, 2010. – 440 с.

22. Ведерніков Ю. А. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект / Ю. А. Ведерніков, А. М. Кучук; Ун-т су-час. знань. – К.: Знання України, 2009. – 219 с.

23. Взаємодія Державної податкової служби України з правоохоронними органами (теорія та практика): монографія / Дмитро Григорович Мулявка, Леся Олександрівна Фещенко, Сергій Костянтинівич Гречанюк; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2012. – 186 с.

24. Використання адміністративної юстиції для судового захисту прав громадян: практ. посібник / О. В. Літвінов, Н. М. Літвінова, О. М. Андреев, Ю. В. Циганенко; за заг. ред. О. В. Літвінова; Дніпропетр. обл. громадська орг-ція «Дніпропетр. координац.-експерт. центр з питань регулятор. політики». – Д.: МОНОЛІТ, 2010. – 160 с.

25. Вища рада юстиції – 15 років діяльності // Вища рада юстиції; [редкол.: В. М. Колесниченко та ін.]. – К.: Логос Україна, 2013. – 199 с.

26. Вступ до правоохоронної діяльності: навч. посіб. (для підготов. абітурієнтів з числа випускників загальноосвіт. шкіл, коледжів, ліцеїв, гімназій, технікумів, училищ до співбесіди при вступі у вищ. навч. закл. МВС України щодо готовності до навчання та проходження служби в міліції) / Є. О. Гіда [та ін.]; Нац. акад. внутр. справ, каф. теорії держави і права. – К.: Видавець Ліпкан О. С., 2011. – 199 с.

27. Гіда Є. О. Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку: монографія / Євген Олександрович Гіда; Нац. акад. внутр. справ. – К.: О. С. Ліпкан, 2011. – 416 с.

28. Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772–1939 рр.) = Adwokatura Galicji: historia, rozwój, status prawny (1772–1939 r.) / Іван Гловацький. – Варшава: DRUK-INTRO S. A., 2012. – 880 р.

29. Гловацький І. Ю. Адвокатура зарубіжних країн. Англія. Німеччина. Франція: навч.-практ. посібник / І. Ю. Гловацький. – К.: Атіка, 2007. – 587 с.

30. Горіславська І. В. Господарські суди в системі судових органів України: навч. посібник / І. В. Горіславська, Л. О. Панькова, О. А. Улютіна. – К.: Компринт, 2013. – 726 с.

31. Городовенко В.В. Принципи судової влади: монографія / В. В. Городовенко; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2012. – 447 с.

32. Городовенко В. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Городовенко, О. О. Ганзенко, О. Л. Макаренков; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т». – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – 181 с.

33. Городовенко В. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Городовенко, О. О. Ганзенко, О. Л. Макаренков; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т». – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – 181 с.

34. Грицаєнко Л. Р. Прокурорська діяльність в Україні та зарубіжних країнах: вибр. наук. пр. / Леонід Грицаєнко. – К.: Юрид. л-ра, 2013. – 499 с.

35. Данюк Л. В. Управління нотаріатом в Україні: історія та сучасність (адміністративно-правове регулювання відносин у сфері управління нотаріатом): монографія / Л. В. Данюк; за наук. ред. проф., акад. Нац. акад. прав. наук України А. О. Селіванова; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: Логос, 2011. – 182 с.

36. Дашо Т. Ю. Роль і місце органів внутрішніх справ України в умовах формування громадянського суспільства: монографія / Тарас Юрійович Дашо, Тарас Зеновійович Гарасимів; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 211 с.

37. Дивак М. М. Управління якістю кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України: монографія / М. М. Дивак. – Х.: Золота миля, 2012. – 211 с.

38. Довідник дільничого інспектора міліції: посібник / І. В. Басиста [та ін.]; Львів. держ. ун-т внутр. справ, Прикарпат. юрид. ін-т. – 2-е вид., перероб. і доп. – Івано-Франківськ, 2009. – 433 с.

39. Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О. Ф. Долженков, А. Ф. Думко, І. П. Козаченко; Одес. ін-т внутр. справ. – О., 2000. – 134 с.

40. Дудник Л. М. Правове забезпечення оперативних підрозділів органів внутрішніх справ (міліції). Загальна частина (у таблицях і схемах): навч.-наоч. посібник / Л. М. Дудник, В. В. Гриценко, З. Д. Смітійенко; Ун-т сучас. знань. – К.: Геопринт, 2014. – 218 с.

41. Дьомін Ю. М. Прокурорський нагляд в Україні на сучасному етапі: монографія / Ю. М. Дьомін; Нац. акад. прокуратури України. – К.: УкрІНТЕІ, 2013. – 307 с.

42. Живко М. О. Адміністративно-правове регулювання проходження служби в органах внутрішніх справ України в умовах адміністративної реформи: монографія / М. О. Живко; Приват. ВНЗ «Львів. ун-т бізнесу та права». – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 219 с.

43. Загуменна Ю. О. Органи внутрішніх справ України як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави: монографія / Ю. О. Загуменна; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Ніка Нова, 2012. – 264 с.

44. Закурін М. К. Адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів: монографія / М. К. Закурін. – Херсон: Херсонська міська друкарня, 2013. – 204 с.

45. Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері охорони довкілля: наук.-практ. посібник / В. В. Костицький та ін.; за ред. О. М. Литвака, Є. М. Блажівського; Нац. акад. прокуратури України. – К.: Алерта, 2013. – 356 с.

46. Зброя в службовій діяльності дільничного інспектора міліції: навч. посібник / В. Й. Кравців та ін.; за ред.: Г. М. Будаг'янца, М. Б. Бучка; Прикарпат. юрид. ін-т ЛьвДУВС [та ін.]. – Івано-Франківськ: Прикарпат. юрид. ін-т ЛьвДУВС; Надвірнянська друкарня, 2011. – 479 с.

47. Іваницький С. О. Судова влада та правоохоронні органи України: практикум / С. О. Іваницький; Луганський держ. ун-т внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: ЛДУВС, 2008. – 192 с.

48. Іванищук А. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика: монографія / Андрій Іванищук; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна», Ін-т права та суспіл. відносин. – К.: Ун-т «Україна», 2014. – 356 с.

49. Іванов Ю. Ф. Судова влада та правоохоронні органи України: навч. посібник / Ю. Ф. Іванов; Акад. муніцип. упр. – К.: АМУ ВПЦ, 2010. – 172 с.

50. Івановська А. М. Правові засади функціонування Конституційного Суду України: монографія / А. М. Івановська; Хмельницький ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2013. – 221 с.

51. Іванцова А. В. Організаційні форми діяльності адвокатури: монографія / А. В. Іванцова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: ФІНН, 2011. – 247 с.

52. Капля О. М. Організаційно-правові засади реформування ОВС України в контексті євроінтеграції: монографія / Олександр Миколайович Капля; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 191 с.

53. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України: навч. посібник / П. М. Каркач. – Х.: Право, 2013. – 179 с.

54. Каркач П. М. Організація роботи районної, міської прокуратури: наук.-практ. посібник / П. М. Каркач. – Х.: Право, 2013. – 334 с.

55. Каркач П. М. Основні конституційні функції прокуратури України: навч. посібник / П. М. Каркач; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – 246 с.

56. Каркач П. М. Правові основи прокурорської діяльності в Україні: наук.-практ. посібник / П. М. Каркач, А. В. Лапкін. – Х.: Право, 2011. – 263 с.

57. Каркач П. М. Прокурор у судовому провадженні (процесуальні та криміналістичні аспекти): навч. посібник / П. М. Каркач; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – 180 с.

58. Карпунцов В. В. Функціональне призначення органів прокуратури: науково-практичний аналіз: монографія / В. В. Карпунцов; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України А. О. Селіванова. – К.: Логос, 2013. – 221 с.

59. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды: монография / С. В. Кивалов. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – О.: Юридична література, 2010. – 311 с.

60. Кирилюк Р. І. Державна судова адміністрація України як суб'єкт забезпечення діяльності судів: монографія / Р. І. Кирилюк; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України А. О. Селіванова. – К.: Логос, 2012. – 191 с.

61. Ківалов С. В. Проходження служби в органах прокуратури: адміністративно-правове регулювання: монографія / С. В. Ківалов,

С. І. Нечипоренко; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О.: Фенікс, 2011. – 185 с.

62. Кіріяк О. В. Основи професійної діяльності суддів: навч.-метод. комплекс / О. В. Кіріяк; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2012. – 143 с.

63. Клочко А. М. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ України: монографія / А. М. Клочко; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Золота миля, 2012. – 492 с.

64. Клочков В. Г. Проблеми прокурорського нагляду за додержанням конституційних прав і свобод людини: монографія / В. Г. Клочков. – К.: Логос Україна, 2011. – 316 с.

65. Коваль М. В. Організаційно-правові засади діяльності судової міліції по забезпеченню безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: монографія / М. В. Коваль, Т. О. Мацелик, С. М. Пашков; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2012. – 315 с.

66. Ковальська В. В. Організаційно-правові засади діяльності міліції в системі правоохоронних органів держави: монографія / В. В. Ковальська; заг. ред. О. М. Бандурка; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х.: Золота миля, 2008. – 503 с.

67. Ковальчук І. С. Організаційно-правові проблеми розгляду звернень громадян і юридичних осіб в органах прокуратури: монографія / І. С. Ковальчук; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О.: Юрид. л-ра, 2011. – 208 с.

68. Когутич І. І. Методика підтримання прокурором державного обвинувачення в суді: навч. посібник / І. І. Когутич; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – 382 с.

69. Колпаков В. К. Теорія і практика адміністративного судочинства: монографія / В. К. Колпаков, В. В. Гордєєв; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Місто, 2011. – 383 с.

70. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів: монографія: в 2 кн. / В. К. Колпаков, В. В. Гордєєв. – Кн. 2: Підсудність адміністративних справ. Зразки судових процесуальних документів. Класифікатор категорій адміністративних справ. Схема системи адміністративних судів. – Х.: Харків юридичний, 2011. – 251 с.

71. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів: монографія: в 2 кн. / В. К. Колпаков, В. В. Гордєєв. – Кн. 1: Поняття адміні-

стративної юрисдикції. Поняття адміністративного суду. Організація адміністративного суду. – Х.: Харків юридичний, 2011. – 350 с.

72. Комаров В. В. Нотаріат в Україні: підручник / В. В. Комаров, В. В. Баранкова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2011. – 384 с.

73. Конституційна юрисдикція: підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, О. П. Євсєєв та ін. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. – Х.: Право, 2012. – 168 с.

74. Координація прокурором діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності та корупції: монографія / В. П. Пшонка та ін.]; за ред. Ген. прокурора України, держ. радника юстиції України, д-ра юрид. наук, засл. юриста України В. П. Пшонки, ректора Нац. акад. прокуратури України, держ. радника юстиції 1 кл., засл. юриста України, д-ра юрид. наук Є. М. Блажівського; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К.: Правова єдність; Алерта, 2013. – 313 с.

75. Коротюк О. В. Зразки нотаріальних документів: навч.-практ. посібник / О. В. Коротюк. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 416 с.

76. Коруля І. В. Міліція в механізмі протидії корупції: монографія / Ірина Володимирівна Коруля; Нац. акад. внутр. справ. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 245 с.

77. Кохан В. П. Дисциплінарна відповідальність суддів: трудово-правовий аспект: монографія / В. П. Кохан; НДІ прав. забезп. інновац. розв. Нац. акад. прав. наук України. – Х.: ФІНН, 2011. – 235 с.

78. Кравчук В. М. Інституційно-правовий аспект функціонування прокуратури України як органу державної влади: монографія / В. М. Кравчук. – Т.: Терно-Граф, 2013. – 271 с.

79. Куліш А. М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України: монографія: у 2 ч. / А. М. Куліш; МОН України. – Ч. 1. – Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2007. – 222 с.

80. Куліш А. М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України: монографія: у 2 ч. / А. М. Куліш; МОН України. – Ч. 2. – Суми: Вид-во Сумського державного університету, 2007. – 236 с.

81. Кутовий Р. В. Історія міліції України: навч.-метод. посібник / Р. В. Кутовий; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 135 с.

82. Лапкін А. В. Організація судових та правоохоронних органів України у схемах: навч. посібник / А. В. Лапкін. – Х.: Право, 2012. – 135 с.

83. Лапкін А. В. Основи прокурорської діяльності в Україні: навч. посібник у схемах / А. В. Лапкін; за ред. проф. І. С. Марочкина. – Х.: Право, 2013. – 135 с.

84. Лапкін А. В. Правові основи прокурорської діяльності: наук.-практ. посібник / А. В. Лапкін; за ред. проф. П. М. Каркача. – 2-ге вид., змінене і допов. – Х.: Право, 2013. – 319 с.

85. Лапкін А. В. Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному судочинстві України: монографія / А. В. Лапкін; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2012. – 264 с.

86. Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія / Р. В. Лемак; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – 221 с.

87. Литвин О. П. Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення загальної громадської безпеки: навч. посібник / О. П. Литвин, Ю. В. Яшуринський; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К.: МАУП, 2006. – 240 с.

88. Мазепа М. М. Правоохоронна діяльність Державної служби охорони при МВС України: монографія / Микола Миколайович Мазепа; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; Харк. нац. Ун-т внутр. справ. – Х.: Золота миля, 2012. – 269 с.

89. Марченко В. М. Організація нотаріальної діяльності. Нотаріальне діловодство. Архівна справа: практ. посібник / В. М. Марченко, Г. І. Ожегова, К. І. Чижмарь. – Х.: Страйд, 2013. – 415 с.

90. Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали III Міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 1 березня 2014 року) // Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Студент. наук. т-во, ф-т. адвокатури, студент. наук. т-во ф-ту адвокатури; [уклад.: Остапенко Т. О., Федоров В. А., Чекмарьова Л. Ю.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. М. Дрьоміна]. – О.: Гельветика, 2014. – 343 с.

91. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика: монографія / О. М. Мироненко;

Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2011. – 910 с.

92. Михайленко О. Р. Прокуратура України: підручник / О. Р. Михайленко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 329 с.

93. Мінка Т. П. Органи внутрішніх справ як суб'єкти забезпечення адміністративно-правових режимів: монографія / Т. П. Мінка; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Д.: ДДУВС, 2010. – 351 с.

94. Молдован А. В. Адвокатура України: навч. посібник / А. В. Молдован, Т. М. Тилик. – К.: Алерта, 2013. – 254 с.

95. Молдован В. В. Судоустрій України: навч. посібник / В. В. Молдован, С. М. Мельник; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 4-те вид., переробл. та допов. – К.: Алерта, 2013. – 280 с.

96. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: монографія / Л. М. Москвич; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: ФІНН, 2011. – 376 с.

97. Мычко Н. И. Европейская система прокуратур: науч.-практ. пособие / Н. И. Мычко, Н. А. Голова; Донец. юрид. ин-т Луган. гос. ун-та внутр. дел им. Э. А. Дидоренко. – Донецк: Ноулидж, Донец. отд-ние, 2011. – 472 с.

98. Назаров І. В. Правовий статус Вищої ради юстиції / І. В. Назаров; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2006. – 208 с.

99. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія / І. В. Назаров; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: ФІНН, 2011. – 430 с.

100. Нелін О. І. Інститут нотаріату в Україні: від минувшини до сьогодення: монографія / О. І. Нелін; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Київський ун-т, 2013. – 130 с.

101. Нелін О. І. Суд, правоохоронні і правозахисні органи України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. І. Нелін; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Київський ун-т, 2013. – 367 с.

102. Нікітенко О. І. Теорія та практика попередження злочинів органами внутрішніх справ в сучасних умовах: монографія / О. І. Нікітенко. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2011. – 220 с.

103. Новітня концепція реформування судової влади України: навч. посібник / Є. В. Кириленко [та ін.]; за наук. ред. О. А. Кириченка;

Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили, юрид. ф-т. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. – 59 с.

104. Нор В. Т. Судові та правоохоронні органи України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Т. Нор, Н. П. Анікіна, Н. Р. Бобечко; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України В. Т. Нора; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К.: Ін Юре, 2010. – 237 с.

105. Нотаріальний мінімум, 2014 / уклад. В. М. Марченко. – Х.: Страйд: Лисяк Л. С., 2014. – 463 с.

106. Нотаріат в Україні: навч. посібник / В. М. Бесчастний [та ін.]; ред. В. М. Бесчастний. – К.: Знання, 2008. – 494 с.

107. Нотаріат України: навч. посібник для студентів галузі знань 0304 «Право» напряму підгот. 6.030401 «Правознавство», ден. Та заоч. форм навчання / Укоопспілка, Львів. комерц. акад.; [уклад. О. С. Котуха]. – Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2014. – 207 с.

108. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність: монографія / С. Ю. Обрусна; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2010. – 304 с.

109. Організаційно-правові засади діяльності дільничого інспектора міліції: навч.-метод. посібник / С. С. Єсімов [и др.]; МВС України, Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Львів, 2008. – 360 с.

110. Організація діяльності міліції громадської безпеки: навч. посібник / С. Г. Братель [та ін.]; за заг. ред. проф. В. І. Олефіра; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К.: КНТ, 2010. – 264 с.

111. Організація діяльності служби дільничних інспекторів міліції: наук.-практ. посібник / М. О. Свірін [та ін.]; за заг. ред. М. Г. Вербенського; М-во внутр. справ України, Держ. НДІ. – К.; Х.: Держ. НДІ МВС України, 2013. – 248 с.

112. Організація прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: науково-практичний посібник / [Ю. М. Вознюк, О. О. Книженко, Г. А. Мамедов, В. А. Мозгова, В. Г. Неділько, О. М. Пономаренко, Ю. П. Чернега]; за заг. ред. Г. П. Середи, Є. М. Блажівського. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 150 с.

113. Організація роботи адвокатури в Україні: навч. посібник / Т. Б. Вільчик [та ін.]; за заг. ред. проф. І. Є. Марочкіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – 386 с.

114. Організація роботи суду: навч. посібник / В. В. Афанасьєв [та ін.]; за заг. ред. проф. І. Є. Марочкіна; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2012. – 255 с.

115. Організація судових та правоохоронних органів: підручник / Марочкін І. Є. [та ін.]; за ред. проф. І. Є. Марочкіна; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – 445 с.

116. Організація судових та правоохоронних органів: хрестоматія з курсу / Одес. нац. мор. акад. [уклад. Б. В. Бабін]. – О.: Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 191 с.

117. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності: монографія / В. І. Осадчий. – К.: Атіка, 2004. – 336 с.

118. Основи оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів. Загальна частина (у таблицях і схемах): навч.-наоч. посібник / Л. М. Дудник, В. В. Гриценко, З. Д. Смітійенко; Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. – К.: Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі, 2014. – 193 с.

119. Основи організації роботи та управління в органах прокуратури України: підручник / Є. М. Блажівський [та ін.]; за заг. ред. Ген. прокурора України, держ. радника юстиції України, д-ра юрид. наук, засл. юриста України В. П. Пшонки, держ. радника юстиції України, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. Нац. акад. прав. наук України, засл. юриста України О. М. Литвака; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К.: Правова єдність: Алерта, 2013. – 482 с.

120. Панталієнко П. В. Адміністративно-правовий статус голови місцевого суду України: монографія / П. В. Панталієнко; за заг. ред. д-ра юрид. наук, засл. юриста України В. І. Курила; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, Навч.-наук. ін-т земел. ресурсів та правознав. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 137 с.

121. Педько Ю. С. Становлення адміністративної юстиції в Україні: монографія / Ю. С. Педько. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 208 с.

122. Петрова І. П. Нормативно-правове регулювання організації і діяльності міліції України / І. П. Петрова, Д. Г. Мулявка; Національна академія держ. податкової служби України. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – 176 с.

123. Підготовка працівників міліції (поліції): державні та міжнародні стандарти // Підготовка сотрудников милиции (полиции):

государственные и международные стандарты // Ausbildung von Polizeibeamten unter den modernen Bedingungen: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 28 квітня 2011 р.); Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, Фонд Ганнса Зайделя. – Донецьк: Донец. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 328 с.

124. Підтримання прокурором державного обвинувачення: підручник [для студентів вищих юридичних навчальних закладів] / С. М. Блажівський, М. К. Якимчук, І. М. Козьяков, М. С. Туркот та ін. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 512 с.

125. Правила поведінки працівника суду та Коментар // Держ. суд. адмін. України, Рада суддів України; [підгот.: О. Булка та ін.]. – К., 2010. – 39 с.

126. Представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді: підручник / Ю. Ю. Безмагцук, Ю. В. Білоусов, О. В. Головін [та ін.]; за заг. ред. Є. М. Блажівського, Р. О. Стефанчука. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 370 с.

127. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): монографія / С. В. Прилуцький; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2012. – 317 с.

128. Програма анонімного тестування (іспиту) кандидатів на посаду судді на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права: навч.-метод. посібник // Вища кваліфікац. коміс. суддів України. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 32 с.

129. Прокуратура України: навч. посібник / В. М. Бесчастний [та ін.]; за ред. В. М. Бесчастного. – К.: Знання, 2011. – 446 с.

130. Прокуратура України: навч.-метод. посібник / Ю. Є. Полянський [та ін.]; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», каф. орг. суд. та правоохорон. органів. – О.: Фенікс, 2011. – 142 с.

131. Прокуратура України: історія, сьогодення та перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2011 р.) // Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України; ред. кол.: Ю. М. Дьомін (відп. ред.) [та ін.]. – К.: ВІПОЛ, 2012. – 151 с.

132. Прокуратура України: навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / М. В. Косюта. – К., 2010. – 404 с.

133. Прокурорський надзор за собоюднем антикоррупционного законодательства Украины и Казахстана: сб. науч. трудов. – К.: Национальная академия прокуратуры Украины, 2014. – 252 с.

134. Прокурорський нагляд в Україні: підруч. для студ. вищ. навч. закл.: акад. курс / І. І. Когутич [та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України В. Т. Нора; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – К.: Ін Юре, 2011. – 592 с.

135. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами досудового розслідування: навч. посібник / О. М. Толочко, О. В. Геселев, М. І. Бортун, Л. В. Вигівська, О. Б. Комарницька, І. Є. Мезенцева, О. І. Назарук, Є. О. Наливайко, В. Г. Неділько, С. М. Скрипниченко, Г. В. Щербакова. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 194 с.

136. Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: підручник / В. П. Пшонка [та ін.]; за ред. Ген. прокурора України, держ. радника юстиції України, д-ра юрид. наук, засл. юриста України В. П. Пшонки; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К.: Правова єдність: Алерта, 2013. – 412 с.

137. Прокурорський нагляд за додержанням законів щодо подолання проявів расової, національної нетерпимості, ксенофобії: навч.-практ. посібник / В. В. Білоус [та ін.]; за ред. заст. Ген. прокурора України В. В. Білоуса; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К.: Правова єдність; Алерта, 2013. – 143 с.

138. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз: монографія / О. С. Проневич. – Х.: НікаНова, 2011. – 509 с.

139. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями: наук.-практ. посібник / Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін, О. В. Геселев, Л. В. Вигівська, О. І. Назарук, С. М. Скрипниченко, А. П. Слободзян, А. О. Штанько]. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 304 с.

140. Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 травня 2010 р.) // Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Ін-т вивч. пробл. злочинності Нац. акад. прав. наук України; редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) [та ін.]. – Х.: Одиссей, 2010. – 455 с.

141. Ремєскова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади: монографія / Ю. О. Ремєскова; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – 191 с.

142. Ригіна О. М. Судова система США (кінець XVIII – початок XXI ст.): монографія / О. М. Ригіна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, юрид. ф-т. – Дрогобич: Коло, 2013. – 387 с.

143. Руфанова В. М. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: монографія / В. М. Руфанова, О. О. Титаренко; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Д.: Ліра, 2012. – 198 с.

144. Савочкін Д. С. Органи внутрішніх справ як суб'єкти боротьби з тероризмом: монографія / Д. С. Савочкін; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – О.: ОДУВС, 2011. – 165 с.

145. Сасенко С. І. Процедури реалізації адміністративного нагляду міліції за особами, звільненими з місць позбавлення волі: монографія / С. І. Сасенко, П. П. Фомін; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 247 с.

146. Свида О. Г. Адміністративні суди в Україні: становлення та перспективи розвитку: монографія / О. Г. Свида, Л. І. Свида; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О.: Фенікс, 2011. – 207 с.

147. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція і конституційне судочинство в Україні: навч.-метод. посібник / А. О. Селіванов; Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. – Х.; К.: Логос, 2010. – 36 с.

148. Семерак О. С. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посібник / О. С. Семерак. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 392 с.

149. Січкач В. О. Використання досвіду поліції зарубіжних країн в діяльності міліції України по забезпеченню прав та свобод людини (організаційно-правовий аспект): монографія / В. О. Січкач. – Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2009. – 174 с.

150. Служба безпеки України: становлення, досвід, пріоритети діяльності / В. Г. Пилипчук, О. Ф. Белов, Д. В. Веденєєв [та ін.]. – К.: ТОВ «Літера-Графік», 2007. – 191 с.

151. Сміян Л. С. Нотаріат в Україні: навч. посібник / Л. С. Сміян [та ін.]; Національна академія управління, Академія муніципального управління. – 2-е вид., стер. – К.: КНТ, 2008. – 680 с.

152. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія / М. І. Смокович. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 301 с.

153. Стародубцев А. А. Службова кар'єра в органах внутрішніх справ України: монографія / А. А. Стародубцев; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: Золота миля, 2012. – 350 с.

154. Стеценко С. Г. Представництво прокуратурою інтересів людини у суді у випадках ненадання або неналежного надання медичної допомоги: навч. посібник / С. Г. Стеценко, О. О. Прасов; Міжнародний науково-технічний ун-т ім. Юрія Бугая, Луцький біотехнічний ін-т, Класичний приватний ун-т. – К.: СПІД Галяк Ж. В., 2010. – 114 с.

155. Стратегія реформування нотаріату України та удосконалення законодавства про нотаріат: матеріали Всеукр. наук.-практ. форуму нотаріусів України // Українська нотаріальна палата, Київський ун-т туризму, економіки і права. – К., 2009. – 91 с.

156. Суббот А. І. Правові основи забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів: монографія / Анатолій Іванович Суббот; Держ. податк. служба України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2012. – 330 с.

157. Судова влада в Україні і світі: історія, сучасність, перспективи розвитку: матеріали XXV Міжнар. історико-прав. конф. (м. Саки, 16–18 вересня 2011 р.) // Юрид. ф-т Крим. екон. ін-ту [та ін.]; [ред. кол.: І. Б. Усенко (голова) та ін.]. – Ч. 1. – К.; Сімф., 2011. – 447 с.

158. Судова влада України / авт. та кер. проекту Сергій Романенко. – К.: Романенко С. Ю., 2010. – 664 с.

159. Судова, правоохоронна та правозахисна системи України: підручник / С. В. Албул [та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. О. Кузніченка; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – О.: Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 401 с.

160. Судові та правоохоронні органи європейських країн: навч.-метод. посібник // Одеська національна юридична академія; Ю. Є. Полянський (підгот.), В. В. Долежан (підгот.). – О.: Юридична література, 2005. – 82 с.

161. Судові та правоохоронні органи України: навч. посібник за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу / А. О. Галай, С. Г. Стеценко, С. М. Тимченко, О. Ф. Штанько; Київський національний ун-т внутрішніх справ; Національна академія

прокуратури України; Запорізький національний ун-т. – К.: Правова єдність, 2008. – 208 с.

162. Судоустрій України: підручник / С. В. Ківалов [та ін.]; за ред. С. В. Ківалова, д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України та АПН України; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 383 с.

163. Суходубов Д. В. Координаційна діяльність прокуратури у сфері протидії злочинності: монографія / Д. В. Суходубов; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – 247 с.

164. Сухонос В. В. Кадри органів прокуратури: питання теорії і практики: монографія / В. В. Сухонос. – Суми: Унів. кн., 2014. – 158 с.

165. Сучасне управління в суді: навч.-практ. посібник / Алльєро С. [та ін.; відп. ред.: І. П. Голосніченко, П. Г. Соломон; Держ. суд. адмін. України, Укр.-канад. проект суд. співпраці. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 527 с.

166. Сушинський О. І. Правоохоронні органи України: проблемні аспекти статусу: монографія / Олександр Сушинський. – Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та упр. ім. В. Чорновола, 2010. – 247 с.

167. Туркіна І. Є. Судова влада в системі державного управління: монографія / І. Є. Туркіна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х.: Апостроф, 2012. – 201 с.

168. Тюріна О. В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика): навч. посібник / О. Тюріна; Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К.: КНТ, 2008. – 96 с.

169. Фіолєвський Д. П. Адвокатура: підручник / Д. П. Фіолєвський. – Вид. 3-тє, випр. і допов. – К.: Правова єдність, 2014. – 622 с.

170. Фурса С. Я. Збірник позовних заяв. Як звернутися до суду загальної юрисдикції: практ. посібник / С. Я. Фурса, Т. М. Кучер, Є. І. Фурса. – К.: КНТ, 2012. – 213 с.

171. Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція: навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закладів спец. «правознавство» / Т. О. Цимбалістий; Тернопільський національний економічний ун-т. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 232 с.

172. Чебан В. І. Конституційно-правовий статус суддів в Україні та державах Східної Європи (порівняльно-правовий аналіз): монографія / Вікторія Чебан; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Технодрук, 2013. – 219 с.

173. Черкашин А. І. Тактико-спеціальна підготовка працівників патрульної служби міліції України: навч. посібник / А. І. Черкашин [та ін.]; заг. ред. В. В. Морозюк; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х.: ХНУВС, 2009. – 272 с.

174. Черков В. О. Правовідносини між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, слідчим, прокурором і судом: монографія / В. О. Черков; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 286 с.

175. Чернишова Н. В. Судова влада в Україні: навч. посібник / Н. В. Чернишова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 104 с.

176. Юревич І. В. Єдність судової влади: монографія / І. В. Юревич; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – 263 с.

177. Яворська Г. Х. Професійна компетентність майбутніх дільничних інспекторів міліції: монографія / Г. Х. Яворська, Т. В. Трегубенко; Міжнар. гуманіт. ун-т. – О.: Букаєв В. В., 2012. – 140 с.

178. Ярмакі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні / Х. П. Ярмакі; Одеський юридичний ін-т Харківського національного ун-ту внутрішніх справ. – О.: Юридична література, 2006. – 336 с.

179. Ярмакі Х. П. Організаційно-правові питання взаємодії дільничного інспектора міліції з іншими службами міліції та громадськістю / Х. П. Ярмакі, О. М. Коропатов. – О.: Видавець Букаєв В. В., 2009. – 184 с.

ВИСОЦЬКИЙ Володимир Мирославович,
кандидат юридичних наук

СУДОВІ
І ПРАВООХОРОННІ
ОРГАНИ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Редагування *Г. А. Романова*

Макетування *Н. М. Лесь*

Друк *Н. Я. Ганушак*

Здано до набору 26.06.2014 р. Підписано до друку 30.12.2014 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 14,65.

Зам. 84-14. Тираж 100 прим.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.